

**FONKSİYONEL MALİYE ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE KAMU
BORCU VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
(1990-2016)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞEGÜL GÜVEN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MALİYE
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
AĞUSTOS – 2017**

**FONKSİYONEL MALİYE ANLAŞIYI ÇERÇEVESİNDE KAMU
BORCU VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
(1990-2016)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞEGÜL GÜVEN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

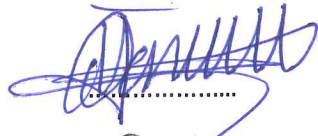
**MALİYE
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Cansel OSKAY**

**MERSİN
AĞUSTOS – 2017**

ONAY

Ayşegül GÜVEN tarafından, Yrd.Doç.Dr. Cansel OSKAY danışmanlığında hazırlanan “Fonksiyonel Maliye Anlayışı Çerçevesinde Kamu Borcu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990-2016)” başlıklı çalışma aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi	Ünvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Doç.Dr. Hilmiye Yasemin ÖZUĞURLU	
Üye	Yrd.Doç.Dr. Cansel OSKAY	
Üye	Yrd.Doç.Dr. Eda BALIKÇIOĞLU	

Yukarıdaki Jüri kararı Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 10 / 08 / 2017 tarih ve 2017 / 14 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Süleyman DEĞİRMEN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün bilgiler, şekil, tablo ve fotoğraflardan kaynak göstermeden alıntı yapmak 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine tabidir.

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
 - Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
 - Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
 - Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi
- beyan ederim.

ETHICAL DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with the academic rules.
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics.
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of others' works.
- I used all of the referred works as the references.
- I did not do any tampering in the used data.
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university.
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

1 Ağustos 2017 / 1 August 2017

Aysegül GÜVEN

ÖZET

Keynes'in Genel Teori'sinden yola çıkarak, Abba P. Lerner'in öne sürdüğü fonksiyonel maliye yaklaşımında, maliye politikası değerlendirmelerinin, mali araçların ekonomik etkilerine ve sonuçlarına bakılarak yapılması gerektiği savunulmaktadır. Fonksiyonel maliye yaklaşımına göre vergilemeye, kamu harcamalarını finanse etmek için değil, devlet parasına talep yaratmak için başvurulmaktadır. Yine bir maliye politikası aracı olarak kamu borçlanması sınırlama getirilmemesi gerektiği ve toplam talep ile toplam hasıla uyumlu olduğu sürece kamu borcu seviyesinin bir önemi olmadığı vurgulanmaktadır. Fonksiyonel maliye yaklaşımında fiyat istikrarı ile tam istihdamın eş zamanlı sağlanmasında devlete aktif bir rol verilmektedir.

1970'lerin ortalarına gelindiğinde, üretim ve istihdam üzerindeki etkisinin kısa vadeli olduğu ve uzun vadede enflasyona yol açtığı; özel sektör üzerinde dışlama etkisi meydana getirdiği ve politika gecikmelerine sahip olması sebebiyle, maliye politikası, eleştirilerin odağı olmuştur. Bu noktadan sonra tam istihdam ile arasındaki ilişki koparılmıştır.

İşsizliğin kalıcı bir ekonomik sorun haline geldiği günümüzde, işsizliğe yoksulluk sorununun da eklenmesi ile devlet müdahalesine olan ihtiyaç da artmıştır. Fonksiyonel maliye yaklaşımına dayanan Post Keynesyen yaklaşım, toplam talep aracılığıyla tam istihdam veya son işveren rolüyle devletin ekonomiye müdahale etmesi şeklinde, ekonomik istikrarın sağlanabileceğini öngörmektedir. Toplam talepteki artışın önce yatırım ve büyümeyi sonra da istihdamı artıracak varsayılırken; son işveren olarak devlet, emek için esnek bir talep oluşturarak istihdamı garanti etmektedir.

Fonksiyonel maliyenin temel argümanlarından olan, kamu borçlanmasının ekonomik büyüme olumsuz etkilemediğini sınamak bu çalışmanın temel amacıdır. Bu bağlamda 1990-2016 dönemi için Türkiye özelinde, ekonomik büyüme ile kamu borçlanması arasındaki nedensellik ilişkisi test edilmiştir. Granger nedensellik analizi kullanılarak yapılan testlerin sonuçları, fonksiyonel maliye yaklaşımının öngörülerini doğrular niteliktedir. Elde edilen bulgular, kamu borçlanması ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyonel Maliye, Maliye Politikası, Kamu Borcu, Ekonomik Büyüme, Granger Nedensellik Testi.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cansel OSKAY, Mersin Üniversitesi, Maliye Anabilim Dalı, Mersin.

ABSTRACT

Based on General Theory of Keynes, in the approach of functional finance asserted by Abba P. Lerner, policy evaluations need to be defended to be carried out by looking at the effect and the results of the financial instruments. According to functional finance approach, taxation needs to be applied for not to finance public expenditures but to create money for state money. Again, it is emphasized that public borrowing needs not to be limited as a fiscal policy means and as long as total demand and total proceeds harmonize, public debt limit don't have any importance. Price stability and full employment in the functional finance approach, government needs to be given a more active role.

When coming to the middle of 1970s, fiscal policy became the focal point of criticism as the effect on production and employment was short term and caused inflation on a long term, it created crowding out on private sector and had policy delay. After this point, the relation between full employments was broken off.

In our day when unemployment has become a lasting problem, need for government response has increased with the adding of poverty to the unemployment. Post Keynesian approach which based on functional finance predicts that economic stabilization can be provided in a way that government interferes economy with the roles of full employment or end employer via total demand. While the increase within total demand is estimated to rise first investment and growth and then employment, government as an end employer warrants employment by creating a flexible demand.

Testing public borrowing which is one of the fundamental arguments of functional finance doesn't affect economic growth is the main target of this study. Within this context, the causality relationship between economic growth and public borrowing specific to Turkey for the periods of 1990 and 2016 was tested. The results of the tests which were carried out by being used the causality analyze of Granger have the characteristics of affirming the foresights of functional finance approach. Findings obtained reveal that there is a causality relationship between public borrowing and economic growth.

Key Words: Functional Finance, Fiscal Policy, Public Borrowing, Economic Growth, Granger Causality Test.

Advisor: Assist. Prof. Cansel OSKAY, Department of Public Finance, University of Mersin, Mersin.

TEŞEKKÜR

Akademik hayatımın önemli aşamalarından biri olan yüksek lisans tezimi yazma sürecinde hem bilgi birikimi, hem de sevecen tavrıyla yanımda olan değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Cansel OSKAY'a şükranlarımı sunarım.

Tez jürimde yer alan ve tez sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Hilmiye Yasemin ÖZÜĞURLU'ya ve Yrd. Doç. Dr. Eda BALIKÇIOĞLU'na teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamın ampirik kısımlarında sıklıkla bilgisine başvurdüğüm ve tüm yoğunluğuna rağmen benden yardımını esirgemeyerek tezime önemli katkılar sunan Arş. Gör. Mehmet SONGUR'a çok teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde yanımda olan ve desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen kıymetli ailem; Cemal GÜVEN, Nurşen GÜVEN, Ceren GÜVEN ve canım anneannem Kıymet GÜVEN, bu zorlu süreçte de sevgileri, sabırları ve iyi dilekleri ile yanımda oldular. Onlara en içten şükranlarımı sunarım. Ayrıca tezimi yazma sürecinde benden maddi manevi desteğini esirgemeyen, her koşulda sabırla ve sevgiyle yanımda olan, hikâyemin gizli kahramanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
1. GİRİŞ	1
2. FONKSİYONEL MALİYENİN DÜNÜ	4
2.1. Fonksiyonel Maliyenin Ortaya Çıkışı: Abba Lerner	4
2.2. Fonksiyonel Maliyenin Tanımı, Hedefleri, İlkeleri ve Politika Araçları	6
2.3. Fonksiyonel Maliyenin Politika Önerileri	10
2.3.1. Para Teorisine Yönelik Öneriler ve Chartalism	12
2.3.2. Bütçe Açıkları Konusundaki Öneriler	15
2.3.3. İşsizlik Konusundaki Öneriler	16
3. FONKSİYONEL MALİYENİN BUGÜNÜ	18
3.1. Maliye Politikasına Yöneltilen Eleştiriler	18
3.2. Fonksiyonel Maliye Anlayışının Terk Edilmesi	22
3.2.1. Parasalcı (Monetarist) Yaklaşım ve Doğal İşsizlik Oranı	23
3.2.2. Yeni Ekonomik Uzlaşa	25
3.3. Küresel Kriz ve Yeniden Maliye Politikası	29
3.4. Post Keynesyen Yaklaşım ve Yeniden Fonksiyonel Maliye	32
3.4.1. Maliye Politikasına Yapılan Eleştirilere Karşı Post Keynesyen Yaklaşım	33
3.4.2. Post Keynesyen Yaklaşım ve Fonksiyonel Maliye: Maliye Politikasının Dönüşü	36
4. KURAMSAL OLARAK KAMU BORÇLANMASI VE İKTİSADİ BÜYÜME	43
4.1. Kamu Borçlanması	43
4.1.1. Kamu Borçlanması Kavramı ve İlgili Yaklaşımlar	43
4.1.2. Kamu Borçlanma Nedenleri ve Sınıflandırılması	45
4.1.2.1. Sağlandıkları Kaynaklara Göre Kamu Borçları	46
4.1.2.2. Vadelerine Göre Kamu Borçları	48
4.1.2.3. Gönüllülük Durumlarına Göre Kamu Borçları	50
4.2. İktisadi Büyüme	51
4.2.1. İktisadi Büyüme Kavramı	51
4.2.2. İktisadi Büyümeyi Açıklayan Yaklaşımlar ve Büyüme Modelleri	53
5. KAMU BORÇLANMASI VE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ	63
5.1. Ampirik Literatür	63
5.2. Veri, Değişkenler ve Yöntem	65
5.3. Bulgular	67
6. SONUÇ	72
KAYNAKLAR	78
EKLER	83
ÖZGEÇMİŞ	86

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1: ADF Birim Kök Testi (1990:1-2000:4)	67
Tablo 2: ADF Birim Kök Testi (2001:1-2016:4)	68
Tablo 3: Granger Nedensellik Sonuçları 1990:1-2000:4	68
Tablo 4: Granger Nedensellik Sonuçları 2001:1-2016:4	69

1. GİRİŞ

Makroekonomik istikrarı sağlamak adına maliye politikasının gelişiminde Keynes oldukça önemli bir yere sahiptir. Keynes'i takip eden ve onun politika önerilerine yorumlar getiren Abba Lerner ise, maliye politikasına yaptığı katkılar ile oldukça önemli bir isimdir. Keynes'in analizini ilham alan Lerner, işsizliğin neden olduğu suçluluk, hastalık, sınıfsal ayrımcılık gibi sosyal sorunların çözülmesinde tam istihdamın üzerinde durmaktadır. Tam istihdamın sağlanması için devletin maliye politikasına başvurarak piyasaya müdahale etmesi gerektiğini öne sürmektedir. Fonksiyonel maliye adı altında birleştirdiği politika öneri ile, tam istihdamın ve fiyat istikrarının sağlanmasında, devletin sahip olduğu mali araçları nasıl kullanması gerektiği konusunda sorgulama yapmaktadır. Klasik yaklaşımın öne sürdüğü denk bütçe yaklaşımına karşı çıkan fonksiyonel maliye, toplam harcamaların düşük olması halinde kamu harcamaları kullanılarak işsizliğin; yüksek olması halinde de vergilerin artırılarak enflasyonun önlenebileceğini savunmaktadır. Devlet toplam harcamaların seviyesini tam istihdam düzeyinde tutmaya çalışacak şekilde aktif bir misyon üstlenmektedir. Tam istihdam sağlandığı takdirde ücretler arasındaki farklılıklar ortadan kalkacağından, verimliliğin de artacağı öngörülmektedir.

Fonksiyonel maliye anlayışında sıklıkla bahsi geçen konu, maliye politikası araçlarının nasıl kullanılacağıdır. Bu konu maliye politikasının fonksiyonel olup olmadığı ile ilgilenilir. Neyin fonksiyonel olup olmadığını belirleyen nokta, maliye politikası araçlarının ekonomide meydana getireceği etkiler ve temel makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilip gerçekleştirilemediğidir. Ulaşılmak istenen her makroekonomik hedef için uygulanması gereken maliye politikası farklıdır. Dolayısıyla uygulanan politikaların başarısı da fonksiyonel olup olmadığını belirlemede etkilidir.

Fonksiyonel maliyenin temel makroekonomik hedefleri; etkin kaynak tahsisi, adil gelir dağılımının ve ekonomik istikrarın sağlanması, tam istihdamın sağlanması, fiyat istikrarının mümkün kılınması, büyümenin sürdürülebilir olmasının ve ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasıdır. Fonksiyonel maliye anlayışının özelliği, devletin birden fazla fonksiyon arasında öncelik sıralaması yapmasını gerekli görüyor olmasıdır. Bu noktada da tam istihdam, fiyat istikrarının sağlanması ve toplumsal refahın tesis edilmesi fonksiyonel maliye yaklaşımı açısından temel makroekonomik hedefler olarak belirlenmiştir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için ise devlete aktif bir rol biçilmiştir.

1970 öncesindeki ekonomik konjonktürde ücretler, tam istihdam, verimlilik artışı ve yatırımları teşvik eden yüksek kapasite kullanım oranına dayanmaktadır. Petrol şokunun ardından ücretlerin enflasyona neden olduğu görüşü sebebiyle enflasyonla mücadele, 1980 sonrasında tam istihdamın yerini alan yeni bir makroekonomik hedef haline gelmiştir.

Makroekonomik politikalarda meydana gelen bu değişim, global olarak ekonominin gelecek seyrini de değiştirmiştir. Maliye politikası yüksek miktarda kamu borçları ve bütçe açıklarının, ayrıca bunların fiyatlar genel düzeyi ve ödemeler dengesi üzerindeki olumsuz etkilerinin sebebi olarak görülmeye başlamıştır. Para politikası faiz oranı vasıtasıyla fiyat istikrarını sağlamaya odaklanırken; maliye politikasının görevi, denk bütçeyi ve borçların sürdürülebilirliğini sağlamakla sınırlandırılmıştır. Maliye politikası ve tam istihdam arasındaki bağ koparılmış; bu görev, faiz oranını kullanarak kısa dönemde istihdamı ve üretimi etkileyeceğine inanılan para politikasına yüklenmiştir. İşsizliğin bir makroekonomik bozukluk olduğu görüşünden uzaklaşmıştır. Bunun yerine işsizliğin yetenek eksikliği, emek kesiminin uyumsuzluğu ve devlet müdahalesinin neden olduğu arz yönlü bozukluklardan kaynaklandığı fikri öne sürülmüştür. Ayrıca işsizliğin, bireylerin çalışma ile boş zaman arasında yaptığı bir tercih sonucu ortaya çıktığı savunulmuştur.

1980 sonrasında meydana gelen bu makroekonomik politika değişimi ile yüksek işsizlik oranları, Keynes'in tabiriyle kapitalizmin kalıcı bir problemi haline gelmiştir. Keynesyen yaklaşım ve fonksiyonel maliyenin hem yakın dönemdeki takipçileri olmaları açısından; hem de maliye politikasına getirdikleri yeni yaklaşımlar ile Post Keynesyenler son dönemde karşımıza çıkan yeni bir akımı temsil etmektedir. Post Keynesyen yaklaşım maliye politikası ile tam istihdam arasındaki koparılan bağı yeniden inşa ederek, ortaya çıkan sorunlara çözüm getirmeye çalışmaktadır.

Abba Lerner çalışmalarında, işsizliğin maliyetlerine katlanılarak fiyat istikrarı sağlamak yerine, tam istihdam ile fiyat istikrarının aynı anda sağlanması fikrine odaklanmıştır. Fonksiyonel maliye yaklaşımını esas alan Post Keynesyenler de Abba Lerner'den esinlenerek, aynı fikri savunmaya devam etmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı Abba Lerner'in geliştirdiği fonksiyonel maliye yaklaşımını incelemek, yaklaşımın temelini oluşturan makroekonomik hedefleri, hedefler arasındaki ilişkiyi ve bu hedeflere ulaşmak için izlenmesi gereken yolu ortaya koymaktır. Ayrıca fonksiyonel maliye anlayışının tarihsel süreç içerisindeki gelişimini ele alıp, bu süreçte maliye politikasının global olarak nasıl bir değişim yaşadığını ortaya koymaktadır. Çalışmanın kuramsal amacının dışında ampirik amacı ise, fonksiyonel maliye anlayışının sıklıkla üzerinde durduğu ve bir maliye politikası aracı olan kamu borçlanmasının, ekonomik büyüme ile arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını test etmektir.

Çalışma fonksiyonel maliye anlayışını geniş bir bakış açısıyla ele alması ve tarihsel olarak maliye politikasının geçirdiği değişimi öne çıkarması açısından önemlidir. Ayrıca fonksiyonel maliyenin, ekonomik büyümenin sağlanması açısından kamu borçlanmasına atfettiği değeri görebilmek adına, Türkiye özelinde yapılan ampirik analiz de çalışmaya bir önem katmaktadır. Özellikle Türkiye'de 2001 yılında yaşanan yapısal kırılmayı göz önünde

bulundurarak, analizin 1990:1-2000:4 ve 2001:1-2016:4 olmak üzere iki döneme ayrılarak yapılmış olması dikkat çekici bir noktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Keynesyen yaklaşım temelleriyle, fonksiyonel maliye yaklaşımın ortaya çıkışına değinilecek; ardından yaklaşımın hedefleri, ilkeleri ve politika araçları açıklanmaya çalışılacaktır. Sonrasında ise fonksiyonel maliyenin para politikası, bütçe açıkları ve işsizlik konularındaki politika önerilerine yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde 1980 sonrasındaki dönemde, tam istihdam hedefinden vazgeçilmesiyle maliye politikasının neden geri plana alındığı sorgulanacaktır. Bunun için öncelikli olarak maliye politikalarına karşı getirilen eleştirileri açıklayabilmek adına; parasalcı yaklaşım ve doğal işsizlik oranı teorisi ile Yeni Ekonomik Uzlaşısı'nın temel argümanlarına değinilecektir. Bu noktada söz konusu yaklaşımların para politikası konusundaki önerileri tartışılacak ve maliye politikasının azalan rolü üzerinde durulacaktır. Ardından maliye politikasına yöneltelen bu eleştirilere getirdiği cevaplar ve maliye politikasına yitirdiği itibarı yeniden vermesi açısından Post Keynesyen yaklaşımdan bahsedilecektir. Bu çerçevede Post Keynesyen yaklaşımda, maliye politikasının ve fonksiyonel maliyenin önemi ile yaklaşımın ekonomik istikrarı, özellikle de tam istihdamı sağlamak adına öne sürdüğü çözüm önerilerine değinilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, analizi yapılacak olan kamu borçlanması ile ekonomik büyümenin teorik olarak açıklamaları yapılacaktır. Bu noktada önce kamu borçlanması, ardından da ekonomik büyüme için tüm iktisadi varsayımlara değinilecektir. Kamu borçlanmasının nedenleri, sınıflandırılmasından bahsedilecek; ekonomik büyüme için ise gerekli tanımlar yapıldıktan sonra, literatürde en fazla bahsi geçen temel ekonomik büyüme modelleri açıklanacaktır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, kamu borçlanması ve ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi olup olmadığını test edebilmek adına, 1990-2016 dönemini kapsayacak şekilde Türkiye özelinde ekonometrik bir analiz yapılacaktır. Bu bölümde önce kamu borçlanması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyle ilgili teorik ve ampirik literatüre yer verilecektir. Ardından kullanılan veriler ve yöntem tanıtılacak; sonra da yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular tablolar halinde sunulacak ve yorumlanacaktır.

2. FONKSİYONEL MALİYENİN DÜNYA

Fonksiyonel Maliye Yaklaşımının ortaya çıktığı dönem ile uygulama bulduğu dönem tarihsel olarak farklılık göstermektedir. 1929 Bunalımı ile Keynes'in öğrencisi Abba Lerner tarafından ortaya çıkan görüş 1970lere değin kendisine kullanım alanı bulmuş fakat 1970 sonrasında önemini yitirmiştir. 1980'lerde global olarak değişen ekonomik konjonktür ile birlikte maliye politikasına yeniden dönüşün yaşanması fonksiyonel maliyenin yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur.

Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde fonksiyonel maliyenin ortaya çıkışı, gelişmesine katkı sağlayan iktisatçılar, varsayımları, para ve maliye politikası önerileri açıklanacaktır.

2.1.Fonksiyonel Maliyenin Ortaya Çıkışı: Abba Lerner

1929 Buhranı sonrasında ortaya çıkan toplam talep problemi, Klasik İktisatçılarca Say Yasasına bağlı olarak ortaya atılan "*her arz kendi talebini yaratır*" fikrinin sorgulanmasını ve önemini kaybetmesini beraberinde getirmiştir. 1929 senesinde, temelde mali bir problem olarak ortaya çıkan ve buhran olarak adlandırılan durum, efektif (uyarılmış) talebin düşmesi ve arz ile talep arasındaki dengenin bozulması ile sonuçlanmıştır. Toplam talebin en önemli unsurlarını oluşturan özel kesim tüketim harcamaları düşmüş, satılamayan malların artmasından dolayı üretim süreci daralmaya girmiş ve beraberinde de işsizlik oranları artmıştır. Dolayısıyla her arzın kendi talebini yaratmadığı, talebin meydana gelmesi için başka değişkenlere de ihtiyaç olduğu fikri dikkatleri çekmeye başlamıştır. Bu nedenle de o döneme dek dünyanın büyük kesiminde geçerli olan Klasik İktisadi Yaklaşımına bağlı politikalardan vazgeçilerek, Keynes'in önerileri dikkate alınmaya başlanmıştır. Bu dönemde özellikle maliye politikasının önemine dikkat çeken ve bir istikrar sağlama aracı olarak maliye politikasının nasıl kullanılacağı noktasında çeşitli fikirler ortaya koyan iktisatçılar gündeme gelmiştir. Bunlardan biri de çalışmamızın özellikle üzerinde durmaya gayret edeceği Abba P. Lerner'dir (Öz, 2014: 7; Tokucu ve Sarıdoğan, 2010: 83-84).

Tibor Scitovsky 1984 yılında yayınladığı "*Lerner's Contribution to Economics*" isimli çalışmasında Abba Lerner'in ekonomi bilimi içerisindeki yerini anlatmaya çalışmıştır. Çalışmanın teşekkür bölümünde dönemin önemli iktisatçılarından, Milton Friedman, Bent Hansen, Richard Musgrave, Evsen Domar ve David Colander'den övgüyle bahsetmiştir. Zira bu iktisatçılar çalışmanın hazırlanması için kendisine Abba Lerner'in yazıları ve görüşleri konusunda bilgi verip, kendilerinin Lerner ile olan mektuplaşmalarını aktarmışlardır (Scitovsky, 1984: 1547).

Scitovsky, Abba Lerner'in ekonomiye katkılarının aslında bu fikirlerin kime ait olduğu bilinmeksizin sıkça kullanıldığı, fakat ilgilendiği alanların çok geniş olmasının daha dar alanlarda tanınmasına neden olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü çok çeşitli alanlarda görüşler öne sürmesi, zamansal yetersizliklerden kaynaklı olarak bunların her birini geliştirmesine engel olmuştur. Lerner çok çeşitli alanda karmaşık görüşlere sahip olmasına rağmen, oldukça basit bir anlatım diline sahiptir. Fakat görüşlerinin değiştirilmesi ve eleştirilmesi konusunda tutucu bir yanı olduğundan yalnızca kendi fikirlerini öğrencilerine aktarma taraftarı olmuştur. Bu nedenle de kimi uzmanlar tarafından iyi bir öğretmen fakat kötü bir satıcı olarak nitelendirilmiştir. Lerner, ekonominin nasıl çalıştığından çok nasıl çalışması gerektiği ile ilgilenen normatif bir iktisatçıdır. Daha çok politika önerilerinde bulunmayı tercih edip, ekonomiyi geliştirmeyi amaç edinmiştir. Fakat fikirlerini sunma konusunda yetersiz olması ve diğer ekonomistler ile politikacıların da geleneksel politikaları sürdürme konusunda kolayca kaçıyor olması, Lerner'in görüşlerinin kendi adıyla anılmamasına neden olmuş olabilir. Ayrıca Lerner'in politika önerilerinin o dönemde rağbet görmemesinin bir diğer nedeni de, Lerner ekonominin işleyiş mekanizması ile birey davranışlarının ekonomiye etkisine eğilmeksizin politikalar önermiştir ve bu ilgisizlik önerilerin gerçeklikten uzak olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Politika önerilerinin mantıklı açıklanmasından ziyade fikirlerini kabul ettirme ve sunma konusundaki başarısızlığı ekonomi içerisinde yer edinememesine ve başarısız ilan edilmesine neden olmuştur (Scitovsky, 1984: 1548-1550).

John Maynard Keynes'in 1964 yılında yayımlanan önemli eseri "*The General Theory of Employment, Interest and Money*", yani kısa adıyla General Theory (Genel Teori)'nin önemini ve doğasını, Keynes'in yakın çevresi dışında en iyi kavrayan iktisatçılardan biri Lerner'dir. Bu kazanım O'nun Neo-Klasik İktisattan, Keynesyen Makro İktisada eğilim göstermesini de beraberinde getirmiştir. Toplumsal refah kaybının, kaynak tahsisinde etkinsizlikten ziyade emeğin gönülsüz işsizliğinden kaynaklandığı fikrine dikkat çekmiştir. Enflasyon ile işsizliğin bir arada yaşanmasının tehlikesine vurgu yapan Lerner, stagflasyon olgusunu tam anlamıyla açıklamaya çalışmasıyla da Keynes'in bir adım önüne geçmiştir. Ayrıca Genel Teori'de var olan birtakım çelişkileri açıklamaya çalışarak, uyumsuzlukları aydınlatmaya çalışmış ve maliye politikası tartışmalarını ilerletmiştir. Genel Teori'nin belki de en devrimci yanı, o dönemde sadece mikro ekonomik yönde ilerlemiş profesyonellerin alışkanlıklarıyla çelişen makroekonomik teorileri kullanmış olmasıdır. Keynes'ten önce para ve bankacılık, kamu finansmanı, uluslararası ticaret gibi alanlardaki makroekonomik problemlerle alakalı çokça tartışma konusu vardı fakat bu tartışmaların hiçbiri bireylerin ya da şirketlerin deneyimlerine dayanmıyordu. Daha fazla tasarruf etme güdüsünün, toplumun tasarrufunu arttırmasının muhtemel olmadığı ya da genel bir ücret azalmasının işsizliğin azalmasını sağlamadığı gibi argümanlar Genel Teori'de tamamen yeni idi. İçlerinde birçok iktisatçının da olduğu çoğu insan,

alışkın oldukları mikro ekonomik düşüncelerden Keynes'in makroekonomik argümanlarına geçmenin uçmak kadar zor olduğunu görmüştü. İşte tam da bu noktada, Keynes'in mantığını anlamak ve bu insanların anlamalarını sağlamak üzere Lerner, mikro ve makroekonomi arasındaki uçuruma bir köprü kurmaya çalıştı (Scitovsky, 1984: 1556-1557).

Keynes, piyasa ekonomilerinin daimi olarak işsizlik üretebilme potansiyelinin olduğundan bahsetmiş ve işsizlikle baş edebilmek için kamu kesiminin açık bütçe harcamaları yani en genel adıyla kamu harcamaları yapması gerektiğine dikkat çekmiştir. Keynes'in bu görüşlerinden etkilenen Lerner, bu görüşleri ileri taşıyarak "Fonksiyonel Maliye Yaklaşımı" diye bildiğimiz görüşü geliştirmiştir (Tokucu ve Sarıdoğan, 2010: 85).

2.2.Fonksiyonel Maliyenin Tanımı, Hedefleri, İlkeleri ve Politika Araçları

Lerner'in tanımına göre fonksiyonel maliye, *"birtakım mali önlemlerin ekonomi içindeki çalışma şekline veya fonksiyonlarına göre değerlendirilmesidir"*. Bu görüşe göre, devletin uyguladığı maliye politikaları iyi ya da kötü ölçütlere göre değil, sonuçlarına göre değerlendirilir. Bu noktada da hükümetin yürürlüğe koyduğu vergileri artırması veya azaltmasının, borçlanma yoluna gitmesi veya borçlarını geri ödemesinin, piyasaya para sürmesi ya da çekmesinin doğuracağı sonuçlara göre değerlendirme yapılmalıdır (Lerner, 1943: 39).

Lerner, fonksiyonel maliyenin ekonomik birimler açısından önemini vurgulamak adına, fonksiyonel maliyenin özel teşebbüsle ve demokrasiyle ilişkilendirilemeyeceğini söyler. Bu noktada paraya önemli bir rol biçer ve fonksiyonel maliyenin, paranın önemli olduğu her toplumda uygulanabileceğini savunur. En anlaşılır şekilde ifade etmek gerekirse de, fonksiyonel maliye araçlarını kullanmayanların uzun vadede bu politikalardan kaçma şansı yoktur çünkü bir gün mutlaka bu politikalar uygulanacaktır (Lerner, 1943: 50).

Fonksiyonel maliye anlayışında en fazla değinilen konulardan biri elbette maliye politikası araçlarının nasıl kullanılacağıdır. İşte bu konu maliye politikasının fonksiyonel olup olmadığı ile ilgilenilir. Bir dönem fonksiyonel olan politikalar başka bir dönemde fonksiyonel olmayabilir. Bu nedenledir ki fonksiyonel maliye anlayışı, uygulanacak olan politikanın zamana ve koşula göre değişimini ifade eder. Dolaylı olarak da neyin fonksiyonel olup olmadığı da bu yaklaşımın gelişmesine katkıda bulunan temel problem ve sorudur. Neyin fonksiyonel olup olmadığını belirleyen en önemli nokta, maliye politikası araçlarının ekonomide meydana getireceği etkiler ve ulaşmaya çalışılan temel makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilip gerçekleştirilemediğidir. Yani ulaşılmak istenen her bir makroekonomik hedef için uygulanması gereken maliye politikası farklıdır ve bu politikaların başarısı fonksiyonel olup olmadığını belirlemede etkilidir (Öz, 2014: 10).

Fonksiyonel maliye anlayışının en önemli özelliği, devletin birden fazla ekonomik fonksiyon arasında bir öncelik sıralaması yapmasını öngörüyor olmasıdır. Buna göre devletin ekonomik fonksiyonları veya daha açık ifade ile **makroekonomik hedefleri** temel fonksiyonlar ve alt fonksiyonlar olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu sıralamaya göre temel fonksiyonlar; **kaynak tahsisinde etkinlik, *gelir dağılımında adalet ve *ekonomik istikrardır*. Alt fonksiyonlar ise; **tam istihdamın sağlanması, *fiyat istikrarının temin edilmesi, *sürdürülebilir bir büyüme trendinin yakalanması ve *ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasıdır* (Şener, 2011: 15).

Özellikle tam istihdam, fiyat istikrarının sağlanması ve toplumsal refahın tesis edilmesi fonksiyonel maliye yaklaşımı açısından temel makroekonomik hedefler olarak belirlenmiştir ve bu noktada devlete aktif bir rol biçilmiştir. Bunun nedeni ise kapitalist üretim sürecinin şahsına has şekilde istikrarsızlık yaratma eğilimidir. Zira liberal iktisatçıların savunduklarının aksine kapitalist sistem sorunsuz işlemez ve herhangi bir belirsizlik karşısında özel kesim kendi çıkarları doğrultusunda elindeki tüm üretim faktörlerinin işlerliğine son verebilir. Şu haliyle özel kesim, kendi çıkarları doğrultusunda rasyonel davranmış sayılırlar ve bu doğaldır. Fakat toplumsal açıdan ele alındığında bu durum irrasyonel bir durumdur ve olumsuz sonuçlar meydana getirir. Üretim kaynaklarının ekonomide atıl hale getirilmiş olması en kestirme şekilde işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Bu noktada da bu sorunu ortadan kaldırmak için devlet müdahalesi kaçınılmaz olur. Müdahalenin olmaması halinde, özel kesimin toplam geliri ve harcamaları arasında meydana gelen uyumsuzluk işsizliği daha da derinleştirecektir. Dolayısıyla tam istihdama ulaşmada devlet müdahalesi olmaksızın sadece piyasa mekanizmasına güvenmek yanlıştır. Zira özel kesimin kendi çıkarları çerçevesinde işleyen mekanizması devletin makroekonomik hedeflerini tehlikeye sokmaktadır (Bell, 1999: 1).

Tam istihdamın ekonomik kazançları çok fazla, işsizliğin maliyeti ise çok yüksektir. İşsizlik oranının yüksek olması, mal ve hizmet üretimini azaltmakta; hastalık, suç oranları ve diğer toplumsal sorunlar gibi sosyal maliyetleri artırmaktadır. Bunun tam tersi olarak tam istihdam ise verimliliği artıran bir unsurdur. Çünkü işsiz kalma korkusundan sıyrılan çalışanlar, bir işten ayrılıp başka bir işe geçebilecek ve bu onlar açısından bir güvensizlik meydana getirmeyecektir. İş güvenliğinin varlığı verimliliği artırarak mal ve hizmet üretimini de artıracaktır. İşte devletin bu noktada tam istihdam taahhüdünde bulunması ekonomik denge açısından önemli bir durumdur. Ekonomide tam istihdamın tesis edilmesi, işten çıkarmaların engellendiği ve ücret farklılıklarının ortadan kalktığı bir ekonomik sistemin oluşturulması için temel teşkil etmektedir (Forstater, 1999: 475-476).

Keynesyen görüşün en önemli temsilcilerinden biri olan Lerner, tam istihdam ve fiyat istikrarının sonuçlarına karşı Keynesyenleri uyarmıştır. İşsizliğin maliyetine katlanılarak sağlanan istikrar yaklaşımından çok, fiyat istikrarı ve tam istihdamı uzlaştırmanın yolunu aramıştır. Milton Friedman'ın yıllar önce doğal işsizlik olarak adlandırdığı, fiyat istikrarını

sağlamak için katlanılması gereken yüksek oranlı işsizliği anlatan teorisini eleştirmiştir. İşsizliğin toplumsal ve iktisadi maliyetinin, enflasyonun maliyetinden çok daha ağır olduğunu belirtmekle kalmayıp, sabit bir enflasyon oranı görüşüne karşı çıkmıştır (Scitovsky, 1984: 1562). Değiştiği noktaları dikkate aldığımızda, demokrasi, adil bir gelir dağılımı, tam istihdam, bireysel özgürlük ve optimal kaynak tahsisi gibi konulara oldukça önemli bir misyon yükleyen Lerner; özellikle bireysel özgürlüklerin koruyucusu olarak kamu istihdamına alternatif bir zemine özel sektörü oturtmaktadır (Öz, 2014: 11).

Fonksiyonel maliye anlayışı çerçevesinde tam istihdam; bütçe dengesi göz ardı edilerek özel sektör ve/veya kamu sektörünün ilave harcamasının, ek bir istihdam veya üretim imkanı yaratmadığı durum şeklinde ifade edilir. Lerner bu noktada başka bir görüş de öne sürmektedir. Tam istihdam seviyesine ulaşılmadan fiyatlar genel seviyesinin artmaya başlayacağını ve bu noktada devletin talep yönetimi yapmakla kalmayıp doğrudan iş yaratması da gerekmektedir. Dolayısıyla fonksiyonel maliye anlayışında tam istihdam seviyesini yakalamak için devletin kullanması gereken iki araç vardır: Toplam harcama düzeyinin artırılması ve iş arayanlara iş sağlama araçları. Toplam harcamaları artırma yoluyla tam istihdam seviyesine ulaşmak garanti olmadığından ikinci aracın kullanılması daha garanti bir yoldur (Göker ve Dane, 2013: 106).

Fonksiyonel maliye anlayışında yukarıda değindiğimiz temel makroekonomik amaçlara ulaşmak adına devlete atfedilen en önemli rol, toplam harcamaların tam istihdam üretim seviyesine eşit olmasını sağlamaktır. Daha anlaşılır şekilde izah etmek gerekirse, devlet ülkede meydana gelen toplam harcamaları, cari fiyatlar bazında üretilen tüm mal ve hizmetlerin satın alındığı miktarda tutmalıdır. Toplam harcamaların tam istihdam düzeyinin üzerine çıkması halinde enflasyon, altında kalması durumunda ise işsizlik meydana gelecektir. Enflasyonun meydana gelmesi durumunda devlet ya vergileri artıracak ya da toplam harcama miktarını azaltacaktır yani satın alma gücünü düşürecek ve tüketime engel olacaktır. İşsizliğin meydana gelmesi halinde ise devlet ya toplam harcamaları artırmak zorunda kalacak ya da vergileri düşürecek; yani vatandaşlara satın alma gücü yaratacaktır. Ancak bu yollarla toplam harcamaların istenen düzeyde tutulması sağlanabilir (Lerner, 1943: 39).

Fonksiyonel maliye anlayışının temelde **üç ilkesi** vardır. Bunlardan **birinci* ilkeye göre, devlet toplam harcama düzeyini, işsizliği ve enflasyonu meydana getirmeyecek veya ortadan kaldıracak şekilde ayarlamalıdır. Çünkü devlet kimi zaman harcadığından daha çok vergi toplayabilirken kimi zaman da topladığından daha fazla harcayabilir. İlk durum söz konusu olduğunda toplanan fazla vergi, borç geri ödemeleri için kullanılabilir. İkinci durumun meydana gelmesi halinde ise para basma ya da borçlanma yoluyla aradaki açığı kapatabilir. Söz konusu iki durumda da meydana gelen sonuç iyi veya kötü olarak değil, toplam harcamaların enflasyonu ve işsizliği önlemedeki başarısı dikkate alınarak değerlendirme yapılır. **İkinci* ilkeye göre, devlet artan kamu harcamalarını vergi dışındaki finansman kaynaklarını kullanarak da finanse

edebilir. Gerekli gördüğü takdirde borçlanma yoluna gidebilir. Fakat borçlanmaya başvurulabilmesi için devletin, vatandaşların elinde daha az paranın olmasını veya daha fazla tahvile sahip olmalarını istiyor olması gerekir. Bunun neticesinde de faiz oranları artacaktır. Fakat bu politikanın uygulanmaması durumunda faiz oranlarında meydana gelen düşüş yatırımları artıracığından enflasyon oranı da artacaktır. Tam tersi şekilde de devlet, halkın satın alma gücünü artırmak veya ellerindeki tahvili azaltmak için de borç ödemesi yapabilir. *Üçüncü ilke ise diğer iki ilkeyi destekler niteliktedir. Devlet dilerse para basabilir, bastığı parayı piyasaya sürebilir ve piyasadaki parayı çekebilir; ilk iki ilkeyi gerçekleştirebilmek adına da parayı yok edebilir. Para basmanın toplam harcama üzerinde etkisi yoktur. Para basmaya yalnızca harcama ve borç servisinde enflasyon ve işsizlik hedeflerini gerçekleştirmek için başvurulabilir (Lerner, 1943: 41).

Yapılan bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere devlet borçlanma yoluna ancak ve ancak borçlanma sonucunda meydana gelmesini istediği bir etki varsa başvurabilir. Yani enflasyonu önlemek istiyorsa borçlanıp halkın harcanabilir gelirini azaltabilir; toplam harcamalarda bir artış meydana getirmek istiyorsa da borçlarının bir kısmını geri ödeyebilir (Karaosmanoğlu, 1955: 46-47).

Klasik yaklaşımın bütçe denkliliğini bir amaç ve sonuç olarak görmesi fonksiyonel maliye yaklaşımına ters bir durumdur. Klasik yaklaşımın amacı tüm gelirler ve harcamaları bütçe denkliliğini sağlayacak şekilde ayarlamaktır. Fakat devlet kimi zaman harcadığından çok vergi toplayabilir veya tam tersi de olabilir. Maliye politikası araçları ekonomide yerine getirdikleri işlevler ve etkilerine göre değerlendirilir. Bu yüzden de vergiler ve borçlanma uygulamaları, pür fonlama operasyonları değildir. Devlet paraya ihtiyacı olduğu için değil, tam istihdam ve fiyat istikrarını sağlama gibi birtakım makroekonomik hedefleri tutturmak için bu araçları kullanır (Forstater, 1999: 477). Vergi ve borçlanma toplam talebi bastırma konusunda benzer iken, etkileri açısından farklılık gösterirler. Vergiler harcanabilir geliri azaltıp tüketimi kontrol altında tutarken; borçlanma faiz oranlarının düşmesine engel olmaktadır. Böylece hem tam istihdam sağlanmış olacak hem de kamu harcamaları yeterli seviyede gerçekleştirilmiş olacaktır. Gelirin tüketim harcamaları ve tasarruf arasındaki dağılımı, kamu borç seviyesini belirlemek adına bütçe açığı ya da fazlası vermenin gerekli olup olmadığını belirler. Ayrıca bireylerden veya özel kuruluşlardan borçlanmak bu kişilerin net servetini artırıp refahını düşürecektir. Fakat ülke çapında gerçekleştirilen bir kamu borcu toplumsal refahı düşürmeyecektir zira ekonominin bir kesiminden başka bir kesimine doğru gelirin yer değiştirmesi söz konusu olacaktır (Musgrave, 2003: 123-124).

Fonksiyonel maliye anlayışında, toplam talep ile toplam hasıla uyumlu olduğu müddetçe kamu borcunun ne kadar arttığına önemi yoktur çünkü uzun vadede bütçe denkliliğini sağlayacak otomatik bir eğilim vardır. Faiz ödemeleri toplum üzerinde bir refah kaybına neden

olmadığı takdirde, borç için ne kadar faiz ödendiğinin de bir önemi yoktur. Sırf borç faizlerini ödemek için vergi gelirlerini artırmak doğru değildir çünkü ancak enflasyonu önlemek için vergileri artırmak gereklidir. Vatandaşlar devlete borç verme konusunda gönüllü oldukları sürece borcun ne kadar olduğu da önemsizdir. Şayet halk vergi vermede gönülsüz olursa ya parasını stok yapma eğilimine girer ya da harcar. Harcama yaptıkları takdirde zaten toplam harcama seviyesi artacağından devletin borçlanma yapmasına da gerek kalmaz. Fakat stok yapmaları halinde devlet faiz ödemelerini yapmak için para basmak zorunda kalacaktır. Harcamaların çok fazla arttığını düşündüğümüzde enflasyon da artacağından devletin vergilere müdahalesi gerekli olacaktır. Dolayısıyla vergilerden elde edilen gelir ile faiz ödemeleri gerçekleştirilebilir. Hangi durum söz konusu olursa olsun, fonksiyonel maliye otomatik istikrarlandırıcıya benzer bir göreve sahiptir (Lerner, 1943: 42-43)

Tam istihdamı sürdürebilmek adına devlet dilediği kadar borçlanabilir. Enflasyonla mücadele politikası dışında hiçbir zaman borçlanmaya ya da para basılmasına sınırlama getirilmemelidir. Olası bir durgunluk beklentisinden dolayı tam istihdamın garanti edilmesi özel yatırımların yurtiçinde kalmasını sağlayacaktır. Borç seviyesinin özel yatırımlarla birlikte artması, vergi oranlarının değişmesine bile gerek kalmadan vergi gelirlerini artırmaktadır. Çünkü özel yatırımcıların gelirleri ve servetleri yatırım ile birlikte artmaktadır. Kamu borçlarının artışı yurtiçi tasarrufları uyaracağından tam istihdam seviyesinde bir toplam harcama dengesi sağlanmaktadır. Bütçe açığı ihtiyacı ortadan kaldırdığı için bütçe dengeye geldiğinden ulusal borca olan ihtiyaç da azalmaktadır. Yani borçlanma artışı uzun vadede borçlanmaya olan ihtiyacı azaltmaktadır (Lerner, 1943: 49).

2.3.Fonksiyonel Maliyenin Politika Önerileri

Her ne kadar Abba Lerner Keynesyen yaklaşımın etkilerinin geliştirilmesi konusunda ana figür gibi görünse de, fonksiyonel maliye yaklaşımı çerçevesinde politika önerilerinde bulunan başka iktisatçılar da mevcuttur. Adolph Lowe, Alvin Hansen, Gerhard Colm, Hans Neisser ve Alfred Kaehler gibi isimler bu iktisatçılardandır (Öz, 2014: 16). Kaldı ki Lerner fonksiyonel maliye görüşünün tanımını yapmadan önce giriş olarak, *“Alvin Hansen’in ortaya attığı ve diğerlerinin geliştirip revaç bulmasını sağladığı...”* diye bir açıklamada bulunmuştur (Lerner, 1943: 39).

Alvin Hansen, klasik iktisadi yaklaşım mensuplarınca öne sürülen denk bütçe yahut bütçe fazlası fikrine karşı çıkıp, ekonomide meydana gelen sorunlara karşı fonksiyonel maliye görüşünün önemine dikkat çekmiştir (Lerner, 1943: 43). Hansen, mali araçların fonksiyonel kullanımına dair üç unsurun üzerinde durur. İlk olarak sosyal sigortaya değinir ki bu dinamik bir ekonominin toplam maliyetlerinin tüm topluma yayılması açısından önemlidir. İkinci olarak,

mali bir araç olarak yatırımın, sürekli durgunluk yaşayıp zarar gören ekonomiler için önemli olduğunu söyler. Son olarak da savaş sonrasında dengeye gelmeye çalışan bir ekonomide denge aracının kullanılması gereklidir (Mehrling, 2003: 83).

Hansen konjonktürel dalgalanmaların, teknolojik gelişmelerden dolayı reel yatırım harcamalarında meydana gelen dalgalanmalar sonucunda oluştuğunu söyler. Devletin görevinin, sosyal sigorta mekanizmasına başvurarak konjonktürel işsizlik sorununu tüm topluma mal etmesi olduğunu savunur. Ona göre büyük ölçekli bir sosyal sigortacılık, makroekonomik politika misyonu üstlenecek ve sadece işsizlikle mücadele etmekle kalmayıp toplam talebi de artırarak ekonomiyi dengeye getirebilecektir. Büyük Depresyon'da görülen durgunluğa karşı özel yatırımların gecikmesinden kaynaklı devletin yatırım yapmasının zorunluluğuna dikkat çekmiştir. Fakat fonksiyonel maliyenin ortaya çıkmasıyla birlikte devletin kalkınma rolünden ziyade dengeleyici bir rolünün ön plana çıkmaya başladığını söyleyen Hansen, önceliğin kalkınmaya yönelik kamu harcamalarından ziyade telafi edici kamu harcamalara verilmesini savunmaktadır. Devletin ekonomi içerisinde denge aracı olma rolünün, fonksiyonel maliye yaklaşımında çokça vurgulanan, durgunluk zamanlarında bütçe açığı verme yoluyla ekonominin genişlemesini sağlamak ve genişleme dönemlerinde de bütçe fazlası vererek ekonominin daralmasını sağlamaktır (Mehrling, 2003: 83-84).

Adolph Lowe, Hans Neisser ve Alfred Kaehler ise, fonksiyonel maliye çerçevesinde alternatif bir yaklaşım olarak teknolojik işsizlik ve bunun teknolojik gelişme ile olan ilişkisini inceleyip, gelir dağılımı ve efektif talep meselesini incelemişlerdir. Bunların yaklaşımına göre, tam istihdamın yakalanamaması durumunda emek gücünün yerini teknolojinin alması durumunda toplumsal bir yarar ortaya çıkmaz. Emek yerine teknolojinin geçmesi, gelir dağılımını bozacak ve gelirin tüketim eğilimi düşük olan yüksek gelir gruplarına aktarılmasına neden olacaktır. Bu da efektif talebi düşüreceğinden toplam harcamalar düşecek ve beraberinde üretim azalacak, işsizlik artacaktır (Öz, 2014: 17).

Adolph Lowe kapitalist piyasa sisteminin doğasına uygun şekilde makroekonomik bir istikrarsızlık meydana getireceğini ve terk edilmesi gerektiğini; bunun yerine de ekonomik teori ve politika için alternatif olacak şekilde enstrümantal bir yöntem geliştirilmesi gerektiğini söylemektedir. Lowe, makrohedeflerin ekonomik analiz çerçevesinde değil demokratik bir süreç tarafından belirlendiğini öne sürmektedir. Klasik yaklaşımda bütçe denkleğinin bir amaç olduğunu; fakat bunun yerine enstrümantal analizinde ilk olarak amaçların belirlenmesini ve ardından buna uygun araçların kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Lowe'un iktisadi yazına kazandırdığı "enstrümentalizm" daha sonraları fonksiyonel maliye yaklaşımına evrilmiştir. Abba Lerner ve Adolph Lowe devletin ekonomik sistemden dışarıda tutulmasının yanlış olduğunu öne sürüp, aksine ekonomik sistemin bir aktörü olduğunu savunmaktadırlar.

Makroekonomik hedeflere ulaşmada devletin yasama fonksiyonunun ekonominin işleyişinin belirlenmesinde oldukça önemli olduğunu savunmaktadırlar (Forstater, 2003: 52-54).

2.3.1. Para Teorisine Yönelik Öneriler ve Chartalism

Para teorisine getirdiği yorumlar ve parayı ele alış biçimi, fonksiyonel maliye anlayışını diğer yaklaşımlardan farklı kılan en önemli özelliklerden biridir. Yaklaşım, devletin para ve maliye politikasını yürütebilme becerisini, paranın bir devlet varlığı olması koşuluna bağlamaktadır. Yani parayı yaratan devlettir ve devlet, vergi ödemelerinin kendi yarattığı para ile yapılması koşulu getirdiğinde paraya yönelik talebi de yaratmış olur. Çünkü devlet cebri olarak vergi koyma gücüne sahip olduğu gibi, mükelleflerin bu vergiyi nasıl ödeyeceğini de belirleme yetkisine sahiptir. Devlet kendi parası üzerinden borç verebilir ve de borçlanabilir. Dilerse özel sektörün ürettiği mal ve hizmetleri bu parayla satın alabilir. Gerekli taktirde vergileri artırarak parayı piyasadan çekebilir. Yani devlet parayı bir araç olarak kullanarak tam istihdamı ve fiyat istikrarını sağlamak amacıyla dilediği işlemi gerçekleştirebilir. Bu noktada para basma işlemi bir politika olmaktan çıkıp, diğer politikaları gerçekleştirmek için araç olmaya başlar. Devlet parasının ekonomik olarak meydana getirdiği etkiler borç alma ve borç verme, satma ve satın alma, vergileme ve harcama yapma gibi işlemler yapıldığında ortaya çıkar (Forstater, 1999: 478).

Lerner, parayı bir ödeme aracı olarak tanımlar. Paranın çoğunluk tarafından kabul edilebilir olması da etkinliğini belirleyen en önemli unsurdur. *“Money as a creature of the state (Bir devlet varlığı olarak para)”* tanımıyla, vergi ödemeleri ve diğer tüm yükümlülüklerin yerine getirilmesinde devletçe kabul edilen parayı devlete ait bir varlık olarak nitelendirmektedir. Bu noktada devletin konumu para yaratıcı olmasıdır. Devletin paranın yaratıcısı olma konumu, makroekonomik hedefleri gerçekleştirmede enflasyon ve deflasyonu kontrol etme mecburiyetinden kaynaklanmaktadır. Devlet ekonomideki harcama miktarını ancak kendi yarattığı para ile paranın değerini korumak veya durgunluğu önlemek üzere gerekli düzeyde tutabilir (Lerner, 1947: 313-314).

Paranın işlevi ve rolüne ilişkin görüşler her yaklaşımda farklılık göstermektedir. Heterodoks yaklaşımlar içerisinde daha fazla yer bulan paranın rolüne ilişkin varsayımlar; Chartalism, Neo-Chartalism, Vergiye Dayalı Para (Tax Driven Money-TDM), Modern Para (Modern Money) ve Devletin Bir Varlığı Olan Para (Money as a creature of the state) olarak isimlendirilmektedir (Tcherneva, 2006: 69). Fonksiyonel maliye yaklaşımında ise paranın rolüne ilişkin analizler Chartalist yaklaşım çerçevesinde gelişmiştir. Bu noktada Lerner 1947 yılında yayınladığı *“Money as a creature of the state”* adlı çalışmasıyla önemli bir temsilci haline gelmiştir (Lerner, 1947: 312-317).

Latince bir kelime olduğu düşünülen Charta, simge veya bilet anlamına gelmekte iken anlaşılır olması bakımından Chartal olarak dönüştürülmüştür. Ödeme araçlarının tamamı Chartal olarak nitelendirilmiştir. Knapp 1924 yılında yayınladığı çalışmasında uygar toplumların ödemelerini bu simgeler yani Chartal parçalarla gerçekleştirdiğini söylemektedir. Ödeme birimleri tek başına Chartal değildir ya da öyle nitelendirilmemektedir; ancak Chartal ilan edildiklerinde değer kazanmaktadırlar. İşte para da bu Chartal ödeme araçlarından. Knapp, parayı metal değerini göz önünde bulundurmaksızın Chartal bir ödeme aracı olarak ifade etmekte ve Chartalism'in de hangi ödeme araçlarının Chartal kabul edilmesi gerektiğini belirleyen bir yasal düzenleme olarak tanımlamaktadır (Knapp, 1924: 32).

Tcherneva, Chartalism'i açıkladığı çalışmasında devletin iki mühim yetkisinden bahseder. Bunlardan ilki vergi koyma yetkisi, diğeri de vergilerin ödenmesinde kullanılmasını istediği para birimine karar verme yetkisidir. Parayı devletin bir varlığı haline getiren ise, vergi ve benzeri yükümlülüklerin ödenmesi konusunda bir ödeme aracı olarak belirlenmiş olmasıdır. Çünkü parayı bir güç haline getiren şey onu piyasaya süren otoriteden gelmektedir. Paranın varlığı, miktarına ya da değerine değil; kamu kurumlarında yapılan vergi ve benzeri yükümlülüklerin ödemelerindeki geçerliliğine bağlıdır. Para halk tarafından vergi ödemelerini gerçekleştirmek üzere talep edilen bir araç haline gelmektedir. Böylelikle devlet ile vatandaşlar arasındaki borç alacak ilişkilerinde geçerliliği sağlanan para, hem istikrarı sağlamaya hem de tam istihdam seviyesine ulaşmaya olanak sağlamaktadır (Tcherneva, 2006: 70).

Chartalism, yaklaşım olarak kağıt, kil tablet veya etiket gibi şeylerin neden para olarak hizmet ettiğini açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır. Eski Mısır'dan modern ekonomilere gelene değin yöneticiler, krallar ve ulus devletler devamlı olarak para basma gücüne sahip olmuştur. Otoriteler, paraya eşdeğer şeyi açıklamada ve para biriminin belirlenmesinde rol oynamaktadır. Chartalism, ana akım yaklaşımın nitelendirdiği şekilde paranın bir peçe veya sıradan bir değişim aracı olduğu fikrine karşı çıkmakta ve devlet otoritesi olmaksızın paranın tanımlanamayacağını savunmaktadır. Chartalist yaklaşıma göre para yalnızca takas işlem maliyetlerini azaltmak için kullanılan bir değişim aracı olamaz, para bir devlet varlığıdır. Devlet birtakım yükümlülükleri yerine getirmede parayı şart koşacağından; aslında para, vatandaş ile devlet arasındaki borç-alacak ilişkisinden doğan, devletin bir vergi alacağıdır. Bu sebepte Chartalist yaklaşım parayı analiz ederken bunu sosyal ve siyasal bir zemine oturtmaya çalışır (Tcherneva, 2006: 69-73).

Paranın değerinin belirlenmesi konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Kimi yaklaşımlar paranın değerini, temsil ettiği metalin (altın, gümüş, vb.) belirlediğini savunurken, kimi yaklaşımlar da satın alabildiği malların miktarı tarafından belirlendiğini savunur. Bu noktada para ve maliye politikası araçlarının etkisi özellikle Chartalistler ve Metalistler tarafından tartışılan konulardır ve paranın değerini belirleme konusunda ayrışmalara neden olmuşlardır (Öz, 2014: 21).

Paranın değerinin temsil ettiği metalin değerinden ayrı düşünülmesi gerektiği konusunda Chartalist yaklaşım ve Metalist yaklaşım farklı fikirler savunmaktadır. Chartalistler paranın metal olarak temsil ettiği değerden ziyade, değerinin kaynağının ne olduğu ile ilgilenmişlerdir. Paranın malların değişim değeri ile ilgisi yoktur ve daha çok hesap birimi olma ve ödeme aracı olma rolü ön planda tutulmalıdır. Bu sebeple de Metalistler'den farklı olarak paraya piyasadan bağımsız bir misyon yükleyerek, paranın toplumsal ve politik önemine dikkat çekilmektedir. Metalist yaklaşımda devlet arka planda iken Chartalist yaklaşımda tam tersi devlet merkezde yer almaktadır. Ekonomide çokça çeşidi bulunan paranın hiyerarşik olarak hangi noktada bulunduğunu belirleyen şey, devletin vergi toplama ve para yaratma otoritesi ile ilintilidir (Bell, 2001: 154).

Chartalism'in bilinen öncüleri Adam Smith, G.Friedrich Knapp ve J.Maynard Keynes'tir. Sonraki dönemlerde ise Minsky ve Abba Lerner ile 1950 ve 60'lardaki Post Keynesyenler bu görüşün temsilcileridir (Forstater, 2003: 58).

A.Smith paranın değerinin temsil ettiği metalin değerinden geldiği fikrine karşı çıkmıştır. Paranın mutlaka bir değeri olması gerektiğini ve Metalist yaklaşımın aksine devlete yapılacak ödemelerde kullanılan bir araç olmasından kaynaklı bir değeri olduğunu vurgulamıştır. Yani paranın değerini devlet, vergi ödemelerinde kabul ederek belirlemiş olmaktadır. Yani kısaca paranın değeri vergi ve diğer yükümlülüklerde kullanılmasına dayanmaktadır (Bell, 2001: 154).

Knapp'a göre ise vatandaşların yükümlülüklerini yerine getirirken kullandıkları parayı, sadece Metalist yaklaşım çerçevesinde ve devlet iradesi olmaksızın bir çerçeveye oturtmak yanlıştır. Ödemelerde kullanılacak parayı belirleyen devlet olduğundan parasal sistemin ilerlemesinde de devletin misyonu oldukça önemlidir. Knapp, tıpkı Smith gibi paranın değerini kalitesinden ayrı değerlendirmektedir. Ona göre bir parayı değerli yapan şey devlet tarafından geçerliliğinin ilan edilmiş olmasıdır. Knapp, paranın geniş anlamda ele alınıp devletin yasama faaliyetlerinin bir neticesi olduğunun kabul edilmesi gerektiğini savunur (Knapp, 1924: 31-35). Paranın yasal bir ödeme aracı olmasından kasıt, sözleşme ile oluşturulmuş yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda evrensel bir niteliğe büründürülmüş olmasıdır. Knapp'in öne sürdüğü paranın hukukun bir varlığı olması görüşü, karşılıksız olarak yükümlülükleri yerine getirme ve topluma mal etmenin yasalarla gerçekleştirilmesidir (Tcherneva, 2006: 77).

Keynes de tıpkı Knapp gibi para olarak kullanılacak aracın belirlenmesi noktasında, paranın daha çok sosyal ilişkilerdeki durumunu vurgulamıştır. Bu noktada o da devleti ön planda tutmaktadır. Para ekonomide borç ve alacak ilişkisini temsil etmektedir ve Keynes bu yaklaşımını paranın bir hesap birimi olma fonksiyonu ile açıklayıp, satma ve satın almadaki sözleşmeler ile ertelenen ödemeler bağlamında borçların varlığı ile ifade etmektedir. Herhangi bir borç ya da alacak sözleşmesinde yükümlülük doğacak bir işlem meydana geldiğinde para

yaratılmış olacaktır ve bu para yaratım süreci sosyal ilişkiler sayesinde oluşturulan bir bilanço işlemidir (Bell, 2001: 150).

Minsky'ye göre para herkes tarafından yaratılabilir. Fakat paranın yaratılabilmesi iki taraflı gerçekleştirilen bir işlem olduğundan, hangi paranın geçerli olacağı kabul edilmediği müddetçe bir paranın varlığından söz edilmesi mümkün değildir. Olası bir borç yükümlülüğü oluşturmak karşı tarafın bu yükümlülüğü kabul etmesine bağlıdır, aksi halde bir sözleşme kurulması mümkün değildir. İşte devlet parasını da önemli hale getiren şey, vergi yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde devlet ve halk arasında kurulan ilişkidir (Bell, 2001: 151).

Para analizi konusunda daha çok teorik temeller oluşturan Chartalist yaklaşım beraberinde önemli politika uygulamalarını getirmiştir. Yaklaşım öncelikle kamu harcamalarının finansmanı konusunda farklı bakış açıları yaratmıştır. Para arzının belirlenmesine maliye politikasına önemli bir rol atfetmiştir. Ayrıca kriz zamanlarında vergi ödemelerinin gerçekleştirilmesi için gereken paranın arz edilmesi konusunda, devlete nihai borç veren olma misyonu da yüklenmiştir (Bell, 2001: 161-162). Yaklaşımına göre para ve maliye politikası arasındaki ilişki devlet parası ile vergi arasındaki ilişkiye göre belirlenir. Para politikasının ekonomideki görevi, fiyat istikrarını sağlamak değil merkez bankası vasıtasıyla kısa süreli faiz oranlarını belirlemektir. Maliye politikası ise paranın hangi miktarda ihraç edileceği ile piyasadaki değerini belirler. Para miktarını belirlemede devlet para politikasından çok maliye politikasına ağırlık verilmektedir (Wray, 1998: 34).

2.3.2. Bütçe Açıkları Konusundaki Öneriler

Bir kamu geliri olarak vergileme, özel sektörden kamuya doğru kaynak transferini mümkün kılan bir araçtır ve kamu harcamaları ülkede uygulanan para sistemi çerçevesinde kamu gelirlerini artırmak için sınırlandırılmaz. Chartal (Modern) para, devlet parası olduğundan devlet tüm harcamaları bununla finanse eder. Söz konusu bu bağımsız finansman şekli, kamu ekonomik alanını, elde ettiği gelir ve borçlanma bakımından özel sektörden ayırır (Tcherneva, 2006: 77). Kamu harcamaları vasıtasıyla piyasaya arz edilen para sayesinde özel sektör vergi ödemelerini finanse eder. Hane halkının ve bankaların vergi ödemeleriyle birlikte tasarruf eğilimine de sahip olması nedeniyle devlet, vergi ödemeleri için gerekenden daha fazla para arz etmek zorundadır. Bu yüzden devlet, hem yükümlülükler için gereken finansmanı sağlamak hem de para stokunu karşılamak için bütçe açığı vermek zorundadır. Fakat bu kronik bir hal almamalıdır. Çünkü kalıcı bütçe fazlası vermek ekonomi içerisinde kullanılabilir olan fiyat para miktarını azaltacağından devamlı olarak tercih edilmesi sakıncalıdır (Kadmos ve O'hara, 2000: 4).

Chartal paranın kullanıldığı ekonomilerde oldukça önemli sayılan gönülsüz işsizlik, net tasarruf seviyesini sağlamak adına bütçe açığının düşük tutulmasından kaynaklanmaktadır. Devlet bütçe açıklarını ve para arzını artırırsa özel kesimin, özellikle de hane halkının net tasarrufları artacaktır. Ek bir birimlik bütçe açığı ek bir harcama yaratacağından istihdamı da ek bir birim artıracaktır. Yani buradan anlaşılabileceği üzere işsizlik, devletin para arzının düşük seviyede gerçekleşmesinin bir sonucudur. Yine buradan çıkarılacak sonuç işsizliğin paranın değerini koruduğu yönündedir. Fakat bütçe açığı vererek para arzında artış yaratmak, hane halkından çok özel sektörü teşvik edeceğinden daha fazla istihdam yaratılması mümkün olacaktır (Wray, 1998: 84).

2.3.3. İşsizlik Konusundaki Öneriler

Lerner, fonksiyonel maliye çerçevesinde tam istihdamı açıklamaya çalışırken, friksiyonel ve yapısal işsizliği dışarda tutarak işsizliğin ortadan kaldırılması şeklinde bir ifadeye bulunmuştur. Yani özünde fonksiyonel maliye anlayışı, bu iki işsizlik türünün ortadan kaldırılması konusunda etkisizdir. Lerner, fonksiyonel maliye anlayışına uygunluğu bakımından daha çok yapısal ve konjonktürel işsizlik arasında bir ayrım yapma eğiliminde olmuştur (Kadmos ve O'hara, 2000: 9).

Toplam talep işsizlik oranını düşürecek kadar kamu harcamaları tarafından artırıldığında, ekonomideki mevcut iş olanakları yaratılmış olacaktır. Bu noktada Lerner, düşük tam istihdam ve yüksek tam istihdam ayırımına dikkat çekmektedir. Kamu harcamalarında meydana gelen artış, iş imkânlarını artırmak için sürdürülebilir ve düşük tam istihdam seviyesine ulaşana kadar işsizlik azaltılabilir. Fakat birtakım beceri ve eğitim eksikliği gibi yapısal katılıklar nedeniyle yeni yaratılan istihdam alanlarına yerleştirilemeyen bir emek stoku meydana gelmektedir. Bu emek stoku ile boşta kalan işlerini dolduramayan işverenler, mecburen hâlihazırda istihdam edilen emek gücüne yönelecek ve bu kişilere mevcut işlerinden vazgeçmeleri için daha yüksek bir ücret vaat edecektir. Yapısal nedenlerle iş bulamayan emek gücü ise işsiz kalmaya devam edecektir. Sonuç olarak da bir yandan ücretlerin ve fiyatların artmasıyla enflasyon meydana gelirken diğer yandan durgun bir yapısal işsizlik oranı ile ekonomi düşük tam istihdam seviyesine ulaşmış olacaktır. Bunun tam tersi durumda, işsiz emek stokunun piyasaya katılabilmek adına gerekli eğitim ve beceriye sahip olmasıyla yüksek tam istihdam seviyesine ulaşılabilir. Eğitim ve beceri artışı ile emek piyasası devamlı uzmanlaşmakta ve işsiz sayısı azalmaktadır. Buradan da anlaşılabileceği üzere yapısal işsizlik, ekonominin yüksek tam istihdam seviyesine ulaşmasında önemli bir engeldir. Düşük tam istihdam ile yüksek tam istihdam arasında uzmanlaşma ve teknolojik ilerlemeye bağlı keskin bir sınır vardır ve ekonomide yarı vasıflı ya da düşük vasıflı boş iş olanakları yoktur. Bu nedenle

yapısal işsizlik çok önemlidir. İşte Lerner, fonksiyonel maliye anlayışının yapısal işsizlik sorununu ortadan kaldırmada etkili olmadığını bu nedenle savunmaktadır (Kasmos ve O'hara, 2000: 10).

Lerner'den farklı olarak Lowe, tam istihdam seviyesine ulaşma konusunda sektörel ilişkilerin önemini vurgulamaktadır. Her ikisinin de ortak amacı tam istihdam seviyesini sağlamak ve fiyat istikrarını korumak olmasına rağmen; Lerner daha çok parasal faktörlere dikkat çekerken, Lowe teknolojik ve yapısal değişimin emek piyasası üzerinde meydana getirdiği etki ile ilgilenir. Bu noktada önceki başlıklar altında değindiğimiz enstrümentalist yaklaşımın önemini vurgular. Kurallı para ve maliye politikalarının tam istihdama ulaşmak için oldukça önemli olduğunu savunmakla birlikte; emek arzında ve doğal kaynaklarda meydana gelen değişimlerin, birtakım yapısal değişiklikler karşısında tam istihdamın sürdürülebilmesi için yeterli olmadığını ifade eder. Bu yüzden sadece oransal ve rakamsal değişikliklerin değil, sektörel ilişkilerin de dikkate alınması gerektiğini söyler. Sektörel ilişkilere yönelerek ve bu noktada çözümler aranarak teknolojik işsizlik sorununun ortadan kaldırılabilceğini savunur (Forstater, 2003: 61).

3. FONKSİYONEL MALİYENİN BUGÜNÜ

Özellikle 1970'li yılların ortalarına değin, hükümetlerce tam istihdamı sağlamak üzere kullanılan maliye politikası o dönemde oldukça revaçtaydı. 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem yüksek istihdam oranları ve sürdürülebilir büyüme rakamlarıyla Kapitalizmin Altın Çağı olarak adlandırılıyordu. Fakat 1974 yılında yaşanan Petrol Şoku ile ithalat maliyetlerinde meydana gelen artış fiyatları ve beraberinde enflasyonu artırmıştır. Bu durum global olarak makroekonomik politikaların değişmesine neden olmuştur. Tam istihdam hedefi nihai olarak enflasyonist bir etki meydana getirdiği gerekçesiyle bir hedef olmaktan çıkarılmış ve maliye politikasından bağımsız hale getirilmiştir. Bu noktada özellikle Monetarist (Parasalcı) Yaklaşım ve Yeni Ekonomik Uzlaş, maliye politikasına getirdikleri eleştirilerle dikkat çeken yaklaşımlar olmuşlardır.

Maliye politikası, kısa vadeli etkiler meydana getirmesi ve bütçe açıklarının sonuçlarının makroekonomik değişikliklere neden olması sebebiyle, ekonomide sadece denk bütçeyi sağlamak ve otomatik istikrarlandırıcı olmakla sınırlı bir role büründürülmüştür. Bu çerçevede ihtiyari politikalardan vazgeçilip, daha çok faiz oranı vasıtasıyla enflasyon hedeflemesi politikaları tercih edilmiştir. Fakat tercih edilen bu politikalara rağmen yakın tarihlerde karşılaşılan krizler maliye politikasının önemini tekrar gündeme getirmiştir.

Bu çerçevede çalışmanın bu bölümünde maliye politikasının zaman içerisinde neden önemini yitirdiği, ekonomide rolünün azalması ile birlikte nasıl sonuçlar ortaya koyduğu açıklanmaya çalışılacak; ardından yaşanan kriz dönemlerinde neden tekrar önem kazandığı üzerinde durulacaktır. Ayrıca bu bölümde, süreç içerisinde önemini yitiren Fonksiyonel Maliye Yaklaşımının, krizler sonrasında Post Keynesyenler tarafından yeniden nasıl yorumlandığı açıklanacaktır.

3.1. Maliye Politikasına Yöneltilen Eleştiriler

1930 Büyük Buhranına çözüm getirmek niteliğinde, Keynesyen bakış açısı çerçevesinde geliştirilip fonksiyonel maliye olarak isimlendirilen yaklaşım, o dönemden sonra çeşitli versiyonlarıyla makroekonomik istikrarı sağlamak adına temel iktisat politikası haline gelmiştir. Konjonktürel olarak uyarlanan yaklaşım, maliye politikasının önemini fazlasıyla vurgulayan bir özellik göstermiştir. 1950'li ve 60'lı yıllarda Klasik İktisadi Yaklaşım ile Keynesyen Yaklaşım çerçevesinde oluşturulan Neoklasik Sentez Molleri de maliye politikasının para politikası ile birlikte nasıl uygulanabilir olacağını açıklamıştır. Bretton Woods Sisteminin oluşturduğu ekonomik ortamda maliye politikaları daha da önem kazanmıştır. Böylelikle 1970'lerin

ortalarına dek para politikaları maliye politikalarını destekler şekilde uygulama alanı bulmuştur (Tokucu ve Sarıdoğan, 2010: 80).

1973 yılında Bretton Woods sisteminin yıkılması ve 1974 yılında uygulanan maliye politikalarının arz yönlü enflasyondan kaynaklanan stagflasyona çözüm getirememiş olması, maliye politikalarının önemini yitirmesine neden olmuştur. 1980 sonrasındaki makroekonomik hedefler, tam istihdam yerine fiyat istikrarını sağlamak şeklinde belirlenmiş; yani bir bakıma maliye politikası para politikasının yedeğine alınmıştır. Bu yıllarda maliye politikası ile ilgili yapılan tartışmaların temelinde oldukça yüksek olan kamu borçları, bütçe açıkları ve bunların ödemeler dengesinde meydana getirdiği bozucu etkiler vardı. Özellikle fonksiyonel maliye yaklaşımının savunduğu devletin tam istihdam koşulunu sağlamak için bütçe açığı verebileceği görüşüne karşı çıkmıştır. Bu açıkları gidermek için vergileri artırmak, borçlanmak ya da para basmak şeklinde uygulamalara gidebileceği görüşü meydana getirdiği makroekonomik sonuçlar nedeniyle eleştiri almıştır (Hemming, Kell ve Mahfouz, 2002: 3).

Maliye politikası uygulamalarına getirilen söz konusu eleştiriler, literatürde üç başlık altında toplanmaktadır. Dışlama etkili, Ricardocu Denklik Kuramı ve Kurumsal Görüşler olarak başlıklara ayrılan eleştirilerin her biri ayrı ayrı birer inceleme alanıdır.

a. Dışlama Etkisi: Maliye politikasının dışlama etkisi nedeniyle etkinsiz olduğunu savunan görüşler, bu etkinin meydana gelmesine faiz oranının, tasarrufların ve döviz kurunun neden olduğunu öne sürmektedirler.

Faiz oranından kaynaklanan dışlama etkisine göre, maliye politikası toplam talebi artırma yoluyla istihdamı ve üretimi uyarma konusunda başarısızdır. Hükümetler açık bütçe politikası dâhilinde gerçekleştirdikleri tahvil satışlarıyla, özel sektörle rekabet halindedir. Bu tahviller için meydana gelen talep artışı, özel sektörün kredi maliyeti sayılan faiz oranlarını artırmakta ve dolayısıyla tasarruf maliyetlerini artırıp yatırımları düşürmektedir. Daha açık ifade ile kamu borcu, faize duyarlı yatırım harcamalarını piyasadan dışlamaktadır (Cunningham ve Vilasuso, 1994: 189-190).

Kısa vadede devletlerin para otoriteleri yüksek bir bütçe açığına uyum sağlamada sorun yaşamıyorsa dışlama etkisi göz ardı edilebilir ve yok edilebilir. Fakat uzun vadede fiyat ya da ücret ayarlamaları bu etkiyi ortadan kaldırmaya yetmez. Çünkü özel sektör yatırım harcamalarının düşük seviyede olduğu bir ekonomide uzun vadede eksik istihdam söz konusu olacaktır. Ayrıca bütçe açıklarının sürekli halde olması, üretimin düşük düzeyde kalmasına ve refah kaybına neden olacaktır. Dolayısıyla yetersiz sermaye stokuna maruz kalan gelecek nesiller bu durumdan olumsuz etkilenecektir (Cunningham ve Vilasuso, 1994: 189-190).

Dışlama etkisinin meydana gelmesinde tasarrufların rolüne vurgu yapan görüş bu durumu aşağıdaki eşitsizlik yardımıyla açıklamaktadır (Arestis ve Sawyer, 2003a: 9).

$$DS + FS = PI + GD$$

Eşitlikte; DS: *Yurtiçi tasarruflar*, FS: *Yabancı tasarruflar*, PI: *Özel yatırımlar* ve GD: *Bütçe açığı* olarak ifade edilmektedir.

Bu eşitlik yoluyla ifade edilen dışlama etkisi, bütçe açıkları kullanılarak toplam talebi artırmanın, tasarrufları artırıp yatırımların azaltması veya yabancı tasarrufları artırması yoluyla ortaya çıkmaktadır (Arestis ve Sawyer, 2003a: 9).

Maliye politikasına yöneltilen bir diğer dışlama etkisi eleştirisi de, finans piyasalarında meydana gelen değişikliklerin ve yeniliklerin bu etkiyi artırdığı ve maliye politikasının genişletici bir etki meydana getirmekten çok yeniden dağıtım neden olduğu yönündedir. Uygulanan esnek döviz kuru rejimi ile global finans piyasalarına uyum sağlamanın ve kamu harcamalarının faize olan duyarlılığının artması, maliye politikası aracılığıyla yurtiçi harcamaların uyarılmasını imkansızlaştırmaktadır. Özellikle 1972 yılında Bretton Woods sisteminin ortadan kalkması ile esnek döviz kuru politikalarına geçilmesi, sermaye hareketlerinin önünün açılması ve uluslararası finans piyasalarına entegre olma durumları söz konusu olmaya başlamıştır. İşte bu noktada maliye politikasının etkileri esnek veya sabit döviz kuru uygulamalarına ve uluslararası sermaye hareketlerinin serbestliğine bağlı olmaya başlamıştır. Uluslararası işlemler, yüksek sermaye getirisine duyarlı yabancı sermaye hareketleri ve esnek döviz kuru rejimi koşulları altında döviz kurunu değerlendirmektedirler. Bu koşullar altında ihracat ucuzlayıp ithalat azaldığından, net ihracat toplam talebi düşüreceğinden uluslararası bir dışlama etkisi meydana gelecektir. Yine yukarıdaki denklikten yararlanarak uluslararası dışlama etkisini açıklayacak olursak; bütçe açığında meydana gelen bir artış kamu tasarruflarında bir düşüşü ifade eder. Sonuç olarak da özel yatırımlar azalır ve yabancı tasarruf miktarı artar ya da her iki durum bir arada gerçekleşebilir. Dışa açık bir ekonomi varsayımı altında, faiz oranlarında meydana gelen değişim ile kamu tasarruflarında yaşanan azalmayı ancak yabancı fonların karşıladığı; bu yabancı fon hareketliliğinin döviz kurunda meydana gelen değişim sayesinde net ihracatı azaltarak uluslararası bir dışlamaya neden olduğu varsayılmaktadır (Cunningham ve Vilasuso, 1994: 194).

Maliye politikasının meydana getirdiği dışlama etkisi özellikle cari dengede meydana gelen bozulmalar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Sermaye akımlarının yüksek derecede yaşanması ve benimsenen esnek döviz kuru politikaları, mali ve ticari akımlar arasındaki yakınlığı destekler niteliktedir. Dolayısıyla da ülkede uygulanan politikaları, yurtiçi faktörlerden çok; sermaye hareketliliği ve döviz kuru gibi uluslararası faktörlerin etkisi altındadır. Bu noktada özellikle dışlama etkisinin söz konusu olması maliye politikalarının genişletici etkilerinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır (Öz, 2014: 33).

b. Ricardocu Denklik Teoremi (RET): *Ricardian Equivalence Theoty* (RET)'ye göre bütçe açıklarının bugünkü faiz oranı ve yatırımlar üzerinde bir etkisi yoktur. Zira bütçe açıklarının en önemli etkisi tasarruf eğilimi üzerindedir. Keynesyen yaklaşıma göre kamu harcamalarının sabit

olduğu durumlarda, kamu gelirleri vergiler dışında borçlanma ile karşılandığında servet etkisi meydana gelmektedir. Yani tüketiciler kendilerini daha zengin hissetmektedirler ve tüketim harcamaları artmaktadır. Fakat Ricardocu Denklik Teoremi'ne göre kamu borcunda meydana gelecek her bir birimlik artış gelecekte vergi yükünde de bir artışa neden olacaktır. Bu durumda da tüketiciler harcama yapmak yerine, gelecekte karşılaşacakları vergi yükünü ödeyebilmek için tasarruf etme eğilimine gireceklerdir. Tasarruf hacminde meydana gelen bu artış borç verilebilir fon hacmini de genişleteceğinden, bir faiz baskısı meydana gelmeyecek ve herhangi bir dışlama etkisi oluşmayacaktır. Dolayısıyla da maliye politikasının toplam talep üzerinde etkisi kalmamış olacaktır (Cunningham ve Vilasuso, 1994: 191). Buradan da anlaşılabileceği üzere, kamu harcamalarının finansmanında borçlanmanın ya da vergi artışının sonuçları aynı olacaktır. Dolayısıyla herhangi bir alternatif maliyet söz konusu değildir¹.

c. Kurumsal Görüşler: Yukarıda değindiğimiz eleştiriler dışında, kurumsal faktörleri de dikkate alan görüşler mevcut idi. Bu görüşler, ekonomide etkinsizliğe yol açan en önemli maliye politikası sorunlarından birinin “model belirsizliği” olduğunu öne sürmektedirler. Maliye politikasının işlemesi için ekonominin ilerde nasıl bir seyir izleyeceğinin tahmin edilmesi zorunludur. Bu konuda meydana gelen belirsizlikler, karar alınması noktasında güçlükler meydana getirmektedir. Dolayısıyla tüketim ve yatırım harcamaları gibi bireylerin ve firmaların gidişata göre aldığı kararlarda, beklenmeyen açıklar meydana gelebilmesi; yani öngörülemeyen kamu müdahalelerinin yaşanması bir güvensizlik ortamı meydana getirmektedir (Hemming, Kell ve Mahfouz, 2002: 8).

Milton Friedman 1948 yılında yazdığı eserinde, ihtiyari maliye politikalarına karşı çıkarak, bu konuda üç çeşit gecikmenin yaşandığından bahsetmiştir. Müdahale ihtiyacının ortaya çıkması ve fark edilmesi arasında meydana gelen süreci ifade eden birinci gecikme, tanıma gecikmesidir. Bu gecikmede, ekonominin sahip olduğu durumla alakalı kötü tahminler maliye politikasının istikrar sağlama özelliğini kötü etkilemektedir ve politikacıların ihtiyari politikaları uygulamak için tam bilgiye sahip olması zordur. Politika gecikmesi adı verilen ikinci gecikmede, meydana gelen ekonomik istikrarsızlığı gidermek adına hükümet birtakım yasal ve idari düzenlemeler yapmak durumundadır (vergileri artırma, kamu harcamalarını artırmak ya da azaltmak gibi). Bu düzenlemelerin yasalaştırılıp uygulamaya geçmesi zaman almaktadır. Maliye politikalarının birtakım yasalarla düzenlenmek zorunda olması onun esnek olmadığı anlamına gelmekte iken para politikası kararları sadece merkez bankasına ait olduğundan daha hızlı gerçekleşmesi mümkündür. Uygulama gecikmesi adı verilen son maliye politikası

¹ Ricardocu Denklik kuramı her ne kadar teorik olarak maliye politikasına bir eleştiri olarak ortaya çıksa da uygulamada durumun öne sürüldüğü gibi gerçekleşmediği görülmüş, bu nedenle de Ricardo ve Barro tarafından uygulamada başarısız olduğu açıklanmıştır (Dornbusch, vd., 2007: 388-389).

gecikmesinde ise, uygulanacak maliye politikalarının uygulamaya konulması ve ardından etkisini göstermesi belli bir zaman gerektirir. Söz gelimi artırılan vergilerden elde edilen gelir artışı ertesi yıl görülebilir. İşte sayılan bu gecikmeler maliye politikalarının uygulamada konjonktür karşıtı olmaktan çok, konjonktür yanlısı olduğu fikrini doğurmaktadır (Friedman, 1948: 255). Söz konusu bu gecikmeler sebebiyle para politikasının maliye politikasına tercih edilmesine neden olmaktadır ve uygulama esnasında, alınan kararların hemen hayata geçirilmesi bakımından para politikası maliye politikasından üstün konumdadır.

Maliye politikasına karşı getirilen kurumsal bir diğer eleştiri ise, açık eğilimine birtakım politik ekonomi faktörlerinin sebep olduğu şeklindedir. Özellikle ekonomik genişleme dönemlerinde vergileri artırmanın veya kamu harcamalarını azaltmanın oy kaybına neden olacağı güdüsüyle politikacılar, bugünkü bütçeyi denk tutmak için gelecek nesiller üzerindeki vergi yükünü değiştirmeyi tercih etmektedirler. Mevcut hükümetler tarafından günü kurtarmak adına yapılan kamu borçlanması, gelecek hükümetlerin hareket alanlarını daraltacak sonuçlar meydana getirmektedir. Söz konusu kısıtlamalar, bütçe açığını düşürmek için uygulanması gereken politikaların sürekli olarak ötelenmesine ve ertelenmesine neden olacağından bütçe açığı da kronik hale gelmiş olacaktır (Hemming, Kell ve Mahfouz, 2002: 11).

3.2. Fonksiyonel Maliye Anlayışının Terk Edilmesi

1974 yılında yaşanan petrol krizi ile birlikte fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen hızlı artış, maliye politikasına yöneltilen eleştirileri derinleştirmiştir. Söz konusu durum o yıllarda ortaya atılan parasalcı yaklaşım ile doğal işsizlik oranı görüşlerine olan ilgiyi artırmıştır. Fonksiyonel maliye anlayışının terk edilmesiyle birlikte parasalcı yaklaşım ve doğal işsizlik oranı hem teoride hem de uygulamada kendine alan bulmaya başlamış ve ekonomik olarak çokça değişikliğe neden olmuştur.

Kapitalizmin altın çağı olarak adlandırılan dönemin 1970'lere doğru terkedilmesiyle toplumsal uzlaşma süreci de ortadan kalkmıştır. Krizi derinleştiren nedenlerle birlikte –kitlesel üretim sürecinin tıkanması, Bretton Woods sisteminin çöküşü, Vietnam Savaşı- Neoklasik Sentez'in krizi öngörememesi ve buna uygun politikalar önerememesi, iktisatçıların farklı ekonomik arayışlara yönelmesine neden olmuştur. Dolayısıyla kriz yılları sadece ekonomik anlamda değil kuramsal anlamda da kendini göstermiştir. Bir yandan piyasaların sürekli olarak dengede olduğu ve ekonomik birimlerin daima rasyonel davrandığı fikri etrafında toplanan Yeni Klasik İktisat ve beraberinde Reel İş Çevrimleri Kuramı; diğer yandan da Keynesyen Teoriyi mikro bazda temellere oturtmaya çalışan Yeni Keynesyen İktisat bu çözüm arayışları noktasında yeni kuramlar olarak karşımıza çıkmıştır. Görünürde farklı olan bu üç yaklaşımın da temel noktası makroekonomiyi mikro temellerde şekillendirmek olmuştur. Bu benzerlik 1990'ların

ikinci yarısıyla birlikte yeni bir uzlaşma olarak bütünleşmiştir. Yeni Neo Klasik Sentez ya da Yeni Uzlaşma olarak isimlendirilen bu yaklaşım günümüzde de ana akım makro iktisadi yaklaşım halini almaya başlamıştır (Yıldırım, Çakmaklı ve Özkan, 2011: 155-156).

3.2.1. Parasalcı (Monetarist) Yaklaşım ve Doğal İşsizlik Oranı

Keynesyen yaklaşımın temel eleştirilerinden ilki, 1960'larda öne çıkan; Milton Friedman, Karl Brunner, Allan Meltzer, onların öğrencileri ve işbirlikçileri ile ilintili olan Monetarist Okul idi. Monetarist (Parasalcı) yaklaşım taraftarları, özellikle ekonomide toplam harcamaların belirleyicisi olması bakımından para arzını göz ardı ettiği ve maliye politikasını ön plana aldığı için Keynesyen yaklaşımı eleştirmişlerdir. Yaklaşımına göre maliye politikasının sonuçları kısa vadeli ve talep yanlı üretim ve istihdam politikaları de hem enflasyonist hem de geçicidir. Zira para talebinden daha fazla gerçekleşen para arzı, başlangıçta üretim ve istihdamı artıracak seviyede olsa da uzun vadede fiyatları artıracığından enflasyona neden olacaktır. Bu sebeple de yüksek istihdam hedefli talep yanlı politikalar yüksek enflasyonun sorumlusudur. Temel hedef, tam istihdamını sağlamak değil fiyat istikrarını sağlamak olmalıdır (Woodford, 1999: 14-15).

Nitekim süreç, parasalcı yaklaşımın öne sürdüğü enflasyonu daha düşük seviyelerde tutma fikrine bir dayanak olacak şekilde gelişmiştir. 1970'lerde talep yönelimli politikaların tam istihdama ulaşmada etkisiz olması ve yüksek seviyelerde gerçekleşen enflasyon, Keynesyen yaklaşıma olan eleştirileri derinleştirmiştir. Monetarist yaklaşım rasyonel beklentilerin makroekonomik analizde oldukça önemli olduğunu vurgulamış ve Keynes'in bu beklentileri dikkate almadığını vurgulamıştır. Esasen Keynes Genel Teori'nin bazı pasajlarında beklentilerin öneminden bahsetmiştir fakat bunlara kısa vadede bir önem atfetmesi bir eleştiri konusu olmuştur. Bu sebeple rasyonel beklentileri uzun vadeli açıklayacak şekilde model geliştirilmesi bakımından Monetaristler, iktisat yazınında ilk sayılabilir. Bu fikrin uygulama bulduğu en önemli alanlardan biri Milton Friedman'ın Phillips Eğrisinin istikrarsız olduğuna dair oluşturduğu tahmindir (Woodford, 1999: 15).

Bu tahmin ile Friedman, enflasyon ile işsizlik arasında uzun vadede bir değiş-tokuş olmadığını savunmuş ve bunu Doğal İşsizlik Oranı Teorisi (Naturel rate of unemployment theory) olarak adlandırmıştır. Friedman bu teoriyi kısa ve uzun dönem Phillips eğrileri arasındaki farklılıktan yararlanarak açıklamaya çalışmıştır (Öz, 2014: 37). Friedman, tarihsel bir süreci ele alarak yaptığı analiz sayesinde, işsizlik oranı ile fiyat enflasyonu arasında istikrarlı sayılabilecek bir ters ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kısa dönemli Phillips eğrisinin sabit olmayıp, beklenen enflasyonda meydana gelen değişme ile birlikte Phillips eğrisinde bir değişme meydana geldiğini gözlemlemiştir. Farklı enflasyon beklentilerinin farklı Phillips

eğrilerine karşılık gelerek uzun dönemde Phillips eğrisinin doğal işsizlik oranında sabitlendiğini kabul etmiştir (Frish, 1980: 32).

Doğal işsizlik oranı, enflasyonu belli bir seviyede tutmak için gerekli olan işsizlik düzeyini ifade eder. Talep yönlü politikaların değiştiremediği arz koşullarınca belirlenen bu genel işsizlik seviyesi Say Yasası bağlamında oluşturulmuştur. Keynesyen yaklaşım işsizliği makroekonomik bir sorun olarak tanımlarken; doğal işsizlik oranında işsizlik, aşırı hükümet müdahalesinden kaynaklı bireysel caydırıcı etkiler ve yetenek uyumsuzluğu gibi arz yönlü bozukluklardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla da işsizlik, çalışma ile boş zaman arasında yapılan tercihlerin bir sonucu olarak nitelendirilebilir (Mitchell ve Musyken, 2008: 9).

Bu teori, ekonominin kendiliğinden ve hızla, tüm kurumlarca belirlenen doğal işsizlik oranına döneceğini savunmaktadır. Yani genişletici para ve maliye politikalarıyla, işsizlik oranını bu doğal işsizlik oranının altına çekmeye çalışmak enflasyonu artıracaktır (Öz, 2014: 38). Ekonominin devamlı olarak doğal işsizlik oranının altında bir işsizlik seviyesinde faaliyet göstermesi için enflasyonun artma eğiliminde olması gerekir. Bu durum Hızlandırıcı Hipotezi olarak anılmaktadır. Bu hipotez, doğal işsizlik oranının, enflasyon oranını sabitlediği gerekçesiyle, enflasyonu hızlandırmayan işsizlik haddi olarak adlandırılmasını beraberinde getirmiştir (Frish, 1980: 32).

Enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı olarak adlandırılan NAIRU (Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment), işsizlik oranı için bir eşik belirlemektedir ve işsizliğin bu eşğin altında kalması enflasyonu artıracaktır. Bu yaklaşım tam istihdam düzeyini, enflasyonun sabit olduğu varsayımı altında, talep yönlü Keynesyen politikalardan etkilenmeyip arz koşullarınca belirlenen tek bir işsizlik oranı olarak açıklamaktadır. Serbest piyasa ekonomisi sisteminin tam istihdamı yakalayacağını belirtip Say yasasını tekrar gündeme getiren bu yaklaşım, NAIRU'nun altında bir işsizlik seviyesi gerçekleştirilmek isteyen tüm Keynesyen girişimlerin sonuç vermeyeceğini ve enflasyonist olacağını vurgulamaktadır (Mitchell ve Muysken, 2008: 10-11).

Doğal işsizlik oranı yaklaşımı, hükümetlerin düşük işsizlik ve verimlilik artışı gibi sonuçların, mikro ekonomik reformlarla başarabileceğini savunmaktadır. Ekonominin arz yanına yönelen yaklaşımların benimsenmesiyle, hükümetler tam istihdam taahhüdünde bulunmak yerine, piyasaya yönelik sonuçlara yönelmişlerdir. Bu çerçevede birçok ülkede kamu istihdamı ve sosyal harcamalar kısılmış; eğitim programları devlet bünyesinden çıkarılmış; asgari ücret ve sosyal güvenlik ödemeleri gibi arz yanlı uygulamalardan vazgeçilmiştir. Emek piyasasına yönelik politikaların görevi işe alınabilir emek gücü sağlamakla sınırlandırılmıştır. İşsizlik devlete ait bir sorumluluk olmaktan çıkarılarak bireylere yüklenmiştir. Tam istihdamdan vazgeçilerek tam çalışabilirliğe geçiş yapılması, makroekonomi politikalarında da değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Daha çok enflasyona odaklanan politikalar, konjonktür

dalgalanmalarına karşı makroekonomi politikalarını zayıflatmıştır (Mitchell ve Muysken, 2008, s. 10-11).

Friedmanın yaklaşımı ve NAIRU görüşü, makroekonomi politika önceliklerinin tam istihdamdan fiyat istikrarına kaymasına ve ihtiyari maliye politikalarından vazgeçilerek kurallı para politikalarına doğru yönelime neden olmuştur. Ekonomik istikrarın sağlanması bakımından devletin rolünün azaltılması, merkez bankasının bağımsız olarak para arzının kontrolünden sorumlu olması ve uygulanan enflasyon hedeflemesi gibi politikalar Doğal İşsizlik Oranı Teorisinin bir sonucudur (Palley, 2007: 14).

3.2.2. Yeni Ekonomik Uzlaş

Tıpkı Monetarist Yaklaşım gibi Yeni Uzlaş da, 1970 sonrasındaki ekonomik konjonktürü açıklamaya yönelik yeni ekonomik politika önerileri ile ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Maliye politikasına yönelik eleştirileri tıpkı parasalcı yaklaşım gibidir. Uzlaş ihtiyari maliye politikasının işsizlik ve enflasyona yol açarak, bütçe açığı ile birlikte yüksek kamu borçlanmasına neden olduğunu dile getirmektedir. Bunun sonucu olarak artan faizler aracılığıyla dışlamaya yol açtığı, vergi yükünü gelecek nesillerin hareket alanını daraltacak şekilde olumsuz etkilediğini savunmaktadır. Ayrıca birtakım gecikmeler nedeniyle de uygulanmasının zor olduğunu savunmaktadırlar. Maliye politikasına yöneltilen bu eleştirilerin yanında para politikası, hem uygulanmasının ve etkisinin kısa sürede gerçekleşmesi, hem maliyetlerinin düşük olması ve hem de merkez bankasının bağımsız bir kurum olması nedeniyle politik olarak karar almada bir zorluk meydana getirmemesi gerekçeleriyle ön planda tutulmaktadır. Maliye politikasına yüklenen çokça misyonun aksine, para politikasına yüklenen tek sorumluluk faiz oranı vasıtasıyla ekonomide fiyat istikrarını sağlamak olmuştur ve dolayısıyla ekonomide öncelik de tam istihdam değil fiyat istikrarı olmuştur (Öz, 2014: 39).

Para politikasına yöneltilen görev tanımını belirlemede yeni uzlaş, parasalcı yaklaşımdan ayrılmaktadır hatta onu eleştirmektedir. Parasalcı yaklaşımın savunduğu para arzının kontrol edilmesinden para politikasının sorumlu olması, yeni uzlaş tarafından enflasyonla mücadelede yetersiz bulunmuştur. Çünkü finansal yeniliklerin para talebinde istikrarı bozacağını ileri sürülmektedir. Bu sebeple de para politikasının görevi para arzı hedefini gerçekleştirmek yerine, faiz oranı aracılığıyla enflasyon hedefini sağlamak olmalıdır (Arestis ve Sawyer, 2004: 62).

Yeni uzlaş ile birlikte üzerinde en fazla uzlaşmaya varılan konu para politikasının rolü ve fonksiyonları olmuştur. Para arzının kontrol edilmesinde ve hedeflerin gerçekleştirilmesinde hükümetin ve merkez bankasının yetersiz olduğunun anlaşılmasıyla, bu birimlerce gerçekleştirilen para arzına dayalı politikalar geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Başlangıçta

para arzının enflasyonist beklentileri azaltıp işsizliği azaltacağı beklenirken pratikte durumun böyle gerçekleşmediği görülmüş ve söz konusu politikalardan vazgeçilmiştir. Lakin vazgeçilmeyen politikalar enflasyonun kontrolüne yönelik olanlar olmuştur (Arestis ve Sawyer, 2004: 62).

Yeni uzlaşının temeli 1960'lı yıllarda Neo-Klasik Sentez modelleri olarak isimlendirilen modellere dayanmaktadır. Bu yıllarda akademisyenler ve politikacılar tarafından kuramsal ve ampirik çerçevesi oluşturulan modeller, 1996'ya kadar kullanılmış fakat 1980'li yıllarda eleştiri almaya başlamıştır. Özellikle bu modellerin geleceğe dair beklentileri içermek yerine adaptif beklentilerle şekillenmesi en fazla eleştirildikleri konu olmuştur². Bu eleştiriler çerçevesinde gözden geçirilen edilen modeller, Keynesyen ücret ve fiyat katılığı ile rasyonel beklentileri birleştirerek Yeni Keynesyen İktisat çerçevesinde şekillendirilmiştir (Fontana, 2009: 3-5).

Yeni Ekonomik Uzlaş, Yeni Klasik İktisat'ın Reel Konjonktür teorisinin öngördüğü zamanlar arası optimizasyon ile rasyonel beklentileri; Yeni Keynesyen yaklaşım çerçevesinde de kredi, emek ve mal piyasasındaki aksak rekabet ve ücret-fiyat ayarlama süreçlerini bir araya getiren bir yaklaşımdır. Bu sayede mikro ve makro iktisat ayrımını ortadan kaldırıp, mikro temelli makro iktisadi politikalar meydana getirmektedir. Bu çerçevede para politikasının rolünü belirlemede de monetarist yaklaşım dikkate alınmaktadır (Goodfriend and King, 1997: 232).

Yeni Klasik İktisat 1970'de meydana gelen enflasyonu tetikleyen nedenlerin bütçe açıkları, fiyat şokları, monopolcü rekabet koşulları ve sendikalar olduğunu savunmaktadır. Yaklaşım, kısa süreli meydana gelen enflasyonun birçok nedeni olabilmekle birlikte uzun süreli enflasyonların temel nedeninin para arzında meydana gelen artış olduğunu savunmaktadır. Hem fiyat hem de ücret enflasyonunda beklentilerin rolüne vurgu yapmakta ve bu noktada rasyonel beklentilerin öneminden ayrıca bahsetmektedir (Goodfriend, 2007: 6). Yaklaşımın makroekonomik olarak temel amacı ise gelir ve istihdam seviyesinde yaşanan dalgalanmaları rasyonel beklentilerden yararlanarak açıklamaktır. Fiyatların piyasayı temizlediğini savunan yaklaşım, gelir düzeyinde meydana gelen dalgalanmaların topla talepten ziyade arz yanlı meydana gelen şoklardan yani ani fiyat artışlarından kaynaklandığını öne sürmektedir. Toplam talep üzerinde etkisi olması beklenen politikaların, kısa veya uzun dönem fark etmeksizin iktisadi büyümeyi etkilemediğini öne sürmektedir. Ekonomide kısa süreli etkisi olan politikaların yalnızca beklentiler dışında gerçekleşenler olduğunu belirtmektedir (Hemming, Kell ve Mahfouz, 2002: 10). Yaklaşımın göre ekonomik birimlerin gelir, enflasyon ve faiz oranı konusundaki beklentileri tüketim alışkanlıklarını ve yatırımlarını etkileyeceğinden kararlar bu

² Adaptif beklentilerin arka planındaki temel mantık, iktisadi birimlerin enflasyon beklentilerini sadece geçmişteki enflasyon oranlarına dayanarak uyarladıkları şeklindedir (Öz, 2014: 41).

beklentilere yönelik olarak alınacaktır. Dolayısıyla da makroekonomik olarak bir politika değişikliğine gitmek beklenenin dışında bir sonuç doğurmayacaktır. Beklentinin dışında gelişen durumların etkileri de bu nedenle kısa süreli olacaktır. Bu sebeptir ki devlet müdahalesi para ve maliye politikasındaki beklentileri etkileyeceğinden; söz konusu müdahaleler, meydana getirecekleri etkiler ve beklentiler dikkate alınarak yapılmalıdır (Woodford, 1999: 21).

Reel İş Çevrimi Kuramı ise ekonominin arz yanını göz önünde bulundurup, konjonktürel dalgalanmaların nedenini parasal şoklara değil reel şoklara bağlamaktadır. Gelir, istihdam ve verimlilik artışında meydana gelen dalgalanmaların nedeni parasal faktörler değil; ani teknik ilerleme veya teknoloji şokları, maliye politikası ve uluslararası ticaret hacminde meydana gelen değişiklikler gibi reel faktörlerdir (Woodford, 1999: 25). Kuramda maliye politikası, meydana getirdiği etkiler bakımından oldukça önemlidir çünkü vergi oranlarında meydana gelen değişiklikler, reel ekonomi üzerinde güçlü bir etki meydana getirmektedir (Goodfriend and King, 1997: 245). Reel İş Çevrimi Kuramı, fiyat ve ücret ayarlamalarında meydana gelen gecikmelerin reel değişkenlerin etkisiz kalmasına neden olacağını öne sürerek, meydana gelen etkinsizlikten para politikasını sorumlu tutmaktadır. İşte söz konusu bu noktada Reel İş Çevrimleri Kuramının dayandığı Yeni Keynesyen Yaklaşım, Monetarist ve Yeni Klasik Yaklaşımı eleştirmektedir (Woodford, 1999: 29).

Birbirinde farklı makroekonomik görüşlerin ve yaklaşımların tartışmaları sonucu ortaya çıkan ve bir yakınlaşma niteliğinde olduğu öne sürülebilecek yeni ekonomik uzlaşının çatısı altında toplanan politikacı ve iktisatçıların görüş birliği yaptığı en önemli nokta, para politikasının temel ve öncelikli hedefinin fiyat istikrarı olduğudur. Bu uzlaşma neticesinde fiyat istikrarı temelli ve faiz oranlarının enflasyonu hedeflemeye bir araç olarak kullanıldığı yeni bir para politikası meydana gelmiştir (Arestis, 2006: 2).

Monetarist yaklaşımda olduğu gibi yeni ekonomik uzlaşıda da maliye politikasının arka plana atılmasının en önemli nedeni tam istihdamın bir devlet görevi olmaktan çıkarılmasıdır ve maliye politikasına yöneltilen en önemli eleştiri dışlama etkisidir. Bu nedenle de makroekonomik olarak ihtiyari maliye politikalarından vazgeçilerek; maliye politikasının rolü yalnızca otomatik istikrarlandırııcılık ve denk bütçe olarak daraltılmıştır (Arestis & Sawyer, 2004: 64).

Yeni ekonomik uzlaşının en önemli amaçları, faiz oranı yardımıyla uzun dönemde fiyat istikrarının, kısa dönemde de üretim miktarının merkez bankası tarafından ayarlanmasıdır. Bu çerçevede optimal politika, hedeflenen enflasyon düzeyinde fiyat istikrarı ile potansiyel üretim düzeyinde üretim miktarı gerçekleştiren bir politikadır (Öz, 2014: 43). Enflasyon hedeflemesini benimseyen para politikası için en önemli ihtiyaç, bağımsız bir merkez bankasını varlığıdır. Burada bağımsızlık derken kastedilen, siyasi ve demokratik bir bağımsızlık sağlanmakla birlikte, enflasyonu kontrol etmede merkez bankasının belirlediği hedeflerin mevcut hükümet

tarafından da hedef olarak belirlenmesidir. Enflasyon hedeflemesi kavramı, merkez bankasınca verilen sayısal bir değer ya da aralıktır ve enflasyonun o değer olması hedef olarak benimsenir. Bu hedef, enflasyonist baskıların arttığı dönemlerde faiz oranlarının yükseltilip, deflasyonist baskıların olduğu dönemlerde düşürülmesi şeklinde yürütülmelidir (Arestis & Sawyer, 2004: 65).

Yeni ekonomik uzlaşının analizlerinde denge reel faiz oranı kavramı önemli bir yere sahiptir. Merkez bankası nominal faiz oranı üzerinde yaptığı değişiklikler ile ekonomiyi etkiler; yüksek enflasyon durumunda kısa süreli nominal faiz oranı artar. Faiz oranlarında meydana gelen artış harcamaların düzeyini düşürecek ve dolayısıyla toplam talepte meydana gelen azalma fiili üretimi ve beraberinde enflasyonu düşürecektir. Bu yolla merkez bankası reel faiz oranını doğal faiz oranı ile eşitlemekte, üretim açığı da sıfırlamaktadır. Enflasyonun sabit ve üretim açığının sıfır olduğu durumdaki faiz oranı olarak belirlenen denge faiz oranı, “Doğal Faiz Oranı” olarak isimlendirilmektedir (Arestis, 2009: 7).

Ampirik olarak maliye politikasının etkinliği NEC tarafından, bazı ekonometrik modeller yardımıyla incelenmektedir. Bu modeller sabit bir enflasyon ve sıfır üretim açığına eşit olan bir arz yönlü denge üzerine kuruludur. Dolayısıyla faiz oranları vasıtasıyla ekonomiyi arz yanlı bir dengeye çeken bir politika aracı, dengeden bir sapma meydana getirmeyecektir ve bu nedenle de modelde maliye politikası etkinsiz varsayılır. Fakat bu etkisizlik maliye politikasının pozitif etkiler meydana getirmeyeceği anlamına gelmez. Enflasyonu hızlandırmayan bir işsizlik biçiminde, dengenin başlangıcında maliye politikasının pozitif etkileri söz konusu olabilir. İşsizlik başlangıçta NAIRU’dan yüksek bir seviyede ise, işsizliği bu noktanın altına çeken bir mali araca ihtiyaç vardır. Dolayısıyla maliye politikası NEC modelinde, sabit bir enflasyon oranı ile uyumlu bir üretim seviyesine denk olacak biçimde bir toplam talep seviyesinin ayarlanıp denge faiz oranının korunacağı bir şekilde kullanılmaktadır. Bunun için verilebilecek en uygun örnek; yatırımlar için gerekli teknolojik gelişimin neden olduğu talep azalmasını dengelemek adına kamu harcamalarında değişiklik yapmak için maliye politikasına ihtiyaç duyulmasıdır (Arestis & Sawyer, 2003a: 7-8).

Yeni uzlaşma taraftarları, maliye politikasının bütçe açığı verme suretiyle ekonomide talep uyarıcı bir etki meydana getirmeyeceğini ve sadece özel sektörden kamuya doğru bir kaynak aktarımı meydana getireceğini öne sürmektedir. Bu nedenle denk bütçe yaklaşımını savunmaktadırlar. Tıpkı ekonomideki özel birimler gibi hükümetler de bir bütçe kısıtı altında karar vermek zorunda olduklarını unutmamalı ve içinde bulundukları dönemde gerçekleştirecekleri harcamalarını vergiler ile karşılamalıdır. Aksi takdirde bütçe kısıdından sapmalar borçların sürdürülebilirliğini mümkün kılmayacaktır. Bu durumlardan ötürü maliye politikasının misyonu denk bütçe anlayışı çerçevesinde, kamu finansmanının kontrolünü ve

sürdürülebilirliğini sağlamakla birlikte; bütçe açıklarına engel olup kaynak ve gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kaldırmaktır (Allshop ve Vines, 2005: 486).

Yeni ekonomik uzlaşa her ne kadar kendi içinde tutarlı varsayımlara sahip olsa da yakın tarihlerde meydana gelen ekonomik krizler bu politikaların ekonomide uygulanıp uygulanamayacağı konusunda tartışmalara neden olmuştur. Meydana gelen krizlerin olumsuz etkilerini hafifletmek adına politikacılar ve bilim insanları tarafından uzlaşının politika önerileri tartışılmış ve sonunda da devletin ve maliye politikasının rolünü ihmal ettiği yönünde ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.

3.3. Küresel Kriz ve Yeniden Maliye Politikası

Ekonomik krizler, meydana geldikleri her dönemde makroekonomi politikaları ve bilhassa da maliye politikasının sorgulanmasına neden olmuştur. Krizi açıklamak ve krizle başa çıkmak için yeni birtakım iktisadi politikalara duyulan ihtiyaç, beraberinde yeni yaklaşımları getirmiştir. Bu noktada yeni ekonomik uzlaşa, 1970'lerde yaşanan krizi açıklamak ve politika önerileri sunmak adına oluşturulmuş bir modeldir. Ekonomik krizi maliye politikasının açıklayamaması fazlaca eleştiriler almasına neden olmuş ve para politikası vasıtasıyla fiyat istikrarını sağlamak gündeme gelmiştir (Öz, 2014: 48). Fiyat istikrarının gündeme gelmesiyle tam istihdam hedefi, enflasyon ve finansal kesime odaklanan hedeflerle yer değiştirmiş; petrol şokundan sonra ağırlık kazanan ücretlerin enflasyonist olduğu fikri sebebiyle de enflasyonla mücadele yeni makroekonomik hedef haline gelmiştir. Özellikle 1980 sonrasındaki dönemde makroekonomi politikalarında meydana gelen bu değişim global ekonominin seyrini belirlemiştir (Palley, 2007: 9).

1970'lerden itibaren tüm dünyada özelleştirme ve deregülasyon politikalarına yönelim olmakla birlikte devlet müdahalelerinden vazgeçilmiştir. Keynesyen yaklaşım iyiden iyiye terkedilip sadece tedavi amaçlı başvurulmuş bir kuram haline almıştır. Büyük Buhran'ın ardından yaşanan krizler farklı ülkelerde yaşansa da, hepsi temelde finansal krizlerdir ve bir diğer ortak noktaları, hepsinin ardından Keynesyen politikalara başvurulmuştur (Eğilmez, 2009: 104). Bu konuda verilebilecek örneklerden biri Japon ekonomisidir.

Japonya 1980'li yılların ikinci yarısında gerçekleştirdiği ortalamanın üzerindeki bir büyüme oranı, düşük seviyedeki işsizlik ve yüksek kâr marjlarıyla bir refah dönemi yaşamıştır. Mali liberalizasyon ve deregülasyonun hız kazandığı bu dönemde faiz oranlarına yönelik kontrollerin kaldırılıp, şirketlerin finansmanında yeni kaynakların ortaya çıkması bankaların fiyat rekabetine girmesini sağlamıştır. Dolayısıyla faiz oranlarının düşmesine neden olmuştur. Hisse senedi ve arsa fiyatları yaklaşık üç katına çıkmış ve büyük miktarda kredi genişlemesi meydana gelmiştir. Spekülatif yatırımların meydana getirdiği bu finansal balon denilen durum

1990'larda adeta patlamıştır. Bankaların iflasları mali piyasalarda olumsuz bir psikolojik etki yaratmış, mevduat sahipleri paralarını riskli bankalardan çekmeye başlamıştır. Vatandaşların mali sisteme olan inancını kaybetmesi ve beraberinde tüketimini azaltıp tasarruf eğilimine girmesiyle fiyatlar genel seviyesi düşmüş ve sonunda ekonomi resesyona girmiştir. 1990'lı yılların başıyla birlikte boy gösteren durgunluk, ekonomik büyüme oranlarını azaltıp, işsizliği artırmıştır (Krugman, 2000: 79-80). Yaşanan bu krize karşı faiz oranlarının düşürülmesi önerilmiştir. Zira reel faiz oranlarının yüksek olması ekonomiyi durgunluğa götürmekte ve fiyatları hızla düşürmekteydi. Bu durumu ortadan kaldırmak için enflasyon pozitif yönde faiz oranlarının hızla düşürülmesi çözüm olarak görülmüştür (Öz, 2014: 50).

Normal şartlar altında kısa vadeli faiz oranı kontrollü bir şekilde sifıra ulaştığında ekonominin dengeye gelmesi için başka bir uyarıcıya gerek yoktur. Fakat Japonya'da uygulanan bu para politikası beklenen sonuca ulaşmamış; resesyon sonrasında faiz oranı sifıra yaklaşmasına rağmen ekonomide durgunluk sona ermemiştir. Keynesyen IS-LM analizinin bu konudaki yaklaşımı şu şekildedir; para stokunda meydana gelen dışsal bir artış ile birlikte, faiz oranlarında düşme eğilimi yaşanmadığı bir durumda mevcut para dengeleri yatırıma yönelmeyip piyasa tarafından absorbe edilmekte ve para politikasının etkinliği ortadan kalkmaktadır. Yeni uzlaşıda kısa vadeli faiz oranı merkez bankasınca kontrol edilen dışsal bir değişkendir ve bu faiz oranı düştüğü müddetçe yatırımlar artacaktır. Fakat sıfır sınırına ulaştığı takdirde modern bir likidite tuzağı ortaya çıkacaktır ve Japonya'da yaşanan durum tam olarak budur (Tcherneva, 2008b: 6).

Likidite tuzağı, faiz oranlarının olabilecek en dip seviyeye indiği durumda para arzını artırıp, yatırım ve toplam talebi etkilemenin söz konusu olamadığı durumu ifade eder. Keynesyen likidite tuzağı varsayımı ortaya atıldığı dönemde doların bir altın karşılığı vardı. Fakat günümüzde hiçbir milli paranın altın karşılığı söz konusu olmadığından bu varsayım farklı bir alanda devam etmektedir ve bunun iki farklı yansıması vardır. Bunlardan ilki, likidite tuzağına girildiği noktada insanlar para miktarının artıp faizlerin düşmesi nedeniyle tasarruf etme eğilimine girecektir. Böyle bir durumda tüketim düşük olacağından, bankalarda mevduat miktarı artsa dahi kredi talebi genişlemeyecektir. İkinci olarak da, faizlerin düşük seviyede olduğu ekonomilerde, parasal genişlemeden faydalananlar ellerindeki tüm parayı yüksel faiz getirisi elde edebilecekleri ekonomilere aktaracaklardır. Dolayısıyla da piyasaya kazandırılan likit değerler milli ekonomiyi canlandırmaktan çok, ya gittiği ekonomilerde canlılığa neden olacak ya da yerli paraların değerlenmesine neden olup o ekonomilere zarar verecektir. İşte bahsini ettiğimiz likidite tuzağının tezahür ettiği ilk durum yakın tarihte Japonya'da gerçekleşmiştir. Japonya durgunluğun eşiğindeki ekonomiyi canlandırmak adına merkez bankası vasıtasıyla, ülkedeki kurumların sahip olduğu finansal varlıkları satın alıp piyasaya para

enjekte etmiştir. Bunun sonucunda faiz oranları sıfıra yaklaşmış fakat halk harcama yapmak yerine tasarruf etmeyi tercih etmiştir (Eğilmez, 2012).

Temel amacın ekonomik birimleri likit hale getirip ekonomiyi canlandırmak olduğu durumda, Japon ekonomisi için kurtarıcı maliye politikası olmuştur. Japonya söz konusu konjonktürde durgunluğu aşabilmek için maliye politikasına yönelmiştir. Ekonominin yeniden istikrarı kamu harcamaları vasıtasıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Özel sektörün ekonomiyi tam istihdama kavuşturacak kadar harcama yapmamasına karşın, maliye politikasına başvurarak bu boşluğu tamamlamak gerekli görülmüştür. Bu noktada Japon hükümeti devreye kamu yatırım projelerini sokup istihdam alanı yaratmayı ve dolayısıyla tüketim eğilimini artırmayı hedeflemiştir. Borçlanma ile karşılanan kamu harcamaları ekonomiyi canlandırmada araç olarak kullanılmıştır (Krugman, 2005: 517-520).

1990'lı yıllarda Japonya'da yaşanan tecrübenin ardından, bir istikrar sağlama aracı olarak konjonktür karşıtı ihtiyari maliye politikası, durgunluk yaşanmaması adına ihtiyaç hasıl olduğunda başvurulabilecek bir araç halini almıştır. Normal zamanlarda devleti olabildiğince ekonomiden uzak tutmaya çalışan politikalar, kriz ortamına girildiğinde yeniden devlet müdahalesine ihtiyaç duymaktadır. Bunun en yakın örneğini Japonya krizinden ortalama 15 sene sonra meydana gelen 2008 global krizidir ve bu krizde likidite tuzağının ikinci yansıması meydana gelmiştir (Öz, 2014: 51).

Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte serbest sermaye hareketleri, hemen hemen dünyanın birçok ülkesinde kabul edilip uygulanan bir sisteme dönüşmüştür. Bu noktada maliye politikası nötr bir misyona kavuşturulup, para politikasının yegane amacı fiyat istikrarı olmuştur ve faize karşı duyarlı hale getirilmiştir. 2006 yıllarına gelene dek uygulanan bu sistem problemsiz şekilde işlemeye devam etmiştir. Lakin 2007 yılında ortaya çıkan ABD menşeli mortgage krizi, 2008 yılının sonlarında global ve ciddi bir krize dönüşmüştür (Eğilmez, 2009: 105).

Krizi bu denli ciddi hale getiren en önemli nedenlerden biri, ticari bankacılık, yatırım bankacılığı ve menkul kıymetler piyasasına getirilen sınırlandırmaların kaldırılması ve bununla birlikte artan, türev araçlarla yapılan işlemlerdir. Bu işlemler sonucunda menkul kıymetler piyasası çökmüş, bankalar arası borçlanma ortadan kalkmış ve piyasalara olan güven iyice sarsılmıştır (Soylu, 2009: 255-257). Meydana gelen güven kaybı, toplam talebin daralmasına ve global ekonomi üzerinde deflasyonist bir etki oluşmasına neden olmuştur. Yaşanan kriz müddetince hem hükümetler hem de merkez bankaları, finansal kurumların iflas risklerine ve likitide problemlerine karşın çokça önlem almışlardır. Ayrıca merkez bankaları daralan talebi destekleyip artırmak ve özel sektörün risklerini dengelemek için faiz oranlarını aşağıya çekmişlerdir. Tüm bunlara rağmen kredi koşullarında bir genişleme olmamış, çoğu ülkede hem toplam talep hem de istihdam azalmıştır. Finansal piyasalarda yaşanan krizin çözümü için para politikası araçlarının kullanılması, ekonomiyi tekrar canlandırmak için yeterli olmamıştır. Para

politikası kullanılarak bir ekonomik genişleme yaratılması şeklindeki faaliyet alanı iyice daralınca, maliye politikası bir odak haline gelmiştir. Nihai olarak 2009 yılının Nisan ayında toplanan G-20 zirvesinde krizden çıkmak için alınan ortak karar, genişletici maliye politikası olmuştur (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 77).

Kriz döneminde maliye politikasına olan mesafeli duruş neredeyse yok edilmiştir. Öyle ki krizden önceki dönemde maliye politikasına karşı hep dikkatli ve uzak bir tutum izleyen IMF bile krizde fikir değiştirmiştir. Bu konuda meydana gelen fikirsel değişikliği anlayabilmek adına IMF'nin eski başkanı Dominique Strauss-Khan'ın sözleri oldukça dikkat çekici birer itiraf niteliğindedir; *"...Maliye politikası ne durumda? Eski paradigma uyarınca, maliye politikası kesinlikle politika ailesinin ihmal edilen çocuğu idi. Rolü, otomatik stabilizatörler ile sınırlıydı - bütçe açıklarının yukarı ve aşağı hareket etmesine izin veren- ve ihtiyari-aktif politika derin kuşkuyla değerlendirilmekteydi. Ancak maliye politikası, dizleri üstüne çökmüş bir finansal sistem ve enerjisi bitmiş bir para politikasının yanında kriz dönemlerinin uyuyan güzeliydi. İktisat politikasının unutulmaya yüz tutmuş bu politika enstrümanı azalan talebin imdadına koştı ve dünyayı bir felaketten kurtardı. Maliye politikasını yeniden düşünmemiz gerekiyor..."*(Strauss-Khan, 2011).

3.4. Post Keynesyen Yaklaşım ve Yeniden Fonksiyonel Maliye

Abba Lerner'in ardından maliye politikasının konjonktür karşısı uygulanması gerektiğine fonksiyonel maliye çerçevesinde çözümler getirmeye çalışan başkaca iktisatçılar da olmuştur. Post Keynesyen Yaklaşım çatısı altında toplanan bu iktisatçılar, işsizlik maliyeti ile fiyat istikrarı sağlamaktan ziyade; fiyat istikrarıyla tam istihdamın eş zamanlı olarak maliye politikası aracılığıyla sağlanabileceğini savunmaktadırlar.

Post Keynesyen iktisat okulu 1940'ların sonu, 1950'lerin başında Keynesyen ve Klasik iktisatçıları uzlaşma noktasına götüren Neo Klasik Senteze tepki olarak doğdu. Bu sentezi kabul eden J. R. Hicks, James Meade, Paul Samuelson, James Tobin, Franco Modigliani, Robert Solow gibi ünlü Keynesyen iktisatçılar uzun vadede ekonominin kendiliğinden tam istihdama kavuşacağını, fakat eksik istihdamın çok sık rastlanan genel bir durum olduğuna ve Keynesyen iktisat politikaları yoluyla önlenmesi gerektiğini savunmaktaydılar. Keynes'in İngiltere'deki takipçileri ve öğrencileri Richard Kahn, Joan Robinson, Nicholas Kaldor, Sir Roy Harrod, M. Kalecki, G.L.S. Shackle gibi önemli isimlerin başı çektiği diğer grup iktisatçılar ise, Amerika'da Keynes'in teorisinin matematiksel bir özeti olarak sunulan IS-LM analizinin ve Neo Klasik Sentezin Keynes'in fikirleriyle uyuşmadığını iddia ederek Post Keynesyen okulun temellerini attılar. Bu iktisatçılar, kendilerini Keynes'in fikirlerine bağlı kaldıklarını ifade etmek açısından *"Ortodoks Keynesyenler"* veya *"Köktenci Keynesyenler"* olarak isimlendirdiler. Bu grubun daha

genç kuşak uzantısı ise 1980'li yıllarda Post Keynesyen Okulu oluşturmuştur (Çevik ve Bal, 2010: 32-33).

Kimi Post Keynesyenler tam istihdamın, toplam talebin yatırımları uyarmasıyla artacağını savunmaktadır. Kimileri ise tam istihdamın öncelikle bir insan hakkı olduğunu savunarak, devletin öncelikli vazifesinin “son işveren” rolüyle herkese iş imkanı sağlamak olduğunu öne sürmektedirler. Bu yolla işsizliğin neden olduğu toplumsal ve ekonomik maliyetlerin azaltılması amaçlanmaktadır. Toplam talep vasıtasıyla istihdam yaratmak enflasyona neden olurken devletin son işveren olarak ekonomide var olması fiyat istikrarının sağlanmasını da beraberinde getirecektir. Fonksiyonel maliye yaklaşımının çokça üzerinde durduğu devlet parasına Post Keynesyenler farklı bir isim verip, onu vergiye dayalı para olarak ifade etmekte ve bu paranın aracılık ettiği şeyin tam istihdam ve fiyat istikrarının sağlanması olduğunu savunmaktadırlar. Bu sebeptir ki bu paranın maliye politikasına katkısı, fonksiyonel maliye yaklaşımında olduğu kadar Post Keynesyen Yaklaşımında da önem arz etmektedir (Öz, 2014: 55).

Post Keynesyen Yaklaşımın maliye politikasına, özellikle de fonksiyonel maliyeye yaptıkları katkıyı anlayabilmek adına sadece onların savlarını dile getirmek yeterli olmayacaktır. Özellikle yeni ekonomik uzlaşının maliye politikasına getirdiği eleştirilere yönelttikleri cevaplar onların öneminin anlaşılması için faydalı olacaktır.

3.4.1. Maliye Politikasına Yapılan Eleştirilere Karşı Post Keynesyen Yaklaşım

Yeni ekonomik uzlaşının, para politikasını ekonominin direksiyonuna geçirip maliye politikasını arka plana atarken, maliye politikasına verdiği tek görev mali disiplinin sağlanmasıdır. Zira uzlaşıya göre maliye politikası devamlı bütçe açığına neden olmakta ve bu da kamu borçlarının sürdürülebilirliğini engellemektedir. Özellikle de uzlaş, bütçe açıklarının ciddi makroekonomik sonuçlara neden olduğu fikriyle maliye politikasını fazlasıyla eleştirmektedir. Fakat yakın tarihte meydana gelen finansal krizlerin etkilerini azaltmak adına yeni ekonomik uzlaş modellerinin etkinliği konusunda politikacılar ve akademisyenler tartışma alanları oluşturmuştur. Özellikle devletin ve de maliye politikasının rolünün ihmal edildiği şeklindeki eleştiriler ağırlık kazanmıştır. Yaşanan son ekonomik krizde olduğu gibi, 1980 sonrasındaki maliye politikasına bakacak olunduğunda, bu politikalara daha çok ekonomik kriz yani durgunluk dönemlerinde başvurulduğu dikkatleri çekmektedir. Lakin fonksiyonel maliye yaklaşımı çerçevesinde Post Keynesyenler, makroekonomik dengenin ve ekonomik istikrarın sağlanması adına maliye politikasının hem daralma hem de genişleme döneminde kullanılması gereken önemli bir araç olduğunu savunarak, yeni ekonomik uzlaşının görüşüne karşı çıkmaktadırlar (Tcherneva, 2008b: 2).

Bu çerçevede Post Keynesyen Yaklaşım taraftarları daha önceki başlıklarda açıkladığımız, dışlama etkisi, Ricardocu Denklik Teorisi ve model belirsizliği gibi yeni uzlaşı tarafından ortaya atılan maliye politikası eleştirilerine tek tek cevap vermişlerdir.

Maliye politikasına karşı ilk eleştirilerden biri olan; mali genişlemenin faiz oranlarında artışa yol açıp özel sektörün yatırım maliyetlerini yükseltip, harcama eğilimini düşürmesi diye açıklanan dışlama etkisi, Post Keynesyenlere göre kaçınılmaz bir durum değildir. Dışsal para arzı varsayımı altında, mali genişleme ile birlikte para arzında da artış gerçekleştirilerek faiz oranlarının yükseltilmesiyle dışlama etkisi engellenebilmektedir. Fakat merkez bankasınca ayarlanan içsel para arzı varsayımı altında dışlama etkisi, planlanmış bir merkez bankası faaliyetinin sonucudur. Çünkü merkez bankası mali genişlemeye faizleri artırarak cevap vermektedir. Lakin önemli olan faizler artırılrsa dahi, yatırımların faiz ya da faiz dışındaki şeylere olan duyarlılığıdır (Arestis & Sawyer, 2003a: 8-9).

Sermaye yatırım maliyetlerini etkileyen faiz oranı dışında başka önemli faktörler de vardır. Yatırım, faiz oranlarından başka, firmaların nakit girişleri ile satışlarındaki artışa da duyarlıdır. Bu durumda da uygulanan açık bir bütçe politikası yatırımları dışlamak yerine uyarıcı bir etki oluşturacaktır. Uygulanacak bir talep yönetimi politikası, hem atıl kapasitenin hem de işsizliğin düşürülmesini uyararak yatırımların artışını beraberinde getirecek ve ileriki dönemde kapasite kullanımını olumlu yönde etkileyecektir. Maliye politikasını, bütçe açığına başvurularak yaratılan mali bir genişlemenin tasarrufların yatırımlara yönelmesini engellemesi nedeniyle eleştiren dışlama etkisi, bütçe açığının azaltılması gerektiğini savunmaktadır. Lakin bütçe açığının azaltılması ile düşen toplam talep gelirleri, tasarrufları da düşüreceğinden yatırımları olumsuz yönde etkileyecektir. Fakat genişletici maliye politikasının uygulanması, atıl kaynaklarla sürdürülen bir ekonomide özel yatırımların düşmesi şöyle dursun, tasarrufları ve gelirleri artıracak ve yatırımları uyaracaktır (Fazzari, 1994-95: 232).

Bütçe açıklarında meydana gelen artışın yol açtığı dışlama etkisi, ancak yurtiçi tasarrufların dışsal olduğu varsayımı altında geçerlidir. Fakat tam tersi, yurtiçi tasarruflar içsel olarak hareket etmektedir. Çünkü bu tasarrufların miktarı kamu harcamalarında meydana gelen değişikliğe bağlıdır. Dolayısıyla da bütçe açığında meydana gelen bir artışın yurtiçi tasarrufları artırması daha olası bir sonuçtur ve yüksek bir bütçe açığı hem gelirlerin hem de yatırımların artmasını beraberinde getirebilir. Yani buradan anlaşılacağı üzere, genişletici bir maliye politikası dışlama etkisi yaratmaktan çok, tasarrufların artması yoluyla gelirlerin ve yatırımların artmasını mümkün kılmaktadır (Arestis & Sawyer, 2003a: 10).

Maliye politikasına yöneltelen ikinci eleştiri olan Ricardocu Denklik Teoremi konusunda Post Keynesyen Yaklaşım, kuramı varsayımları noktasında eleştirmektedir. Ricardocu denklikte kamu harcamalarının vergi gelirleri ya da kamu borçlanması yoluyla finanse edilmesinin toplam talebi etkilememesi için bazı varsayımlar geliştirilmiştir. Bunlar; sermaye piyasalarının

mükemmel işlediği, bireylerin sonsuza dek yaşadıkları, gelecekte vergiler ve gelirlerin belirsiz olmadığı, vergilerin sadece götürü olduğu ve tam istihdamın söz konusu olduğu varsayımlarıdır. Ricardocu Denklik Kuramı, anlaşılabileceği üzere hem katı olması hem de gerçek hayatta uygulanması güç varsayımlar barındırması konusunda eleştiriler almaktadır. Bireylerin hayatlarının söylenenin aksine belirli bir süre ile sınırlı olması, insanların öldüklerinden sonra toplanan vergilerle çok da ilgilenemeyecekleri anlamına gelmektedir. Ayrıca bireyler şimdiki bütçe açıklarının uzun dönemde gelecek nesillerce karşılanacağını düşünürlerse tüketimleri de artacaktır (Tcherneva, 2008b: 8).

Vergilerin ve gelirlerin de gelecekte ne olacağı belirsizdir. Vergiler götürü değildir; gelire, tüketime ve servet miktarına bağlı olarak değişebilir. Şimdiki dönemde yapılan bir vergi indirimi, toplam talebi artırarak gelirin de artmasına neden olabilir ve artan bu gelirin belli bir kısmı ile vergiler ödenebilir. Sermaye piyasalarının da söylenenin aksine mükemmel olmadığı düşünüldüğünde, bireylerin uyguladığı iskonto oranı kamunun uyguladığından yüksek olduğundan bu yolla da talep artışı sağlanmış olabilir (Arestis & Sawyer, 2003a: 13).

Model belirsizliği sebebiyle maliye politikasında meydana gelen gecikmeler ile ilgili ise Post Keynesyenler iç ve dış gecikmelere dikkat çekmişlerdir. İç gecikmeler, politika değişimine ihtiyacın meydana geldiği an ile değişiklik yapıldığı an arasındaki süreyi ifade eder. Dış gecikmeler ise, öngörülen politikanın uygulandığı an ile beklenen değişikliğin gerçekleştiği an arasında geçen süreyi belirtir. Faiz oranları vasıtasıyla para politikasına müdahale etmeye gerek duyulduğunda hızlı bir karar uygulanacağından iç gecikme de kısa olacaktır. Lakin dış gecikmelerin uzun sürüyor olması nedeniyle para politikaları eleştirilebilir. Zira finansal yenilikler ile finans piyasalarında meydana gelen gelişmeler dış gecikmeyi uzatmaktadır (Arestis & Sawyer, 2003a: 18).

Maliye politikasına karşı geliştirilen eleştirilerden biri de, maliye politikasının enflasyonist olup bütçe açıklarını artırması şeklindedir. Lakin ekonomide bir açık eğilimi olması o ekonomide maliye politikasının etkinsiz olduğu anlamına gelmez. Fonksiyonel maliye anlayışının da belirttiği gibi, yatırım seviyesini aşan bir tasarruf eğilimi söz konusu olduğunda, özel tasarrufların yatırımlara yöneltilmesi için bütçe açığına ihtiyaç vardır. Yine bütçe açıkları tam istihdamın sağlanması konusunda da önemlidir. Ekonomi tam istihdama ulaştıktan sonra gerçekleştirilen harcamalar enflasyonist olacaktır. Toplam talebi artırmak için kamu harcamalarının artırılması, devletin açık bütçe politikası yoluna gitmesi borçlarını artırabilir. Fakat fonksiyonel maliye yaklaşımı, maliye politikasının bütçeye olan etkileri ile değil, reel etkileri ile ilgilenir. Toplam harcamalar enflasyonu ve eksik istihdamı ortadan kaldıracak şekilde ayarlanmalıdır. Yaklaşımına göre kamu borcu, ekonomik büyüme(g) faiz oranını (r) aştığı müddetçe ($g \geq r$) sürdürülebilirdir (Arestis & Sawyer, 1997:5).

3.4.2. Post Keynesyen Yaklaşım ve Fonksiyonel Maliye: Maliye Politikasının Dönüşü

Zaman içerisinde maliye politikasının rolünün ve öneminin azalmasında en önemli etken, kuşkusuz ki tam istihdam ile maliye politikası arasındaki bağların koparılmasıdır. Fakat fonksiyonel maliye yaklaşımına temellendirilmiş Post Keynesyen Yaklaşım, tam istihdam ile maliye politikası arasındaki bağı yeniden kurup, tam istihdamın ekonomi içerisindeki önemine vurgu yaparak maliye politikasına dönüşü mümkün kılmıştır.

Maliye politikasının Post Keynesyen Yaklaşım içerisinde şekillenmesine katkı sağlayan görüş Lerner'in fonksiyonel maliyesidir. Fiyat istikrarı, tam istihdamın sağlanması ve iyi yaşam koşulları fonksiyonel maliyenin belirlediği temel makroekonomik hedeflerdir. Devlet bu hedefleri gerçekleştirmek üzere bir takım harcamalar yapmak durumundadır. Devlet bunun için gerekirse bütçe açığı verebilir, dilerse borçlanabilir; hükümetlerin harcama yapma konusunda bir kısıtı yoktur. Yapılacak harcamalar ister vergi, ister borçlanma, ister para basma şeklinde finanse edilsin önemli olan finansman şekli değil, harcamadan sonra ekonomi üzerinde meydana gelecek etkidir. Meydana gelecek etkiye göre maliye politikası araçları seçilmelidir (Lerner, 1943).

Fonksiyonel maliye yaklaşımına dayanan Post Keynesyenler, tam istihdam ile maliye politikası arasındaki kopan bağı, Keynesyen temellerle yeniden inşa edip, tam istihdamı sağlamada devlet müdahalesine büyük önem vermektedirler (Tcherneva, 2008b: 28). Zira Keynes'e göre işsizlik piyasa ekonomisi koşulları altın kaçınılmaz ve kalıcı bir sonudur. Bunu ortadan kaldıracak içsel bir mekanizma söz konusu olmadığından, devlet makroekonomik politika araçlarını kullanarak piyasaya müdahale etmelidir (Wray, 2009: 2). Söz konusu müdahalenin nasıl olması gerektiği konusunda yaklaşım kendi içerisinde iki yöne ayrılmaktadır. Bunlar toplam talep yönetimi ile istihdamı sağlamak ve devletin son işveren rolü ile istihdamı sağlamasıdır (Tcherneva, 2008b: 28).

3.4.2.1. Toplam Talep Yönetimi ile Tam İstihdam

Neoklasik iktisatçılar işsizliğin artmasının nedenini reel ücretlerde meydana gelen artışa bağlamaktadırlar. Çünkü sendikalar ve yüksek asgari ücret seviyeleri nedeniyle meydana gelen reel ücret artışları, emek arzındaki fazlalığı istihdam etmek için ücretlerin düşürülmesini engellemektedir. Toplam talep yönetimini savunan Post Keynesyenlere göre işsizlik ne işgücü piyasalarındaki düzenlemelerin, ne de reel ücretlerdeki artışın bir sonucudur (Arestis & Sawyer, 2004: 68).

Philip Arestis, Malcolm Sawyer ve Giuseppe Fontana'nın öncülüğünü yaptığı toplam talep yönetimi, özel sektördeki talebin yetersiz kaldığı noktalarda maliye politikasına

başvurarak yapılan devlet müdahalesi ile toplam talebin artırılması gerektiği fikri savunulmaktadır (Tcherneva, 2013: 7).

Post Keynesyenlere göre işsizlikte meydana gelen düşmenin nedeni emek talebinde meydana gelen düşüş; emek talebindeki düşmenin nedeni ise toplam talepte meydana gelen azalmadır. Toplam talep seviyesi yükselmedikçe, reel ücretlerin düşürülmesi ve işgücü piyasasının esnek hale getirilmesi gibi düzenlemeler, tam istihdama ulaşmada başarısız girişimler halini alacaktır (Arestis & Sawyer, 2004: 68).

İşgücünün ve mevcut sermaye stokunun tam olarak kullanılabilmesi için gerekli olan toplam talep seviyesini sağlayacak mekanizma serbest piyasa ekonomisinde yoktur. Yatırım talebi tasarruflardan yüksek olduğunda toplam talep yeterlidir. Lakin tasarrufların yatırım harcamalarını aştığında tavsiye edilen iki mekanizma düşük fiyat ve düşük faiz oranıdır. Bu iki mekanizma, tasarrufları ve yatırımları dengeye kavuşturacak reel balans etkisi ile servet etkisini meydana getirebilir. Fakat fiyatlarda meydana gelen düşüş sonraki dönemde daha fazla düşüş olacağı beklentisini meydana getirerek toplam talebi düşürecektir. Bu da borçluların yükümlülüklerini yerine getirmesini güç hale getirecek ve dolayısıyla finansal istikrarsızlık söz konusu olacaktır. Benzer şekilde faiz oranları da toplam talebi sağlamaktan uzaktır (Arestis & Sawyer, 1997: 4).

Fonksiyonel maliye yaklaşımı, toplam harcamaların enflasyonu ve işsizliği ortadan kaldıracak seviyede ayarlanması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Yine buna paralel olarak Kalecki, sürdürülebilir tam istihdam düzeyinin, uzun dönemli bütçe açıkları verilmesi veya gelirin yeniden dağıtılması yoluyla sağlanabileceğini öne sürmektedir. Tam istihdam düzeyinde yatırımlar ile tasarruflar arasında meydana gelen farkın ortadan kaldırılması için ya bütçe açığı vermeye, ya da gelirin zenginden yoksula doğru yeniden dağıtılması ile tasarrufların düşürülmesine gerek vardır. Ekonominin tam istihdam meydana getirebilmesi ancak üretim kapasitesinin dağılımına ve seviyesine bağlıdır. Fonksiyonel maliye yaklaşımına göre toplam talepte meydana gelecek artış yatırımları uyaracak ve böylelikle gelecek dönemdeki üretim kapasitesi artacaktır. Dolayısıyla ekonomik büyüme ve istihdam artışı da sağlanmış olacaktır (Arestis & Sawyer, 2003b: 2-5).

Ekonomide meydana gelen fiili üretim, potansiyel üretimden fazla ise talep açığı oluşmakta, yani talep yetersizliği söz konusu olmaktadır. Gönülsüz işsizliğin söz konusu olmadığı bir tam istihdam düzeyinde potansiyel üretimin sağlanması için toplam talebi artırarak bu açığı kapatmak gerekir. Özel sektör talebinin yeterli olmadığı böyle bir konjonktürde, devlet yatırımları artırmak için vergisel indirimler, düşük faiz oranı, kar garantili sözleşmeler, hızlandırılmış amortisman veya kamu harcamalarını artırarak doğrudan sermaye yararına gelir yaratıcı politikalar ve yatırımlar aracılığıyla toplam talebi artırma yoluna gidebilir. Böylece artan kârların yatırımları ve istihdamı olumlu yönde uyarması beklenir. Bu politikalar sayesinde

düşük gelir gruplarının, zenginlerden yarar sağlaması da söz konusu olacaktır. Zira devletin mal ve hizmetler için toplam talebi artırmasıyla önce az vasıflı ve düşük ücretli emek kesimine, sonrasında da gelir dağılımı basamaklarının en altında kalan vasıfsız emek kesimine iş imkânı sağlanacaktır (Tcherneva, 2013: 10).

Neoklasikler, emek talebinin mal talebi ile aynı varsayıldığını düşünerek düşük fiyat yüksek talep görüşüyle hareket ederek verimlilik artışı ile kazançlar arasındaki ilişkiyi zayıflatmışlardır. Toplam talebi artırma şeklinde sağlanan istihdam artışı, verimlilik artışının kazançlara olan yansımaya dayanmaktadır. Çünkü satın alma gücü güçlü olmadığında, ne toplam talep sermayedarların potansiyel kapasitelerini tam kapasiteli olarak kullanmalarına imkân verecek kadar artacak, ne de verimli kazançlar kâra dönüşebilecektir. Bunu sağlamak için uygulanması gereken politika, verimlilik artışında emeğin hak ettiği payı almasının sağlanıp efektif talebin artırılması ve dolayısıyla da yatırım, istihdam ve büyüme artışının sağlanmasıdır (UNCTAD, 2010: 85).

3.4.2.2. Tam İstihdamın Sağlanmasında Son İşveren Olarak Devlet

Tam istihdamın sağlanmasında toplam talep yönetimi gereklidir fakat gönülsüz işsizliğin azaltılması için yeterli değildir. Gönülsüz işsizliğin giderilmesi için gerekli olan şey üretim kapasitesinin genişletilmesi ve işsizliğin en fazla olduğu alanlara yapılacak yatırımları artırmaktır. Ayrıca fiyat ayarlamalarına ve toplu ücretlerin belirlenmesine de ihtiyaç vardır. Toplam talep yönetimi, tam istihdamın sağlanmasında talep ve arz artışı ile yatırımı ve büyümeyi itici kuvvet kabul eder fakat herkes için iş garantisi sağlamak gibi bir vaadi yoktur (Tcherneva, 2008b: 31).

Toplam talep aktarımı mekanizmasında, maliye politikası aracılığıyla istihdam yaratımı son aşamada meydana gelmektedir. Toplam talep yönetimi, düşük gelirlilerin ancak yüksek gelir gruplarının refah artışından fayda sağlayabileceği bir politikadır. Kamu harcamaları aracılığıyla gelirleri artan yatırımcılar önce vasıflı, sonra daha az vasıflı veya vasıfsız çalışanları istihdam etmeyi tercih etmektedirler. Yani hükümet toplam talebi artırdığında öncelikli olarak eğitilmiş ve vasıflı, yani yüksek ücretli elemanların koşullarını iyileştirmiş olmaktadır. Bunların tüketim harcamalarının artması yatırımları artıracak; sırasıyla da önce az vasıflılara, sonrasında da gelir dağılımının en altında kalan vasıfsız elemanlara istihdam fırsatı sağlanmış olacaktır. Buradan anlaşılacağı üzere geleneksel toplam talep yönetimi, ekonomik yapıyı görmezden gelip yüksek kârları ve yüksek ücretli emek kesimini gözetmektedir. Toplam talepten emek kesiminin özel talebine, kârlardan ücretlere ve ekonomik büyümeden emek artışına doğru süregelen aktarım mekanizması, emek ile sermaye arasındaki gelir dağılımında eşitsizlik meydana getirmektedir. Ayrıca işverenlerin kâr güdüsüyle vasıflı çalışanlara ihtiyaç duyması nedeniyle bu mekanizma,

az vasıflı ve eğitimsiz bireylerin hepsine istihdam fırsatı sunmaktan yoksundur (Tcherneva, 2013: 7-10).

Keynes'e göre istihdam dengesinin bağlı olduğu marjinal tüketim eğilimi, sermayenin marjinal verimliliği ve paranın marjinal verimliliği, bireysel tercihler ve firmaların gelecek beklentilerine bağlıdır. Fakat bu faktörler doğrudan politikacılar tarafından kontrol edilememektedir. Politikacılar ne uzun vadede herkes için devamlı istihdam yaratacak ne de firmaların gelecek maliyet beklentilerini sabitleyecek araçlara sahiptir. Kamu harcamaları veya gelir dağılımı politikaları aracılığıyla ekonomiye müdahale etmek, firmaların maliyet beklentilerini etkileyebilir. Lakin tam istihdamı sağlayacak derecede iş garantisi taahhüt etmez. Dolayısıyla bu politikalarla yukarıda değindiğimiz faktörleri –marjinal tüketim eğilimi, sermayenin ve paranın marjinal verimliliği- tam istihdam seviyesinde sürdürmeyi amaçlayan politikaları uygulamak imkansız yakındır (Tcherneva, 2013: 18).

Keynes'e göre refah devletinin temel hedefi olan insan hayatının en iyileştirilmesi için sağlanması gereken tam istihdam ve adil gelir dağılımı piyasaya bırakılamaz. Bu sebeple Keynes yapısal reformlar ve doğrudan istihdam hedefleri ile ilgilenmiştir. Ayrıca makroekonomik dengeyi sağlamak adına yatırımların sosyalleştirilmesi politikası da Keynes tarafından önerilmiştir. Tam istihdamı sağlamaya yönelik olarak önerilecek öncelikli politika herkes için kalıcı bir istihdam yaratımı programıdır. Maliye politikasının temel amacı tam istihdamı sağlamak olmalıdır. Toplam talebin uyarılıp artırılması yavaş ilerlemekte ve yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla eksik istihdam sorununun çözümü toplam talebi artırmak değil, tam istihdam düzeyinde bir efektif talep belirlemektir (Tcherneva, 2011: 3).

Post Keynesyenlere göre makroekonomik istikrar ve tam istihdamın sağlanması için uygulanması gereken maliye politikası, üretim açığını kapatmak için talebi artırmak değil, istihdam açığı için talebi artırmak olmalıdır (Tcherneva, 2008a: 4). Emek talebini hedef haline getiren politika böyle bir politika, herkesi iş sahibi yapmak için gerekli olan özel sektör talebi azaldığında, konjonktür karşıtı bir yol izleyerek uzun vadede istihdamı artıracaktır. Bu konjonktür karşıtı politika yüksek gelirli ve nitelikli emek kesimini tercih eden özel sektörün aksine; uzun süre işsiz kalmış, belirsiz emek piyasasında zarar görmüş, iş piyasasına zor entegre olan düşük gelirli emek kesiminin istihdamını hedefler. İstihdam yanlı bu politika direkt iş yaratmaya yöneldiğinden gelir dağılımında adaleti sağlamaya da hizmet etmiş olur (Tcherneva, 2013: 15).

Uzun vadede doğrudan araçlar kullanılarak tam istihdam sağlamak yalnızca devlet tarafından garanti edilebilir. Bu noktada yapısal, konjonktürel ve uzun süreli işsizliğe mesleki eğitim fırsatları sunmak, tüm ekonomik koşullarda kamuda iş teklifi sunan bir kamu istihdam programıdır. Bu program, iş gücü piyasasına yeni dâhil olan, yarı zamanlı ya da tam zamanlı iş arayan veya özel sektörde iş bulamayan tüm bireyleri kapsar. Sözünü ettiğimiz devletin bu

doğrudan işveren olma rolü, uzun vadede tam istihdamın sağlanması ve devamlılığının sağlanması için yatırımların sosyalleşmesini mümkün kılacak, kurumsal bir araç olduğu için önemlidir. Ayrıca kırsal veya gelişmemiş alanları içine alan geniş bir ekonomik çerçeve içerisinde, doğrudan talebe hitap ettiği için gereklidir (Tcherneva, 2008b: 4).

Kapitalist sistemin iki başarısızlığının gelir ve refah dağılımında adaletsizlik olduğunu savunan Keynes'e bu fikirde destek olan iktisatçı Minsky, işsizliğin sebep olduğu yoksulluk sorunu üzerinde yoğunlaşmış ve bu konuda çözüm önerileri sunmaya çalışmıştır (Minsky, 1973: 93). Özellikle doğrudan istihdam yaratımı yaklaşımının öncüsü sayılan Minsky, yoksulluğun esas nedeninin emek kesiminin yetersizliği değil, işsizlik olduğunu savunmaktadır. Yoksulluğun nedenini eğitim eksikliği, verimlilik yetersizliği gibi arz yanlı faktörlere bağlayan yaklaşımlara karşı olan Minsky, kapitalist ekonomilerde yoksulluğun azaltılmasında verimliliğin itici güç olamayacağını öne sürmektedir (Wray, 2007: 6).

Minsky, 2. Dünya Savaşı'ndan beridir istihdamı artıracak düşünülerek uygulanan talep yanlı politikaları, yoksulluğun azaltılmasında istihdam yaratmanın önemini göz ardı ettiği için eleştirmektedir. Yatırım yanlı olan bu istihdam politikasının 4 sorununa dikkat çekmektedir. İlk bu yaklaşım dâhilinde, vergi teşvikleri sermayedarlara gelir sağlayarak vasıfsız çalışanlar aleyhine bir eşitsizlik meydana getirebilir. İkinci olarak, sermaye gelirlerindeki artış tüketimi artırarak talep enflasyonuna neden olabilir. Üçüncüsü, teknoloji yoğun endüstriler yüksek ücretli emek gücüne olan talebi artırarak, emek kesimi arasındaki negatif eşitsizliği derinleştirebilir. Son olarak, vergi oranı indirimi aracılığıyla sermaye gelirlerini artırmayı hedefleyen yaklaşım, borçlanma yoluyla yapılan yatırımları artırabilir ve nihayetinde finansal kırılganlık meydana gelebilir (Minsky, 1973: 98-99).

Yoksulluğu azaltmada ekonomik büyümeye dayalı politikaların eşitsizliğe yol açacağını savunan Minsky, bölgeler ve sektörler arasında farklı oranlarda dağılım gösteren büyüme nedeniyle, ekonomik büyümenin de eşit olarak paylaştırılamayacağını öne sürer. Ekonomik büyümeye dayalı politika, ekonomideki öncelikli sektörler ile büyüyen ve geride kalmış sektörler üzerinde farklı etkiler meydana getirir. Bazı sektörler artan satışlardan fayda sağlarken bazı sektörler sağlayamaz; bazı çalışanlar çok iyi iş fırsatına kavuşurken bazıları işsiz kalabilir. Ekonomik büyüme her ne kadar temel sektörlerde talep ve geliri artırsa da bu ancak fiyatların artışını sağlar; istihdam artışını garanti etmez. Kapasitenin altında faaliyet gösteren geri kalmış sektörlerde fiyatlarda artış olmaksızın istihdam artırılabilir. Dolayısıyla da yüksek ekonomik büyüme, tek başına bir iktisadi politika hedefi olmada yeterli değildir. Büyümenin farklı sektörler üzerindeki gelir dağılımı, istihdam, kaynak tahsisi ve fiyat etkileri politikacılar tarafından dikkate alınmalıdır. Yani ekonomik büyüme bir politika hedefi olmaktan çok, istihdamı ve adil gelir dağılımını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir politikanın sonucu olmalıdır (Minsky, 1968: 336-337).

Ekonomik büyümeye dayalı görüş, toplam talebin artırılmasıyla birlikte sırasıyla yatırımların, kapital birikiminin ve ekonomik büyümenin artacağını, böylelikle de işsizliğin ve yoksulluğun azalacağını öngörmektedir. Fakat ekonomik büyüme, yüksek sermayeli teknolojilerin kullanılması veya ithal girdi miktarının yüksek olması nedeniyle daima istihdam artışı sağlamayabilir. Hem ekonomi büyükken yoksulluğun azalması mümkün olmayabilir. Bu sebeple yoksulluğun azaltılması adına gelir dağılımı politikaları da göz önünde bulundurulmalıdır. Talep artışının ekonomik büyüme ile birlikte yoksulların geliri ve ücretleri üzerinde de artırıcı bir etkiye sahip olması gerekmektedir (Göker ve Dane, 2013: 112-13).

Minsky, yoksulluğun bir istihdam sorunu olduğundan hareketle, tam istihdamın sürdürülebilir olması için, gelir dağılımının en alt katmanında kalan ücretlerin artışını mümkün kılan bir doğrudan istihdam yaratımı programının gerçekleştirilmesini savunmaktadır (Minsky, 1965: 175). Hyman Minsky ile birlikte William Mitchell, Warren Mosler ve Randall Wray de son işveren olarak devlet yaklaşımının savunucularındandır.

Çalışmanın bir insan hakkı olduğu gerçeğinden hareketle, devlet nihai işveren rolüyle çalışmak isteyip iş bulamayan herkese istihdam sağlamalıdır. Belirleyeceği bir minimum ücret üzerinden herhangi bir kâr beklentisi olmadan sonsuz istihdam talep etmelidir. En son işveren, nihai işveren (ELR, Employment of Last Resort) olarak adlandırılan politika; işgücüne katılamayacak nitelikte olanlar için sosyal yardımların sürmesi, çalışabileceklere yönelik de sosyal harcamaların azaltılması veya tamamen sonlandırılmasını öngörmektedir. Fiyat ve ücret belirleme sürecinde işsizliği düzenleyici bir unsur olarak gören NAIRU'nun tersine, istihdam garantisi yaklaşımının fiyat istikrarını ve tam istihdamı eş zamanlı sağlayacağı varsayılmaktadır (Göker ve Dane, 2013: 113-114).

Yaklaşımına göre gönülsüz işsizlik durumu, hedeflenen net tasarrufların bütçe açığı ile belirlenmiş fiili net tasarruflardan daha büyük olduğunun bir ispatıdır. Hedeflenen net tasarrufların fazla olması, daha az harcama yapılması ve haliyle de daha az istihdam yaratılmasına sebep olacaktır. Bu durumda devlet bütçe açığı verme pahasına gönülsüz işsizliği ortadan kaldırmalıdır (Wray, 1997: 5). Devlet bunu sağlamak için kendi belirleyeceği bir ücret düzeyi üzerinden çalışmak isteyip iş bulamayan herkese iş garantisi sağlamalı ve bunu finanse etmek için de para basmalıdır. Tam istihdamı sürdürülebilir hale getirmek için bütçe açığı verip vermemek ya da borç düzeyini bir tartışma konusu haline getirmek anlamsızdır. Devletin özel kesimden farklı olarak dikkat etmesi gereken şey, bütçe kısıtı değildir. Harcamaların finansmanı için devlet para basar. Vergiler bilinenin aksine, harcamaları finanse etmek için değil devlet parasına talep oluşturmak için toplanır. Devlet istihdam garantisini para basarak gerçekleştirdiğinde, özel sektör de vergisini ödemek, tüketim yapmak ve tasarruf etmek için gerekli parayı elde etmiş olur (Wray, 1998: 11).

Chartalist para ya da devlet parası yaklaşımını savunan ve kamu harcamalarında fonksiyonel maliye yaklaşımında gelişen Post Keynesyenler, tam istihdam ile fiyat istikrarı arasında bir değiş tokuşun söz konusu olmadığını savunurlar. Tam tersi bu iki hedefin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu, iki hedefin birlikte gerçekleştirilebileceğini öne sürmektedirler. Enflasyon söz konusu olmaksızın, ekonomik istikrar ve tam istihdam hedeflerini gerçekleştirmede, devletin nihai işveren misyonu ile devreye girmesi gerektiğini gündeme getirmişlerdir (Kadmos ve O'hara, 2000: 7).

ELR programı durgunluğu çözmede kullanılacak bir araç değildir ve ekonomi tam istihdam seviyesine yaklaştığında da vazgeçilecek bir program değildir. Özel sektör tüm emek kesimine istihdam sağlayacak bir kapasitede değildir ve programın amacı da kamusal hedeflere hizmet edecek birtakım projelerle herkes için iş sağlamaktır. Bu bakımdan da program, işsizliği hedeflemektedir. Üretimi sağlamak için talep açığını kapatmak değil, emek talep açığının kapatılması önceliklidir. İşsizlik yalnızca durgunluk dönemlerinde değil, genişleme dönemlerinde de çözüme kavuşturulması gereken bir sorundur. Enflasyonla mücadelede bir araç olarak kullanılmamalıdır. ELR programı özel sektörde işsiz kalan çalışanların kamu sektöründe iş bulmasını sağlayan kalıcı ve uzun dönemli bir doğrudan iş yaratma programı olmakla birlikte, bir kamu yatırımdır. Bu tarzda bir politika her ekonomik konjonktürde tam istihdamı gerçekleştirmeyi mümkün kılacaktır (Öz, 2014: 67).

Son işveren aslında toplam harcama düzeyini, üretilmesi söz konusu olan mal ve hizmetler düzeyinden ne az ne de çok olacak şekilde tutma sorumluluğunda olan, “en son harcayan” şeklinde nitelendirilebilir (Kaboub, 2007: 3). Vergiye Dayalı Para varsayımına dayanan fonksiyonel maliye yaklaşımı ilkeleri, bu noktada ELR yaklaşımının temel taşı mahiyetindedir (Tcherneva, 2006: 82; Wray, 1998: 13).

ELR programı sayesinde ekonomideki işsizlik sorunu ortadan kalkarken, belirlenen ücret düzeyinde çalışmak istemeyenler, başka iş arayanlar veya kamu sektöründe çalışmak istemeyenler gönüllü işsiz olarak nitelendirilmektedir. Bu uygulamayı günümüz işsizlik sigortası uygulamaları ile benzer tutmamak gerekmektedir çünkü bu programın başka avantajları vardır. Sigorta mekanizmaları belli süreler sahilinde koruma sağlayıp, bu korumalar işsizlerin belli bir kısmını kapsamakta ve temelde çalışmayan insanlara ödeme gerçekleştirmektedir. Fakat ELR programı tüm işsizleri kapsamakta ve herkese eşit şekilde ödeme yapmaktadır. Ayrıca herkese iş sağlama gibi bir işleyişi olduğundan, çalışmayan kişilere de ödeme yapmak gibi bir durum söz konusu olmamaktadır (Wray, 1997: 7-13).

4. KURAMSAL OLARAK KAMU BORÇLANMASI VE İKTİSADİ BÜYÜME

Bir finansman aracı olarak kullanılan borçlar, aynı zamanda devletin ekonomiye müdahale etmesini mümkün kılan bir maliye politikası aracıdır. Bu bağlamda kamu borçları yalnızca gelir gider dengesini sağlamak amacına değil, aynı zamanda belli makroekonomik hedeflere de hizmet eder. Kimi zaman enflasyonla mücadele, kimi zaman gelir dağılımı, kimi zaman da ekonomik büyüme bu hedeflerden bazılarıdır.

İktisadi büyüme ise temel makroekonomik değişkenlerden biridir. İktisadi büyümeyi etkileyen birbirinden farklı değişken olmakla birlikte, en önemli değişkenler; üretim, tüketim, yatırım, tasarruf, teknolojik gelişme ve istihdam düzeyidir. Bu ve buna benzer değişkenlerde meydana gelen artış, ilerleme veya gelişme iktisadi büyümenin de gerçekleşmesine katkı sağlar.

Çalışmanın bu bölümünde, bir maliye politikası aracı olarak kamu borçlanması kuramsal olarak incelenecek; kamu borçlanması ile ilgili yaklaşımlar, kamu borçlanma türleri ve ilgili sınıflandırmalar açıklanacaktır. Akabinde de bir makroekonomik gösterge olarak iktisadi büyüme tanımlanacak, iktisadi büyüme ile ilgili yaklaşımlar ve temel iktisadi büyüme modelleri açıklanacaktır.

4.1. Kamu Borçlanması

4.1.1. Kamu Borçlanması Kavramı ve İlgili Yaklaşımlar

Borç, ödünç alınmış bir şeye karşılık yerine getirilmesi öngörülen bir yükümlülük olarak tanımlanabilirken; borçlanma, belli bir takvim sonunda geri ödenmek üzere parasal vb. değerlerin ödünç alınması durumudur. Kamu borçlanması ise, devletin belirli bir takvim çerçevesinde önceden tayin edilmiş birtakım hakları, faiz ve anapara ödemesi şeklinde sahiplerine geri ödemesine dair yasal yükümlülüğünü ifade eder (Ulusoy, 2014: 1).

Ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasi yapılarına göre farklı şekillerde gerçekleştirilen kamu borçları; sağlandıkları kaynaklara, kullanım ve ödeme sürelerine, gönüllülük durumlarına ve ödeme şekillerine göre farklılık göstermektedir. Ayrıca borçlanmanın yapıldığı kaynak ve ekonomi içerisindeki dolaşımı da ülkeden ülkeye farklı sonuçlar meydana getirmektedir. Kimi ülkelerde borçlanma yalnızca finansman kaynağı olabilirken, kimi ülkelerde kalkınma sürecinin bir parçası olabilmektedir.

Her ne kadar kamu borçlanması geçmişten günümüze dek hemen her ülkede kullanılan bir finansman yöntemi olsa da, borçlanma ile ilgili geliştirilen yaklaşımlar zaman içerisinde farklılaşmıştır. Kimi yaklaşımlar mecbur kalmadıkça borçlanmaya başvurulmaması gerektiğini savunurken, kimi yaklaşımlar ekonomik konjonktüre göre borçlanmaya başvurulabileceğini savunmaktadır.

Adam Smith'in öncülüğünü yaptığı klasik iktisadi yaklaşımda devletin görevi minimal düzeydedir ve ekonomiye müdahalesine karşı çıkmaktadır. Yaklaşımın varsayımlarına göre devlet yalnızca savunma, güvenlik ve adalet gibi konularda müdahalede bulunabilir ve bu temel hizmetlerin finansmanında yalnızca vergi gelirlerinin kullanılmasını öngörür. Bu yaklaşıma göre bütçe denk ve küçük olmalıdır. Dolayısıyla borçlanmaya savaş, kıtlık gibi olağanüstü durumlarda başvurulabileceğini savunur. Bunun en önemli gerekçesi, borçların geri ödemesinin vergiler vasıtasıyla yapılacak olması ekonomiyi daraltacağından bunun ileriki nesillere bir yük oluşturacak olmasıdır (Meriç, 2013: 16; İnce,1996: 27).

Adını öncüsü olan J.Maynard Keynes'ten alan Keynesyen yaklaşımda ise, borçlanma sadece bir gelir kaynağı değil aynı zamanda bir maliye politikası aracıdır ve konjonktüre uygun etkilerin meydana getirilmesi için de kullanılabilir. Bu yaklaşıma göre ekonominin bunalımda olduğu dönemlerde toplam talebi uyarmak için bütçe açıklarını finanse etmek adına kullanılabilecek en etkili yöntem kamu borçlanmasıdır. Çünkü böylelikle finansmanı sağlanan kamu harcamalarının çarpan mekanizmasıyla tüketimi ve yatırımları artıracak, dolayısıyla da toplam talebi artırılacağı öngörülür. Birçok varsayımda adı geçen ve borçlanmanın neden olduğu dışlama sorununun ise gerçek anlamda söz konusu olmadığını savunulur. Çünkü dışlama sorunu tam istihdam varsayımı altında geçerlidir. Fakat Keynesyen yaklaşım ekonomide eksik istihdam koşullarının geçerli olduğunu ve borçlanmanın özel kesim yatırımlarının karlılığını artıracaklarını savunur. Bu koşullar altında borçlanmanın sonucu olarak faiz oranları artsa dahi karlılığı artan özel kesimin yatırım eğiliminden vazgeçmeyeceğini ileri sürmektedirler (Ulusoy, 2014: 8).

Keynesyen yaklaşımda olduğu gibi, Post Keynesyen yaklaşımda da borçlanma bir maliye politikası aracı olarak kullanılabilir. Post Keynesyenler maliye politikalarına ve devlete, tam istihdama ulaşmak için önemli bir araç gözüyle bakarlar. Dolayısıyla kamu borçlanması da tam istihdamı sağlamak için bir araç olarak kullanılabilir. Toplam talebi uyarmak için yatırımların artırılmasını öngördüğünden dışlama etkisinin varlığını kabul etmezler. Tam tersi yatırımlar ile faizler arasında negatif bir ilişki olduğunu varsayarlar (Cin, 2012: 113).

Sözünü ettiğimiz bu yaklaşımlar her ne kadar birbirinden farklı varsayımlarda bulunsalar ve borçlanmaya farklı açılardan yaklaşılsa da, borçlanma artık günümüzde normal bir gelir kaynağı olarak kullanılmaktadır. Ülkeler ekonomilerinin o anki durumunu en iyi şekilde idame ettirebilmek adına bu finansman yöntemine sıklıkla başvurabilmektedir. Ülkelerin bu finansman yöntemine başvurma nedenleri ve başvurma biçimleri farklılık göstermektedir. Kimi ülkeler iç borçlanmayı tercih ederken kimileri yalnızca dış borçlanma yoluna gidebilmektedir. Burada ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve tasarruf miktarları belirleyici olmaktadır.

4.1.2. Kamu Borçlanma Nedenleri ve Sınıflandırılması

Ülkelerin kamu borçlanması yoluna gitmesinde kendilerine özel nedenleri olsa da genel olarak nedenler tüm ülkeler için aynıdır. Kamu borçlanması nedenlerine kısaca değinecek olursak;

İlk olarak kamu finansmanının sağlanması diyebileceğimiz amaçla borçlanma yoluna gidilir. Kamu gelirlerinin kamu giderlerini karşılayamadığı, vergi gelirlerinin yetersiz olduğu durumlarda kamu harcamalarını finanse etmek için bir kamu geliri ihtiyacı vardır. Bu noktada da bir finansman yöntemi olarak kamu borcuna başvurulur. Devletin finansman ihtiyacını karşılamak için borçlanması, prensipte kamu yükünün paylaşılması fikrine dayanmaktan ziyade, yapılan bir kamusal hizmetin meydana getirdiği kamusal gideri karşılama amacı taşımaktadır (Meriç, 2013: 19).

Devlet bir takım kalkınma hedeflerine ulaşmak için de borçlanmaya başvurabilir. Eğitim, sağlık, ulaşım, teknoloji ve altyapı gibi hizmetlerin maliyetleri yüksektir ve her zaman bunları finanse etmede vergiler yeterli olmayabilir, zira kalkınmaya çalışan ülkelerin tasarrufları da yeterli değildir. Kalkınma için gerekli bu hizmetlerin sunulabilmesi için de devlet bunları borçlanma ile finanse etmeye çalışır. Özellikle bu gibi büyük hizmetler için borçlanma yabancı kaynaklardan yapılır çünkü yurtiçi tasarruflar yeterli değildir (Ulusoy, 2007: 296-299).

Devlet bir takım maliye politikası hedeflerine ulaşmak için de borçlanır. Borçlanma, kamu giderlerinin finansmanı için kullanılan bir araç olduğu kadar, devletin ekonomiye müdahalesini mümkün kulan bir maliye politikası aracıdır. Bu noktada da kimi zaman oluşan konjonktürel dalgalanmalarda bir politika aracı olarak borçlanma kullanılabilir. Bu şartlarda borçlanma politikasının kullanılmasının amacı gelir-gider dengesini sağlamak değildir. Borçlanma hem finansal amaçlı, hem de enflasyon, durgunluk, ekonomik büyüme ve gelir dağılımında adalet gibi başlıca makroekonomik amaçları gerçekleştirmek için kullanılır (Yıldırım, 2008: 8)

Kimi zaman da devletler süresi gelmiş borçlarını ödeyebilmek için borçlanır; yani borcu borçla finanse eder. Bazen yaşadığı ekonomik daralmadan ötürü, bazen de aldığı borcu verimsiz yatırımlara harcayıp borcunu yeniden çeviremediği için devlet yeniden borçlanma yoluna gider. Her ne kadar bu durum arzu edilmeyen bir durum olsa da sıklıkla başvurulmuş bir yöntemdir (Eker ve Meriç, 2005: 26).

Borçlanmanın bir diğer nedeni ise doğal afetler ve savaş nedeniyle meydana gelen kayıpları giderme isteğidir. Bu gibi durumlarda ülke ekonomisi kayıplarını telafi edebilecek kadar yeterli gelir ve tasarrufa sahip olmadığından genellikle dış borçlanma yoluna gider. Daha çok dış yardım ve bağış şeklinde gerçekleşen bu borçlar sayesinde ülkeler yaralarını kolaylıkla sarabilirler (İnce, 1996: 35).

Kamu borçları vadeleri, sağlandıkları kaynaklar, gönüllü veya cebri olmaları, borçlanma karşılığı sağlanan avantajlar gibi çeşitli kriterlere göre sınıflandırmalara tabi tutulabilir. Sağlandıkları kaynaklara göre borçlar, iç borç ve dış borç ayrımına da tabi tutulabilirler. Vadeleri dikkate alınarak yapılan sınıflandırmada ise, kısa vadeli ve uzun vadeli veya kısa, orta ve uzun vadeli borçlar olarak ayrılabilirler. Gönüllülük durumuna göre yapılan ayırmada ise borçlar, isteğe bağlı borçlar ve zorunlu borçlar olarak sınıflandırılabilir (Akdoğan, 2007: 448-449).

4.1.2.1. Sağlandıkları Kaynaklara Göre Kamu Borçları

Kamu borçları sağlandıkları kaynaklara göre sınıflandırmaya tabi tutulurken dikkate alınan kriter genel olarak ikili bir ayrıma dayanmaktadır. İlk kriter **alacaklının milliyetidir** ve buna göre borç eğer ülkenin kendi vatandaşlarından veya yerli ekonomik birimlerinden sağlanıyorsa iç borç; yabancı ülke vatandaşlarından sağlanıyorsa da dış borç olarak nitelendirilir. İlk kritere benzer sayılabilecek ikinci kriter olan **piyasaların milliyetine** göre ise, borçlanılan piyasa yurtiçi yani milli piyasa ise iç borç; yabancı piyasa ise de dış borç olarak ayrılabilir. İkinci kriterdeki önemli ayrıntı, borçlanılan piyasanın borçlanılan para birimini de etkileyecek olmasıdır. Yani hangi piyasadan borçlanıyorsak o piyasanın para birimi üzerinden borç alıyoruz demektir (Ulusoy, 2014: 50-51).

İç borçlar ve dış borçlar, ekonomik, mali ve sosyal etkileri bakımından olduğu kadar borçlanma şekli bakımından da birbirinden farklıdır.

4.1.2.1.1. İç Borçlar

İç borçlar en açık şekliyle, kamu bütçesi bünyesindeki hizmetlerin finansmanını gerçekleştirmek adına yurtiçi kaynaklardan sağlanan, alınması ve ifa edilmesi halinde de ülkenin milli gelirinde bir artış ya da azalışa neden olmayan kamu borçlanması çeşidi olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda iç borçlar, devletin ülke sınırlarındaki kişi, kurum ve kuruluşlara o ülkenin milli parası cinsinden borçlanmasıdır ve bu borçlanma prensip olarak satın alma gücünün, kamu kesimi ve özel kesim arasındaki değişimini öngörür (Oskay, 2004: 19).

Teknik olarak iç borçlanmada borç alan taraf ile borç veren taraf aynı ekonomi içinde yer almak durumundadır. Yukarıda değindiğimiz kişilerin milliyeti ve piyasaların milliyeti şeklindeki ayrımın farklılığı iç borçlanma konusunda ortaya çıkmaktadır. Kişilerin milliyeti ayrımında borç ister iç piyasadan ister dış piyasadan sağlansın, aynı uyruklu kişilerden sağlanan borçların iç borç sayılması gerektiği vurgulanmaktadır (Oskay, 2004: 20; Ulusoy, 2014: 50).

İç borçlarda borçlanmanın yapılacağı kaynaklar, para arzında ve dolayısıyla da toplam talep ve gelir dağılımında farklı etkilere neden olacağından oldukça önemlidir. Bu kaynaklar hem borcun alındığı dönemde üretim faktörlerinin sağlanması, hem de borç anapara ve faiz ödemelerinin yapıldığı dönemlerde gelir dağılımında ve ekonomik faaliyetler üzerindeki tesiri bakımından oldukça önemlidir. Yani her bir borçlanma aracından borçlanma ekonomi üzerinde farklı etkilere sahip olduğundan kullanılacak aracın doğru seçilmesi önemlidir. İç borçlar yaygın olarak 4 kaynaktan sağlanır. Bunlar; **özel kişi ve kurumlar, merkez bankası, ticari bankalar ve sosyal güvenlik kurumlarıdır** (Erdem, 2012: 43).

4.1.2.1.2. Dış Borçlar

Ülkelerin kamu borç yönetimi birimlerince dış kaynaklardan sağlanan, alındıklarında ve geri ödenmeleri esnasında milli gelir üzerinde artırıcı veya eksiltici etkisi olan, belirli bir ödeme planına göre geri ödenmek suretinde alınıp hazine garantileri kapsamına dâhil edilen mali yükümlülükler ve/veya reel gelirler dış borçlanma olarak adlandırılır (İnce, 1999: 86-87).

Ülkeler dış borçlanma yaparken iki yönlü bir fayda sağlamayı beklerler. İlk olarak, ekonomik kaynaklarına ek olarak yeni finansman kaynakları sağlamayı beklerler, ikinci olarak da döviz şeklinde yeni ödeme fırsatlarına sahip olmak isterler. Saydığımız ilk imkân genellikle yatırım projelerine destek arayan, yurtiçi tasarrufları düşük olan ülkeler açısından önemlidir. Zira dış borçlanma şeklinde elde edilen kaynak, borcun alındığı yılda yurtiçi harcama hacmini yükselttiği için tüketim ve yatırım miktarını da artıracaktır. Burada önemli olan nokta ülkelerin aldıkları dış borcu hangi yöne yönelteceğidir. Yatırımlara yöneltilen borçlar, yurtiçi yatırımların ve dolayısıyla da tasarrufların artmasına yardımcı olur. Fakat yatırıma değil tüketime harcanan kaynaklar, tasarruf yapmaktan vazgeçileceği için sadece tüketim hacmini artıracak ve bu durum nihai olarak enflasyona neden olacaktır (Meriç, 2013: 78-79).

Her ne kadar ülkeler çeşitli faydalar sağlamak, tasarruflarını artırmak, ödemeler dengesini sağlamak ve genel olarak finansmanlarını sağlamak için dış borçlanma yoluna gitse de kimi zaman dış borçlanmanın yapılmasına engel olan durumlar olabilir. Bunlardan birincisi, ülkelerin dış borç alabilme imkânlarının yetersiz oluşu; diğeri ise faiz ve anapara ödemelerini yapamayacak durumda olmalarıdır. Ülkelerin borç yüklerinin fazla oluşu yani borçlarının milli gelirleri içerisindeki payının yüksek oluşu, borç verecek birimler açısından olumsuz bir durumdur. Ayrıca borç alan ülkeler açısından da ekonomi içerisindeki yabancı kaynak hâkimiyeti olumsuz bir durumdur (Zengin, 2016: 6).

Kamu dış borçlanması çeşitli şekillerde yapılabilir. Dış borçlanma, bir devletten diğer devlete borçlanma şeklinde yapılabilirken, uluslararası kurum ve kuruluşlardan ve yabancı mali piyasalardan borçlanma şeklinde de yapılabilir. Nitelik olarak dış borçlanma ise, serbest ve bağlı

krediler, program ve proje kredileri, yeni borçlanma ve borç ertelemesi şeklinde tasnife tabi tutulabilir. Dış borçlar çeşitli kriterlere göre sınıflandırılabilir. Dış borçların sınıflandırması yazılı çalışmalarda genellikle, ödemesi yapılan para cinsine göre, kaynaklarına göre ve niteliğine göre yapılmaktadır (Ulusoy, 2014: 61-62).

4.1.2.2. Vadelerine Göre Kamu Borçları

Borçlanmada vade, borcun alınmasından ödenmesine kadar geçen süreyi ifade etmektedir. Kamu borçları hem mali hem de iktisadi amaçlarla değişik vadelerde uygulanır. Eğer kamu borçlanması herhangi parasal bir ihtiyaçtan ötürü yapılacaksa ve kısa süre sonra olağan yollardan bir gelir beklentisi varsa, söz konusu gelir elde edilene dek kısa süreli borçlanma yapılabilir. Fakat gelir kısa sürede değil de daha uzun bir sürede elde edilecekse, söz konusu borçlanmanın vadesinin daha uzun olması beklenir (Erdem, 2012: 26).

Kamu borçları ile ilgili yapılan sınıflandırmalarda en sık kullanılan ayrımlardan biri de borçların vadeleridir. Bu ayrımda kimi görüşler borçları yalnızca kısa ve uzun vadeli olarak ayırırken, kimileri ise kısa, orta ve uzun vadeli olarak ayırmaktadır. Yazılı çalışmalardaki baskın ayırım kısa ve uzun vadeli borçlar şeklinde olduğundan biz de çalışmamızda bu ikili ayırmadan söz edeceğiz.

En temel haliyle; vadesi bir yıla kadar olan borçlar kısa süreli, vadesi 1 yıldan fazla olan borçlar ise uzun vadeli borçlar olarak nitelendirilmektedir. Yukarıda değindiğimiz üçlü ayrıma göre ise; vadesi bir yıla kadar olan borçlar kısa, vadesi bir ile beş yıl arasında olan borçlar orta, vadesi beş yıldan fazla olan borçlar ise uzun vadeli borçlar olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar bu üçlü ayırım yazında mevcut olsa da genel olarak kabul edilen kriter ikili yapılan ayırım yönündedir (Ulusoy, 2014: 42-43).

4.1.2.2.1. Kısa Vadeli (Dalgalı) Borçlar

Kısa vadeli borçların süreleri farklı bakış açılarından kaynaklı olarak değişiklik göstermektedir. Kimi kaynakların süresi 3 ay ile 12 ay arasındaki borçları kısa vadeli olarak tanımlarken, kimisi 1 yıl ile 3 yıla kadarki borçları kısa vadeli tanımlamaktadır. Lakin bu konudaki en yaygın görüş süresi 1 yıla kadar olan borçların kısa vadeli olduğu yönündedir. Kısa vadeli borçlar, kamu gelir ve giderleri arasındaki farkı gidermek üzere geçici ve kısa bir süre için başvurulmuş borçlanma şeklidir. Kamu giderlerinin dönemsel olarak kamu gelirlerini aşması, kısa süreli bütçe açıklarına neden olmaktadır. Bu gibi durumlarda hazine, vadeleri daha çok 3 ay olan hazine bonoları ihraç ederek bu kısa süreli açıkları telafi etmeye çalışır. Bu borçları dalgalı borçlar denilmesinin nedeni, yıl içerisinde sıklıkla başvurulmaları nedeniyle dalgalanma

göstermeleridir. Dalgali borçların faiz oranı diğer borçlarla kıyaslandığında oldukça düşüktür. Kısa vadeli borçların kaynakları daha çok para piyasalarıdır. Genellikle bankalardan yapılan kısa süreli borçlanmanın, zaman zaman sosyal güvenlik kurumları, vakıflar gibi özel kişi ve kurumlardan yapıldığı görülmektedir. Ve yine anlaşılmaktadır ki, kısa vadeli borçlar, ani bütçe açıkları ile kamu geliri yetersizliklerini gidermek adına yine yurtiçi kaynaklardan yapılmaktadır (Konak, 2005: 14).

4.1.2.2.2. Uzun Vadeli (Konsolide) Borçlar

Süresi yine kısa süreli borçlarda olduğu gibi tartışma konusu olan uzun vadeli borçlar, çeşitli ayrımlara tabi tutulmuştur. Kimi çalışmalarda süresi 5 yıldan fazla olan borçları uzun vadeli görürken, kimi kaynaklar ise 10 yıldan fazlasına uzun vadeli demiştir. Kimi kaynaklarda ise süresi 1 yıldan fazla olan tüm borçlar uzun vadelidir. Konsolide borçlar olarak da adlandırılan uzun vadeli borçlar, daha çok sermaye piyasalarından sağlanan, faiz oranı kısa vadeli borçlara kıyasla daha yüksek olan ve daha yüksek miktarlarda alınan borçlardır. Uzun vadeli kamu borçlanmasının amacı, kısa vadeli borçlarda olduğu gibi geçici bütçe açıklarını kapatmaktan ziyade, yurtiçi gelir yetersizliğini gidermektir. Bu borçlar özellikle kalkınma amaçlı yapılan kamu yatırımlarının finansmanı için kullanılır bu nedenle bu borçlar temelde tasarrufa dayanır. Bu nedenledir ki sermaye piyasalarından karşılanırlar (Kamalak, 1980: 34).

Konsolide kelimesi Fransızca kökenli bir kelime olup, “vadesi uzatılan borç” anlamına gelmektedir (TDK). Yani kısa vadeli borçların daha yüksek faizlerle uzun süreli borçlara dönüştürülmesi de diyebileceğimiz konsolide borçlar, ödeme zamanları yaklaştıkça kısa vadeli borca dönüşürler. Bu da para piyasalarında kendilerine daha kolay alıcı bulabilmelerini sağlar (Ulusoy, 2014: 44).

Uzun süreli borçlar uygulama ve çeşitli yazınlarda itfa süresi belli olan borçlar ve itfa süresi belli olmayan borçlar olarak ikiye ayrılmaktadır. İtfa kelimeli anlam olarak “söndürme” anlamına gelse de, maliye literatüründe “borcun ödenmesi” olarak kullanım alanı bulmaktadır (TDK).

İtfa süresi belli olan borçlar, adından da anlaşılacağı üzere, borç servisinin yani borç anapara ve faiz ödemelerinin ne zaman yapılacağının belli olduğu borçlardır. Süreli borçlanma olarak da adlandırılan itfa süresi belli borçlar, normal kamu borçlanması şeklindedir. Borç veren taraf ile alan taraf arasındaki sözleşme ile borcun geri ödeme zamanı ile geri ödenme biçimi belirlenir. Bu sözleşme ile borçların geri ödenmesi bir plana bağlanır ve bu plana itfa planı denir. Her ne kadar borç geri ödemesi ve vadeleri belli olsa da kimi zaman borç anaparası tek kalemde ödenebilir. Kimi zaman ise devlet kasasında yeterli paranın olmaması halinde borçların ödenmesi konusunda sıkıntı yaşanabilir. Özellikle enflasyon dönemlerinde borçların ödenmesi

enflasyonu tetikleyeceğinden, borç geri ödemesi vadesinin dışında kademeli olarak yapılabilir. Bazen de devlet koşulları kendi lehine gördüğü takdirde veya ekonomik konjonktüre göre vadesinden önce borç ödeyebilir. Vade gelmeden ödeme ya kâğıtların ikincil piyasalarda satılması ya da borcun süresi gelmeden önce ödenmesi şeklinde gerçekleştirilir. Bu sayede de hazinenin faiz yükü azaltılabilir (Erdem, 2012: 38).

Vadesiz, süresiz veya sürekli borçlar da denilen itfa süresi belli olmayan borçlar ise, belli bir geri ödeme planı ve vadesi olmayan borçlardır. Bu borçlanma türünde alacaklı taraf yalnızca borç faizini geri isteme hakkına sahiptir, anaparayı isteme durumları yoktur. Borç alan için oldukça yararlı olan bu finansman yönteminde, devlet yalnızca faiz ödemesinde bulunur, anaparayı ödeme zamanında ve ödeme şeklinde serbesttir. Yani devlet borcunu dilediği zaman ve dilediği şekilde ödeme yetkisine sahiptir. Alacaklı tarafı bu şekilde bir borç verme şekline iten en önemli neden, faiz getirisinin diğer yöntemlere göre daha yüksek olmasıdır. Ayrıca alacaklı taraf dilerse satın aldığı borçlanma kâğıtlarını ikincil piyasalarda satarak anaparasını da elde edebilir. Devlet açısından da avantaj yaratan taraf, borç geri ödemesinin belli bir kısıta tabi olmaksızın istenilen zamanda yapılmasıdır. Böylelikle borç ödemesi sonucu ortaya çıkabilecek ekonomik etkilere göre devlet, ekonomik koşullar çerçevesinde ödeme yapabilir. Bu borçlanma şekli yalnızca iç borçlanmada görülür. Çünkü hiçbir ülke, ne kadar avantajlı olursa olsun vadesiz ve sözleşmesiz bir borç vermeye yanaşmaz (Kamalak, 1980: 30; Yıldırım, 2008: 23).

4.1.2.3. Gönüllülük Durumlarına Göre Kamu Borçları

Gönüllülük durumlarına göre yapılan kamu borçlanması ayrımında, borcun cebri unsurlara dayanıp dayanmadığına veya daha açık ifadeyle, alacaklının borcu vermede gönüllü olup olmadığına bakılır. Buna göre borçlar, gönüllülük esasına dayalı yani isteğe bağlı borçlar ve zorunlu (cebri) borçlar olmak üzere ikiye ayrılır.

4.1.2.3.1. Gönüllü Borçlar

İsteğe bağlı borçlar olarak da isimlendirilen gönüllü borçlar, isminden de anlaşılacağı şekilde gönüllülük esasına dayanan ve herhangi bir cebri unsur barındırmayan borçlardır. Esasen borçlanma prensipte isteğe bağlıdır ve borçlanma olayı, borcu verenin elindeki atıl ve borç verilebilir kaynağı borçlanacak tarafa kendi rızasıyla vermesi şeklinde gerçekleşir (Erdem, 2012: 21). Kişi ve kurumları devlete gönüllü olarak borç vermeye iten güç, kuşkusuz devletin sahip olduğu güvenli yapıdır ve devletin sunduğu avantajlar ile borçlanma getirisi çok daha fazladır (Konak, 2005: 13).

Gönüllü borçlarda her ne kadar borç verenin rızası ve isteği olması esas olsa da, borçlanmanın şartlarını devlet belirleyeceğinden bir cebirlik söz konusudur. Borcun faizini, vadesini ve ödeme koşullarını belirleyen taraf devlettir ve bu nokta borcun cebirliğine delalet olabilir. Borç verecek taraf tüm bu şartlara razı olup borçlanma kâğıdı satın alır (Yıldırım, 2008: 24).

4.1.2.3.2. Zorunlu Borçlar

Zorunlu ya da cebri borçlarda ise durum isteğe bağlı borçların tersidir. Buna göre devlet, gerekli gördüğü takdirde kişi ve kurumları borç vermeye zorlar. Bu tip borçlanmada devlet, borçlanacağı birimleri ve bu birimlerden ne kadar borçlanacağını tek taraflı olarak tespit eder. Bu türdeki borçlanmaya daha çok doğal afet, ekonomik kriz ve savaş gibi olağanüstü durumlarda başvurulur (Kamalak, 1980: 34).

Zorunlu borçlar uygulamada iki şekilde karşımıza çıkar. Bir tanesi tam zorlamadır ve borç verecek tarafın iradesi dikkate alınmaksızın borcun şartları belirlenir ve karşı taraf bu şartlara uymak zorundadır. Teknik olarak vergiye benzer bir uygulama olmasına rağmen, borç anapara ve faiz ödemesi devlet tarafından yapılacağından vergiden farklıdır. Bu borçlanmanın en bilinen örneği, özellikle enflasyon dönemlerinde başvuru tasarruf tedbirleridir. Zorunlu borçların diğeri de yarı zorunlu borçlardır. Buna göre devlet satılmayan borçlanma kâğıtlarının zorla satılacağını duyurup kişi ve kurumlar üzerinde baskı oluşturur. Ayrıca bir takım propagandalar ile bireylerin vatanseverlik duyguları hedef gösterilerek borç vermeleri sağlanmaya çalışılır (Yıldırım, 2008: 25; Kamalak, 1980: 35).

4.2. İktisadi Büyüme

4.2.1. İktisadi Büyüme Kavramı

İktisadi faaliyetlerin, tıpkı canlı organizmalar gibi olduğu fikrinden hareket eden bilim insanları, büyüme kavramını tanımlarken de canlıları anımsatacak betimlemeler yapmışlardır. İktisadi faaliyetlerin zaman içerisindeki artışını ve çeşitlenmesini ifade etmek için kullandıkları büyüme, gelişme, ilerleme gibi kavramlar mantık olarak canlıların zaman içerisindeki gelişimlerine benzetilmektedir.

İktisadi faaliyetler dendiğinde, hem toplumun hem de bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli tüm mal ve hizmetlerin sağlanması için bir takım çabaların sarf edilmesinden bahsedilmiş olur. İktisadi büyüme dendiğinde de hem toplum, hem bireyler, hem de firmalar açısından bu mal ve hizmet üretiminin devamlı olarak artışı kastedilir (Üstünel, 1990: 218).

İktisadi büyümeyi yalnızca toplam hasıladaki artışlar şeklinde ele aldığımızda, nüfus artışının yoğun olduğu dönemlerdeki kişi başına üretimde bir artış gerçekleşmemiş olur ve hatta azalabilir. Dolayısıyla iktisadi gelişmeyi kişi başına meydana gelen üretim artışı veya çalışan işgücü başına üretim artışı şeklinde nitelendirmek gerekir. Fakat çalışan işgücü başına üretim artışını ölçmek güç olacağından, iktisatçılar daha çok kişi başına üretim seviyesindeki değişikliği baz almaktadırlar. Birim işgücü başına üretim artışı kriterini dikkate aldığımızda burada başkaca değişkenler ortaya çıkmaktadır. Üretim artışını gerçekleştirmek ve devamlılığını sağlamak için hem teknik hem de eğitimsel ilerlemeye ihtiyaç vardır. Bunlar da ancak üretim şeklini değiştirmek, kültürel ve toplumsal yapıyı değiştirmek ile mümkün olabilecektir. Büyümeyi sadece bir üretim artış şeklinde ele almak da eksik bir yaklaşım olacaktır. Zira herhangi bir durgunluk ve kriz döneminin ardından, işsizliğin azalması ve üretim kapasitesi kullanımında artış meydana gelmedi halinde iktisadi büyüme gerçekleştirilmiş sayılmaz. Böyle bir durumun gerçekleşmesi, atıl bulunan üretim kaynaklarının bir kısmının kullanılması demektir ve tüm kaynaklar tam kapasiteye geçene de bir ekonomik büyümeden bahsetmek doğru değildir. Yani ekonomik büyüme için, üretim artışından çok üretim kapasitesindeki artış ayrımını yapmak doğru olabilir. Ayrıca enflasyonist bir ortamda fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen artış nihai olarak gelirleri de artıracaktır ve milli gelir hesaplarında üretim artışının para birim cinsinden ifade edilen kısımlarında bir artış gözlenecektir. Fakat bu artış sanal bir artıştır ve bu anlamdaki gelir ve üretim artışları iktisadi büyüme olarak nitelendirilemez. Böyle bir durumda ancak reel gelirde bir artış meydana gelirse ve bu artış konjonktürel değil devamlı olursa ekonomik gelişmeden söz edilebilir (Üstünel, 1990: 219-220).

Yaptığımız tüm bu açıklamalardan hareketle iktisadi büyüme, fiyat dalgalanmalarından arındırılmış kişi başına reel gelirdeki devamlı artışları ifade eder. Bu artışlar ancak ve ancak uzun dönemde ortaya çıkabileceğinden iktisadi büyüme kavramı ülkeler için uzun süreli bir sorundur. Zira ancak üretim potansiyelindeki genişleme ve etkin kapasite kullanımı ile devamlı ekonomik büyüme sağlanmış olacaktır. Bu nedenlerden ötürü ekonomik büyüme makroekonomik bazda daha çok arz tarafından belirlenen bir durumdur. İktisadi büyümenin konusunu, bir ülkenin üretim olanakları eğrisini dışarıya ve başka bir deyişle arz eğrisini sağa kaydıran unsurlar oluşturur. Bu kaymalar da ancak devletlerin üretim faktörlerinin verimliliğini artıracak teknolojik ve eğitim odaklı politikaları ile fiziki sermayeyi artırıcı altyapı yatırımları ile mümkün olacaktır (Kibritçioğlu, 1998: 208).

İktisadi büyüme kavramı ile ilgili yapılan tanımlar birbirleri ile yakınlık gösterse de iktisadi büyüme modelleri farklılık göstermektedir. Kimi modeller iktisadi büyümeyi yalnızca arz yanlı faktörlere bağlarken kimi modeller talep yanlı faktörlerle ilişkilendirirler. İktisat yazınında, ana akım görüş Klasik ve Neo-klasik yaklaşım şeklindedir. Bu görüşler de iktisadi

büyümeyi yalnızca arz yanından ele alıp incelemektedirler. Fakat bu görüşlerle birlikte Keynesyen ve Post-Keynesyen görüşler de mevcuttur ve eksik istihdam ve eksik kapasite kavramlarının göz ardı edilmemesini, iktisadi büyümeyi ele alırken bunların da göz önünde bulundurulması gerektiğini savunurlar. Bu nedenle iktisadi büyümeyi daha iyi kavramak adına bu çerçevede oluşturulan modelleri irdelemek daha yerinde olacaktır.

4.2.2. İktisadi Büyümeyi Açıklayan Yaklaşımlar ve Büyüme Modelleri

İktisat bilim insanları uzun dönemlerden beridir ülkelerin ekonomik büyümelerini ve büyümelerini etkileyen faktörleri araştırmış, bunların her birini modelleyerek sayısal temelle dayandırmaya çalışmışlardır. Ekonomik modellerin gerçek dünyanın basitleştirilmiş ve mantıksal temsilcisi olduğunu düşünerek sosyal ve iktisadi problemlere çözüm üretmeye çalışmışlardır. Bu modeller özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iktisadi planlama yapabilmeleri açısından belirleyici niteliktedir. Zira bu ülkelerde kişi başına düşen reel gelir düzeyinde bir artışın meydana gelebilmesi ancak uygulanan modele dayalı politikalar geliştirilmesine bağlıdır (Aksu, 2013: 17).

Ekonomik büyüme konusundaki çeşitli ve farklı tartışmalar günümüze dek devam etmiştir. Bununla alakalı başlangıçta niceliksel artışa bağlı analizler yapılmış, lakin sonraki dönemlerde ve özellikle yakın geçmişte niceliksel artışın yanında niteliksel artışa dayalı analizler de ön plana çıkmaya başlamıştır. Niceliksel artışa dayalı analizler özellikle “Sanayi Devrimi” olarak adlandırılan dönemden itibaren ortaya çıkmaya başlamış ve buradaki temel gaye üretim, sermaye ve emeğin miktar olarak artmasını sağlayacak politikalar geliştirmek olmuştur. Günümüz iktisat politikalarında ise temel gaye, toplumsal refahın yükseltilmesi, kişi başına düşen gelirin artırılması, doğal kaynak ve fiziksel sermayenin artırılması, sosyal adalet ve sosyal güvenliğin sağlanması, gelir dağılımının adil olmasının sağlanması, sosyal ve kültürel kalkınmanın sağlanması yani niteliksel ilerlemenin sağlanması yönündedir (Berber, 2006: 6-7).

İktisatçıların uygulamada en sık karşılaştıkları iki konu vardır. Bunlardan biri Üçüncü Dünya Ülkeleri dediğimiz ülkelerde ve iktisadi planlamadan vazgeçen Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan yoksulluğun yakın bir gelecekte azaltılabilmesi adına güçlü bir ekonomik büyüme gerçekleştirmeleri gerektiği tezidir. İkincisi ise, zengin endüstrilere sahip Batı Avrupa ülkelerinde, büyümenin olumsuz çevresel yan etkilerinin var olduğuna hem kamuoyu hem de politikacılar çevresinde dikkat çekiliyor olmasıdır. Bu ikinci gruptaki ülkelerde iktisadi büyüme pahasına çevreye verilen birtakım zararların asgari düzeye çekilmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, bu ülkelerde büyümenin niteliği ve kalitesi dışsal faktörlere bağlıdır ve bu dışsal faktörlerin üretilen mal ve hizmetlerin niceliksel artışına engel olduğu genel kanıdır. Bu nedenle de adı geçen olumsuz dışsal etkiler iktisadi büyümenin yönünü

belirleyen temel ögeler olarak nitelendirilir. Bu olumsuz dışsal etkilerin varlığı süreç içerisinde yeni yaklaşımları da beraberinde getirmiştir. Özellikle büyüme kuramına sadece niceliksel bazda yaklaşan Neo-klasik büyüme kuramına zıt bir kutup doğmuştur. Yenilik, yaratıcılık, icat, girişimcilik gibi kavramları literatüre kazandıran bu yaklaşımlar, büyüme modellerinde teknolojik gelişmeyi de belirleyici bir kavram haline getirmiştir. Buna göre teknolojik ilerleme kimi dışsal etkilerle birlikte gerçekleşmektedir fakat bu ilerleme olumsuz etkiler değil tam tersine kimi ekonomik birimler üzerinde olumlu etkiler meydana getirmektedir. Bununla birlikte iktisadi büyüme kuramına yeni bir soluk getirilmiş, niteliksel bir boyut kazandırılmıştır. Niteliksel büyüme sürecinde meydana gelen olumlu etkiler hem yukarıda saydığımız olumsuz etkileri bertaraf etmeye yaramakta hem de sağladığı ilerleme ile yüksek büyüme oranlarına ulaşmasını mümkün kılmaktadır (Kibritçioğlu, 1998: 210).

Günümüz büyüme teorisyenlerinin kullandıkları modelleme tekniklerinde en önemli noktalardan biri denge şartlarıdır ve bu şartların gerçek durumla karşılaştırılmasıdır. Genel olarak ekonominin sorunsuz işleyişini olanaklı hale getiren şartlar tasarlanır ve bu ana akım şartlara uygun model oluşturulur. Bu sayede pürüzsüz bir şekilde işleyen modelden yola çıkılarak, bozucu şartların hedeflenen durumdan ne kadar sapma meydana getirdiğini hesaplamak daha kolay olacaktır. Kimi modeller hedeflenen örnekten sapmaların sonrasında tekrardan denge noktasına geleceğini ve büyümenin devam edeceğini savunurken, kimi modeller de denge noktasından bir kez uzaklaşıldığında bu uzaklaşmanın devam edeceğini ve nihayetinde büyümenin sona ereceğini ileri sürmektedirler. Bu iki koşuldan farklı bir yaklaşım olarak da büyüme, durup durmayacağı ya da uzaklaşıp uzaklaşmayacağı bilinmeksizin “istikrarlı” ya da “istikrarsız” diye nitelendirilmektedir (Keçeli, 2007: 20).

İktisadi büyüme modelleri **Merkantilizm**’in yaşandığı 1450-1750’li yıllara dayanmaktadır. Petty (1628-1687), Colbert (1616-1683), Bodin (1530-1590) ve Montaigne (1523-1592) gibi isimlerin öncülüğünü yaptığı Merkantilist düşüncenin temel felsefesi, ihracatın teşvik edilmesi yoluyla değerli maden ve özellikle de altın birikimini sağlamak, devletin milli servetini ve gücünü yükseltmek, bunu da müdahaleci ve koruyucu makroekonomik politikalarla gerçekleştirmektir. İktisadi büyümeyi, hızlı bir nüfus artışına, düşük ücretlere, düşük faiz oranlarına, para arzını artırmaya ve dolayısıyla istihdamı geliştirmeye, en önemlisi de sömürgeci politikalara dayandırmaktadırlar. Zira sömürgecilik sayesinde, sömürge ülkelerin hammadde ve yer altı kaynaklarından yararlanılabilecek ve milli servet artırılacaktır. Mantık olarak tüm ülkelerin eş zamanlı olarak uzmanlaşma ve ticaret ile zenginleşebileceği fikrini savunsalar da, bu fikir iktisadi büyüme teorisine doğrudan bir yenilik katmamıştır. Fakat fikirleri iç pazarı genişleterek, yurt içerisinde şehirlerarasındaki ticarete vergileri kaldırıp malların serbestçe dolaşımı sağlayarak, işgücü ve mal hareketlerine imkân sağlayarak iktisadi büyümeye bir katkı sağladıkları da söylenebilir (Aksu, 2013: 19-20).

Kuruculuğunu François Quesnay'ın yaptığı **Fizyokrasi**, Merkantilist iktisadi düşüncenin sonrasında ortaya çıkmıştır. İktisat yazınında sıklıkla karşılaştığımız “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler, dünya kendi kendine yürür.” ifadesini, mal hareketleri ve üretim faktörlerinin ekonomik büyümede etken araçlar olduğu ve büyümenin kendiliğinden meydana geleceği fikrini ifade etmek için kullanmışlardır. Fizyokratlar da tıpkı Merkantilistler gibi servet ve büyümenin kaynağının ne olduğunu araştırmışlardır fakat fizyokratlar servetin üretim ile sağlanacağını dile getirmişlerdir. Onlara göre servet artışının ve beraberinde iktisadi büyümenin tek kaynağı tarımda meydana gelen iktisadi artışlardır. Buna paralel olarak da tek verimli sektör tarım sektörüdür. Fizyokratlar tarımda büyümeyi artırmak ve devamlı hale getirmek için teknoloji kullanımını ve araştırma geliştirme çalışmalarını özendirmişlerdir. Ayrıca ihracatın tarımı teşvik ettiğini, böylelikle gelirlerin artarak büyümenin gerçekleşeceğini öne sürmüşlerdir. Tarıma bu denli önem verilmesi, tarım ürünlerinin fiyatlarının yüksek tutulması gerektiği ve bu ürünlerin ihracata konu olmaması gerektiği fikrini de beraberinde getirmiştir. Zira bu durumun milli geliri azaltacağını düşünmüşlerdir. Her ne kadar bu fikirler kendi içerisinde tutarlı görünse de, ekonomide net sermaye birikiminin olmaması; paranın ve malların sadece 1 yıllık dönemde ekonomik sınıflar arasındaki dolaşımını ele alması nedeniyle eleştirilebilir. Zira Quesnay'ın çokça bilinen “Ekonomik Tablo”su tasarrufların ancak mevcut sermayenin muhafaza edilmesi ve amortismanı için yapılıp, iktisadi büyümeyi dikkate almıyor oluşu önemli bir ayrıntıdır. Fakat bu eleştirilere rağmen Fizyokratların ekonomik tabloları sonraki dönemlerde başka iktisatçılar için esin kaynağı olabilmıştır. Walras'ın “Genel Denge Teorisi”, Leontief'in “Girdi Çıktı Tabloları (Endüstriler arası ilişkiler)” ve Keynes'in “Milli Gelir ve Harcamalar Teorisi” temelde Quesnay'ın “Ekonomik Tablolar” çalışmasına dayanır (Aksu, 2013: 21).

Her ne kadar kurucusunun Adam Smith olduğu tüm dünyada bilinse de, **Klasik İktisadi Düşünce** denince aklımıza David Ricardo, Thomas R. Malthus, J. Baptiste Say ve Karl Marx da gelmektedir. Her biri özgün görüşleri ve analizleri ile fark yaratsa da iktisadi büyüme konusunda temelde aynı noktalarda anlaşmaktadırlar. Büyüme için gerekli olan şartların; sosyal ve kültürel çevre, siyasi yönetim, teknik yenilikler ile bunların uygulanması için gerekli şartların yaratılması, piyasa yeterliliği ve genişliği ile beraber piyasa ekonomisinin varlığı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu şartlar sağlandığında büyümenin meydana geleceğini ve devletin ekonomiye müdahil olmaması gerektiğini savunmuşlardır. Dolaylı olarak da, iktisadi büyümenin kaynağı ve sermaye birikimi olarak üretim faktörlerinin akılcı bir şekilde kullanılması gerektiği savunmakta; tarım ve ticaret gibi her türlü iktisadi üretimi ve dış ticareti büyümenin kaynağı olarak nitelendirmektedirler. Buradan da anlaşılacağı üzere iktisadi büyüme üretim artışına dayanmaktadır ve ekonominin arz yanına ağırlık verilmektir. “Her arz kendi talebini yaratır” mottosu da, talebin ikinci plana atıldığının bir kanıtıdır. Klasik iktisadın varsayımları, gelişmiş

ülkelerin nasıl bir büyüme serüveni geçirdiğini açıklama yetersiz oluşu ve az gelişmiş ülkelerin büyümelerini olumsuz etkileyen faktörleri belirleyememesi noktasında eleştirilebilir. Ayrıca bu yaklaşım tarafından oluşturulan modellerdeki varsayımlar günümüzdeki ve geçmişteki büyüme tecrübelerine pek uyum sağlamamaktadır. Devletin müdahale etmediği bir piyasanın olmayışı, tam istihdam ve tam rekabet koşullarının gerçek dünyadan uzak oluşu da diğer bir eleştiri konusudur (Bocutoğlu, 2012: 51; Aksu, 2013: 23).

1929 yılında yaşanan Büyük Depresyon veya diğer adıyla Büyük Buhran, o yıla kadar süregelen Klasik İktisadi Yaklaşımın aslında ekonomik sorunları açıklamada ve çözümlemede yeterli olmadığını gündeme getirmiştir. Özellikle devlet müdahalesinin olmaması gerektiğini öngörüyor olması ve tam rekabet koşulları altında tam istihdamlı bir ekonomik sistemi idealize etmesi gerçeklikten ne kadar uzak bir yaklaşım olduğu o yıllarda ortaya çıkmıştır. Tam da bu yıllarda J. Maynard Keynes isimli, o zamanlarda çok da ünlü olmayan ama sonraki dönemlerde fikirlerine ve yaklaşımlarına çokça ilgi gösterilecek İngiliz iktisatçı, tam istihdam ve tam rekabet diye bir şey olmadığını ve devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği fikrini ortaya atmıştır.

Keynes'in analizi daha çok kısa dönem denge sorunları ile ilgilidir ve dinamik bir büyüme teorisinin unsurlarını barındırır. Keynes'e göre sermaye birikiminin en önemli iki unsuru yatırım ve tasarruflardır. Ona göre denge noktasını belirleyen şey arzdan bağımsız olarak talep yaratan yatırım harcamalarıdır. Zira yatırımlar bir yandan talebi artırırken diğer yandan da üretim kapasitesini artırır (Doğru, 2004: 15-16). Keynes'in fikirleri hem iktisadi büyüme modelleri hem de diğer iktisadi analizlerin de yardımıyla, o dönemde birçok ülkenin iktisadi politikaları haline gelmiştir. Sonraki dönemlerde Keynesyen Ekonomi olarak adlandırılan yaklaşımın görüşlerini özetleyecek olursak; öncelikle ekonomide tam istihdam koşullarının tamamen istisnai durumlarda ortaya çıkabileceğini ve bu dengenin sürdürülebilmesinin garanti olmadığı söylenir. Ekonomide dengenin sağlanabilmesi ancak devlet müdahalesi ile mümkündür. Analizler makro çerçevede yapılmalı ve makro iktisadın konusunu oluşturan milli gelir, sermaye birikimi, dış ticaret, vergiler ve tüketim harcamaları gibi konulara ağırlık verilmelidir. Her arzın kendi talebini yaratacağını değil, her talebin kendi arzını yaratacağı fikri ön plandadır. Yani önemli olan ekonominin talep yanıdır ve ekonominin canlandırılması ancak bu yana yapılan politikalarla mümkün olur. Bu nedenle de talebi uyaracak ekonomi politikaları uygulanmalıdır ve burada en büyük rol devlete düşmektedir. Ekonomi tam istihdamda olmadığından bütçe denkliliği ve tek tip vergilerin varlığı de söz konusu olamaz. Devlet gerekli gördüğünde bütçe açığı ya da fazlası verebilir, yine gerektiği durumlarda artan oranlı veya azalan oranlı vergileri tercih edebilir (Aksu, 2013: 29-30).

Keynesyen büyüme teorilerinin en bilineni Roy F. Harrod ve Evsey D. Domar'ın ayrı ayrı yaptığı, fakat benzerliklerinin farklılıklarından daha fazla olması nedeniyle süreç içerisinde birlikte anılan analizlerdir. Kimi kaynaklar her iki büyüme teorisi ayrı ayrı incelerken, kimileri

bir arada sunmaktadır; fakat literatürdeki genel eğilim Harrod-Domar Büyüme Modeli şeklindedir.

Harrod-Domar Modeli temelde tek mallı ve iki faktörlü bir piyasa ekonomisi varsayımına dayanmaktadır. Ekonomide hem yatırım hem de tüketimde kullanılabilecek tek mal üretilmektedir ve paranın olmadığı bir ekonomi olduğundan parasal fiyatlara da yer yoktur. Devlet müdahalesi söz konusu değildir, kararları alanlar ise özel karar birimleridir. Ekonomi dışı açık değildir yani kapalı bir ekonomi vardır. Ekonomi içerisinde meydana getirilen yatırım hem çıktı oluşturmak için talep yaratırken, hem de ekonomik kapasiteyi artırmaktadır (Özel, 2012: 65).

Harrod dinamiği olarak adlandırılan ve Domar'ın da çok benzer yaklaşımlarda bulunduğu model yöntem bakımından Keynesyendir. Buradaki en önemli benzerlik yatırım-tasarruf ilişkisinde görülmektedir. Burada da yatırımlar tasarruflardan bağımsızdır. Fakat Harrod'un yatırımların belirlenmesi problemini ele alış şekli Keynes'ten farklıdır. Keynes'te yatırımlar uzun dönemli etkilere bağlıdır ve geleceğe dair talep ve gelir beklentileri, cari piyasa faiz oranıyla beraber yatırım miktarını da belirlemektedir. Harrod'da da yatırımlar talep beklentilerine göre oluşmaktadır fakat Keynes'ten farklı olarak, yatırımlar ile talep beklentileri arasındaki ilişki faiz oranından bağımsızdır. Modele göre beklenen gelirden meydana gelen artış yatırımları uyarmaktadır fakat gelir ve yatırım arasında faizden bağımsız bir ilişki vardır. Yani analiz faiz değişkenini sabit varsaymaktadır. Ayrıca analiz Keynes'in kısa dönem dengesiyle alakalı görüşlerine benzer ve bir o kadar da farklı bir yorum getirmektedir. Kapitalist üretim süreci içerisinde Keynes, kısa dönemde veri işgücünün ve veri üretim kapasitesinin tam istihdamı sağlayacak bir mekanizmaya sahip olmadığını söylerken; Harrod dinamiğinde, uzun dönemde böyle bir durumun mümkün olmayacağı görüşü vardır. Yani modele göre, kapitalist sistem içerisinde, uzun dönemde tam istihdamı ve dengeli büyümeyi sağlayacak bir mekanizma mevcut değildir (Akyüz, 2009: 209-211).

Model, dengeli bir büyümenin gerçekleştirilebilmesi için kapitalistlerin tasarruflara eşit yatırım yapması gerektiğini söyler. Bu nedenle de sistemin dengeye gelip gelmeyeceği tamamen yatırım eğilimlerine bağlıdır. Dengenin sağlanması ancak kapitalistlerin doğru beklentilerde bulunması ve dönem sonunda beklentinin aksine bir stok değişiminin olmaması gerekmektedir. Stok değişimleri pozitif yönde olduğunda gerçekleşen talep beklenen talepten daha az iken; negatif yönde olduğunda da durum tam tersidir. Burada önemli olan beklenen talebin yatırımları uyuracak bir talep kadar olup olmadığıdır. Eğer beklenen talep yatırımları uyuracak talebe eşitse, çıktıda meydana gelen büyüme ile talebin büyüme oranı eşit olacak ve böylece dengeli büyüme sağlanacaktır. Bu oran aynı zamanda gerekli büyüme oranıdır. Talebin ve çıktının aynı oranda büyümesi, beklenen büyüme oranının gerekli büyüme oranına eşit olmasına bağlıdır. Aksi durumda ya talep çıktıdan fazla büyüyecek ve stoklar azalacaktır ya da

arz fazlası ortaya çıkacaktır. Talep fazlalığının devamlı olarak artması stokları azaltacağından bu uzun vadede fiyatların artmasına ve enflasyona neden olacaktır. Bu durumda fiyat mekanizması devreye girecektir. Fakat Harrod dinamiği fiyat artışlarının sonuçları ile ilgilenmediğinden burada bir açmaz meydana gelmektedir. Fakat bu modelin Keynes temelli bir model olduğunu düşünürsek, fiyat artışları Keynesyen analizde kârların artması anlamına gelmektedir. Artan kârlar parasal ücretlerdeki artışı beraberinde getirmediği müddetçe gelir dağılım bozulacak ve enflasyonist süreç devam edecektir. Çıktının talebi aştığı noktalarda ise stoklarda meydana gelen artış kapitalistler yatırım yapma eğiliminden alıkoyacağından ve stok birikimini artırmaya devam ettireceğinden, bu kez kapasite kullanım miktarı düşecek, istihdam azalacak ve ekonomide daralma ve depresyon meydana gelmeye başlayacaktır. İşte bu iki durum Harrod dinamiğinde *bıçak sırtı denge* olarak adlandırılmaktadır. Bir yanı enflasyon diğer yanı da depresyon olan ekonomik büyüme süreci, bir kez dengesinden uzaklaştığında tekrar o dengeye ulaşamayacaktır. Bu nedenle de büyüme *kararsız bir dengede* devam edecektir. Burada yapılacak en kolay varsayım durgun bekleyişler varsayımıdır. Yani bir dönemde beklenen büyüme oranı, bir önceki dönemde gerçekleşen büyüme oranına eşit olmalıdır (Akyüz, 2009: 214-217).

Harrod-Domar Modeli, varsayımları ve az gelişmiş ülkelerin büyüme sürecini yeterince açıklayamaması konusunda oldukça eleştiri almıştır. Modele yapılan eleştirilerin daha çok modelin eksikliklerini gidermeye yönelik olduğu ve bunların daha çok Klasik İktisadi Yaklaşımın izlerini taşıdığı görülmektedir. Özellikle ekonomide tam rekabetin geçerli olduğu ve tam istihdam koşullarının mevcut olduğu varsayımına dayanan bu eleştirel yaklaşımlar; emek ve sermaye arasında bir ikamenin söz konusu olduğunu, üretim faktörlerinin azalan marjinal verimlere tabi olduğunu ve teknolojinin dışsal bir faktör olduğu öne sürer. İktisat literatüründe adını **Neo-Klasik Büyüme Kuramı** diye duyduğumuz bu yaklaşım, **Solow Büyüme Teorisi** diye de karşımıza çıkar. Modelin ilk ortaya çıkışı Solow ve Swan gibi iktisatçılar tarafından gerçekleştirilse de sonraları başka iktisatçıların geliştirmesiyle nihai halini almıştır (Özel, 2012: 66).

Neo-Klasik büyüme kuramında teknolojinin iktisadi olmayan bir faktör olduğu algısı vardır. Teknolojik ilerlemenin daha çok mühendislik biliminin bir alt kolu olduğu ve iktisatçıların alanları dışında bırakılması gerektiği gibi bir duruş sergilenmektedir. Solow bakımından incelendiğinde modelin temel varsayımları şu şekildedir: ölçeğe göre sabit getiri söz konusudur, sermayenin marjinal verimliliği azalma eğilimindedir, teknoloji dışsal olarak belirlenecek bir faktördür, üretim faktörleri arası ikame mümkündür ve bağımsız bir yatırım fonksiyonu mevcut değildir. Bu varsayımlar çerçevesinde Cobb-Douglas tipi makroekonomik üretim fonksiyonunun da yardımıyla durağan durum veya uzun dönemli büyüme oranının sıfır olduğu neticesine ulaşılır. Devlet politikalarının uzun dönemde iktisadi büyüme üzerinde etkisi

oldukça zayıftır fikri hâkimdir. Modelin temel varsayımlarından biri de nüfusun dışsal olarak belirlenen sabit bir hızda arttığı ve kişi başına reel geliri belirleyen esas değişkenin o olduğu yönündedir. Model, kişi başına gelir ve kişi başına sermaye düzeylerini etkilemede kamu yatırımlarının önemli olabileceğini fakat reel hasılanın uzun dönemli büyüme üzerinde çok da etkili olmadığını varsayar. Meydana gelebilecek dışsal bir teknolojik ilerlemenin ise, sermayenin marjinal verimliliğindeki azalmadan kaynaklı kaybı telafi edebileceği ve meydana gelecek azalmaları geciktirebileceğini savunurlar (Kibritçioğlu, 1998: 214).

Solow büyüme modeli, tasarruf, nüfus artışı ve teknolojik gelişmenin zaman içerisinde toplam çıktıyı nasıl etkileyeceğini ortaya koymaya çalışmıştır ve bunu yaparken devlete çok sınırlı bir misyon yüklemiştir. Model tek sektörlü bir ekonominin varlığını işaret eder ve tek mal olduğu için dış ticaret politikası da söz konusu değildir. Tasarruf sahipleri ile yatırımcıların aynı kişiler olduğunu savunur yani tasarruflar yatırımlara eşittir yani tam rekabet koşulları mevcuttur. Neo-Klasik büyüme modeli iktisadi büyümeyi yalnızca üretim fonksiyonunun yukarı kayması şeklinde açıklamaya çalışır. Kısa dönemde meydana gelen sermaye ve gelir artışlarının uzun dönemli büyüme üzerinde bir etkisi olmadığını savunurlar. Modelin bu varsayımlarının yanında en çok eleştiri aldığı nokta, teknolojiyi dışsal bir faktör olarak belirleyip ülkelerin gelişmişlik düzeyini dikkate almaksızın büyümeyi açıklamaya çalışmasıdır (Aksu, 2013: 41-42).

Neo-Klasik İktisat'ın büyüme ile ilgili varsayımlarına karşı çıkan ve farklı birtakım bakış açılarını bir arada sunan bir literatür de mevcuttu. Her ne kadar diğer varsayımlar gibi genel kabul görmüş bir literatür olmasa da bilimsel olarak derinliğe sahip olan bu karşı literatür iktisat yazınında ağırlıklı olarak **Post Keynesyen İktisatçılar**ca temsil edilmektedir. Neo-Klasik yaklaşımın ve bunun uzantısı olarak ortaya çıkan içsel büyüme kuramının büyüme üzerine etki eden faktörleri yalnızca arz yanlı olarak sıralayıp, toplam talep unsurunu ihmal ediyor olması Post Keynesyen İktisatçıların ağırlıklı olarak eleştirdikleri noktalardır. Post Keynesyenler ekonomiyi eksik istihdamda ve eksik kapasite kullanımı koşulları altında tahayyül edip, büyüme teorilerini buna göre geliştirmişlerdir. Post Keynesyenler sadece Klasik ve Neo-Klasik yaklaşıma değil Keynesyen yaklaşıma da eleştiride bulunmuşlardır. Keynes'in büyüme kavramına fazla önem vermediği, yatırımın sermaye birikimi üzerindeki etkisini ihmal ettiği ve kısa dönemli statik bir analiz yapmış olması nedeniyle Keynesyen analizi yetersiz bulmuşlardır. Onlar ihmal edilen bu değişkenleri, yani sermaye birikimini ve dış talebi ekonomik büyüme analizlerine dahil etmişler, ayrıca statik büyüme analizini dinamik bir hale getirmişlerdir. Post Keynesyenler, ihracata dayalı büyüme, ödemeler bilançosu kısıtı altında dış ticaret ve ekonomik büyüme, ithal ikameci stratejiler gibi konularda analizler geliştirmişlerdir. Post Keynesyenlerin uzun dönemli ekonomik büyümede en önemli belirleyicileri dış ticaret çarpanı ile yatırımlardır (Songur, 2012: 16-17). Post Keynesyenlerin büyüme konusundaki görüşleri genel olarak içsel tutarlılığa sahip bir dizi açıklamalar yönündedir. Özellikle Kaldor, Robinson ve Kalecki gibi Post

Keynesyen İktisadın Cambridge ayağını oluşturan iktisatçıların büyüme-bölüşüm modelleri oldukça dikkat çekmiştir. Bu çalışmalar verili bir büyüme oranı çerçevesinde, gelir dağılımı ve kâr oranlarının ifade edilmesi üzerinde yoğunlaşmışlardır. Her ne kadar ilgilendikleri noktalar aynı olsa da varsayımlarını kurma noktasında farklılık göstermektedirler. Kaldor, tam istihdam ve kapasite kullanımını baz alırken, Robinson eksik istihdam koşulları altında büyüme ile ilgilenmiş, Kalecki ise eksik istihdam ve değişen kapasite kullanımı etrafında bir takım analizler yapmıştır. Temelde talep yönelimli büyüme konusunda yoğunlaşan bu iktisatçılara ek olarak 1979 yılında A.P. Thirlwall'ın "*ödemeler bilançosu kısıtı altında büyüme modeli*" literatürde yeni bir tartışma alanı meydana getirmiştir (Cin, 2012: 93).

Çalışmanın daha çok Post Keynesyen İktisat Kuramına dayanıyor olması nedeniyle, büyüme ile ilgili yaklaşımları tanımlarken Post Keynesyen büyüme kuramına nispeten daha fazla ağırlık vermenin daha doğru olduğunu düşünülmüştür. Bu nedenle Post-Keynesyen İktisatın en bilinenlerinden olan Kaldor'un büyüme kuramının özel olarak incelenmesi anlamlı bulunmuştur.

Post Keynesyen İktisatçılar arasında önemli bir yere sahip olan **Nicholas Kaldor**, farklı ekonomik davranışların ortaya çıkmasında ekonominin talep yanının etkili olduğunu düşünmektedir. O'na göre talepte meydana gelen herhangi bir artış, üretim kapasitesi kullanımını arttıracak ve buna bağlı olarak yatırımlar uyarılıp ekonomik büyüme tetiklenmiş olacaktır. Teknolojik gelişmenin bir sonucu olacak şekilde talepte meydana gelen büyüme beraberinde de ölçek ekonomilerini güçlendirecektir. Kaldor'a göre sanayi sektöründe var olan ölçeğe göre artan getiri sermaye birikimini veya yatırımların getirilerini azaltmaz, aksine artırır. Sanayi sektörü kendine has özellikleri sayesinde ekonomi genelinde pozitif bir dışsallık yaratmakta ve bu dışsallık sayesinde ekonomik büyüme süreci hızlanmaktadır (Arısoy, 2013: 145). Sanayi sektöründe meydana gelen büyüme sadece sektör içerisinde büyümeye neden olmayıp, istihdam olanakları yaratmasından ötürü diğer sektörlerin de verimliliklerini artırmakta ve dolayısıyla o sektörlerinde büyümesini sağlamaktadır. Bu nedenledir ki Kaldor, sanayi sektörünü "büyümeni motoru" olarak tanımlar (Songur, 2012: 29-30).

Kaldor'un ekonomik büyüme ile ilgili çalışmalarını açıklayabilmek adına temelde üç nokta üzerinde odaklanmak gerekir ki bu üç nokta O'nun ekonomik büyüme konusundaki *kümülatif nedensellik yaklaşımının* temel varsayımlarıdır. İlk olarak, Kaldor'a göre ekonomik büyüme tarihsel bir süreçtir ve bu nedenle analizleri uzun dönemli büyüme üzerinedir. İkinci olarak, teknolojik gelişme ve ölçeğe göre getiri büyüme üzerinde azımsanmayacak kadar fazla bir etkiye sahiptir ve bu değişkenler içsel etkiler meydana getirir. Son olarak da, toplam talep sürdürülebilir büyüme açısından anahtar değişkendir ve o olmadan büyüme sürecini analiz etmek imkânsızdır (Llerena ve Lorentz, 2004: 3). Ayrıca Kaldor, kapitalist bir ekonomik sistem

içerisinde büyüme sürecini karakterize ederken aşağıdaki birtakım istatistiksel düzenliliklerin de öneminden bahseder (Kaldor, 1957'den aktaran Cin, 2012: 96).

- i. Sanayileşmiş ekonomiler milli gelirlerinde ve emek verimliliklerinde sürekli bir artış yakalamaktadırlar.
- ii. Sanayileşmiş ekonomiler emek başına düşen sermaye oranında da sürekli olarak bir artış yaşamaktadırlar.
- iii. Sermayenin karlılık oranı düzenlidir.
- iv. Sermaye oranının GSMH içindeki payı sabittir ve dönemsel olarak düzenli bir seyir izlemektedir.
- v. Gelir dağılımı zaman içerisinde sabit bir seyir gösterir. Emek gelirlerinin GSMH içindeki payı sabit olup, bu durum ücretlerin artış oranının ortalama verimlilik artışı ile orantılı olduğunu işaret etmektedir.
- vi. Gayrisafi yurt içi hasıla ile emek verimliliği artışları açısından ekonomiler arasında önemli farklılıklar vardır.

Değindiğimiz bu gerçekler bir yandan Neo-Klasik ekolün ekonomik büyüme yaklaşımına ve geleneksel üretim fonksiyonuna dayanmasına şiddetle karşı çıkarken, bir yandan da teknolojik gelişmeyi ekonomik büyümenin önemli bir parçası haline getirmektedir. Teknolojik gelişmenin, yatırıma ve üretim kapasitesini yenilemeye bağlı olduğunu açıkça belirtmektedir. Teknolojik gelişmeyi kişi başına düşen yatırım miktarı sağlamaktadır ve dönem içinde yapılan yatırımlar bir önceki dönemde yapılan yatırımlardan daha verimli olmaktadır. Teknolojik gelişme, yatırımlarda meydana gelen büyüme ile bu yatırımlarla meydana gelen çıktının büyüme oranını esas almaktadır (Llerena ve Lorentz, 2004: 4-5).

Kaldor'un Kümülatif Nedenselliğe Bağlı Büyüme Modeli, ihracata dayalı büyümeyi öngören bir modeldir. İmalat sektörünü büyüme sürecinde merkeze koyan Kaldor, bu çerçevede dört yasa geliştirmiştir. *İlk yasa*, bir ülkenin ekonomik büyümesini imalat sanayinde meydana gelen verimlilik artışına bağlayan ve bu sektörde meydana gelen verimlilik artışının toplam çıktıyı artıracağını öngören yasadır. Yukarıda da belirttiğimiz şekilde kullanılan yeni teknolojiler imalat sektöründe gerçekleştirilmekte ve sonrasında diğer sektörlerle yayılmaktadır. Kaldor-Verdoorn Yasası olarak da adlandırılan *ikinci yasa*, meydana gelen çıktı artışının meydana getireceği ölçeğe göre statik ve dinamik etkiler ile ilgilenmektedir. *Üçüncü yasa* imalat ve nihai mal sanayinde ortaya çıkan istihdam artışının, tarım sektöründen marjinal faydası negatif veya sıfır olan istihdamın azaltılması ile sağlanacağını öne süren yasadır. İhracata dayalı büyüme olarak değerlendirilen *dördüncü* ve son yasa ise, sanayileşmiş ülkelerdeki tüketim harcamaları ile birlikte gelir ile desteklenen yatırımların da talebin içsel bir parçası olduğu yönündedir. Buna göre efektif büyüme talebin içsel olarak belirlediği bir süreç haline gelmekte ve sadece sanayi sektörü ile değil, aynı zamanda ihracat ve kamu harcamaları gibi dışsal talep ile de meydana gelebilmektedir. Bu yasalardan birinci, ikinci ve dördüncüsü, bölgesel ve ülkeler arası gelişmişlik farklarını açıklamaya çalışmaktadır ve büyümenin sürdürülebilir olması için dış talebin ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir (Tekgül ve Cin, 2013: 319-320).

Keynesyen ve Post Keynesyen Yaklaşım temelde talep olgusu ile yakından ilgilense de Kaldor talep konusuna belki de en fazla vurgu yapan iktisatçılardandır. Özellikle büyüme analizlerinde talep faktörünün ne kadar önemli olduğunun defaatle altını çizmiştir. Kaldor’a göre talep; üretim kapasitesinde meydana gelen artış ile ölçeğe göre artan getiri ve gelirden meydana gelen büyüme arasındaki eksik ilişkiyi tamamlamakta; aynı zamanda da ekonomi içerisinde “zincirleme bir reaksiyona” neden olmaktadır (Cin, 2012: 97). Endüstrilerin büyüme oranları diğer endüstrilerin ne derece büyüdüğüne bağlıdır ve bu nedenledir ki dinamik endüstriler gelir meydana getirirken talep tüm ekonomiye yayılmaktadır. Herhangi bir malda meydana gelen talep diğer malların da arzını artırmaktadır. Diğer malların arzında meydana gelen artış ise dolaylı olarak talebi uyarmaktadır. Meydana gelen bu zincirleme reaksiyon da Kaldor’a göre ekonominin talep yapısı ile alakalıdır. Talep yapısı, birbirleriyle ilintili üç değişkenden oluşmaktadır. Birincisi *yurtiçi talep*, ikincisi *sermaye yatırımları* ve üçüncüsü *dış taleptir* (Kaldor, 1966’dan aktaran Llerena ve Lorenz, 2004: 6-7).

5. KAMU BORÇLANMASI VE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde borçlanma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan ampirik çalışmalara değinilecektir. Ardından, Türkiye için 1990Q1-2016Q4 yılları arasındaki borçlanma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, 3'er aylık dönemler halinde incelenecektir ve bu bağlamda Granger Nedensellik Analizi yöntemi kullanılacaktır.

5.1. Ampirik Literatür

Kamu borçlanması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair literatür incelendiğinde, çok sayıda teorik ve uygulamalı çalışmaya rastlanmaktadır. Özellikle son yıllarda ülkelerin çoğunun kamu borç stokunda meydana gelen artış, borçlanma konusunu ve borçlanma-ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların sayısını artırmıştır. Söz konusu ilişkileri tek ülke açısından zaman serisi analizi ile ele alan çalışmaların yanında, panel veri tekniğine dayalı çalışmalar da bulunmaktadır. Bu değişkenlerin gerek ikili gerekse toplu analizi ile, değişkenler arasında anlamlı ve/veya anlamsız bir ilişkinin bulunup bulunmadığına dair çalışmalar yapılmıştır.

Geiger (1990), 12 yıllık veri setine dayalı, Latin Amerika ülkeleri üzerinde gecikmeli dağılım modelini kullanarak yaptığı çalışmada, borç yükünün ekonomik büyümede önemli bir azalmaya neden olduğunu bulmuştur. Ulusoy ve Küçükkale (1996), 1950-1992 dönemi kapsamında Türkiye'nin dış borçlarının büyüme üzerine etkisini Granger nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda, dış borcun ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Fry (1997), 66 gelişmekte olan ülke üzerinde 1979-1993 yıllarını kapsayacak şekilde yaptığı nedensellik analizinde, iç borçlanmanın, bütçe açıklarını finanse etmede dış borçlanma ve para basmaya göre en az masraflı ve en olumlu yöntem olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Karagöl (2002), 1956-1996 dönemi verileri çerçevesinde dış borçlar ile ekonomik büyüme ilişkisini koentegrasyon ve Granger nedensellik testleri ile açıklamıştır. Çalışma ile borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Schclarek (2004), 59 gelişmekte olan ve 24 sanayileşmiş ülkeyi ele alarak yapmış olduğu analizde, gelişmekte olan ülkelerin dış borçlarının ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiye neden olduğunu; ancak özel borçlar ile kamu borçları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını tespit etmiştir. Presbitero (2005), 1977-2002 dönemi için 152 gelişmekte olan ekonomiyi kapsayan panel veri analizinde, borç servisi önemli değilse de; borç stoku göstergelerinin her zaman önemli olduğuna değinmiştir. Nitekim farklı özellikleri kullanarak belirlediği 1.02 ile

1.50 değerleri arasındaki Borç/GSYH oranının, ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki meydana getirdiğini ölçmüştür. Ortalama olarak %10'luk dış borç artışının ise ekonomik büyümeyi 0.11 civarında azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Karagöl (2006), 1960-2002 yılları çerçevesinde Türkiye ekonomisi için yaptığı koentegrasyon, etki-tepki fonksiyonu ve VAR analizleri sonucunda, uzun dönemde borç ve ekonomik büyüme değişkenlerinin birlikte hareket ettiklerini; fakat ani bir dış borç hareketliliğinin büyümeyi olumlu etkilediğini belirtmiştir. Akujuobi (2007), 1980-2002 dönemine dair Nijerya için yaptığı regresyon analizi sonucunda, iç borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi var iken, dış borçlanmanın olumsuz etki meydana getirdiği sonucuna ulaşmıştır. Abu Bakar ve Salahuddin (2008) Malezya için 1970-2005 dönemini esas alarak, Vektör Otoregresif Modeli ile yaptıkları çalışmada, borçlanmanın büyüme üzerinde pozitif yönlü bir ilişkisi olduğunu bulmuştur. İpek ve Yaşar (2008), 1989-2007 dönemi için Türkiye'de dış borç ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi koentegrasyon ve nedensellik analizleri ile ölçmüşlerdir. Çalışmada dış borçlar ile ekonomik büyüme arasında hem kısa hem de uzun dönemde bir nedensellik ilişkisi olduğunu bulmuşlardır. Beraberinde, dış borç ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Qureshi ve Ali (2010), yüksek kamu borç yükünün Pakistan ekonomisi üzerindeki etkisini araştırmak üzere, 1981-2008 dönemini ele aldıkları çalışmalarında, kamu borçlarının Pakistan ekonomisine büyük bir olumsuz etki meydana getirdiğini bulmuşlardır. Abbas ve Christensen (2010), düşük gelirli ve gelişmekte olan ülkelere ilişkin bir panel verisi kullanarak; iç borçlanma ortalama seviyelerde iken ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunduğunu tespit etmiştir. Ancak %35'ten fazla banka mevduatının enflasyonist baskılar ve dışlama etkisi yaratarak, büyüme üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğunu belirtmektedirler. Çiçek, Gözegir ve Çevik (2010), 1990Q1-2009Q3 dönemi için Türkiye ekonomisi üzerinde yaptıkları birim kök testi, yapısal kırılma testi ve regresyon analizi ile, iç borç stokunda meydana gelen bir artışın GSYH üzerinde pozitif etki meydana getirdiğini bulmuşlardır. Tersine dış borç stokunda meydana gelen artışın negatif bir etki oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Reinhart ve Rogoff (2010,2011), farklı döviz kuru, farklı politik sistemler, kurumlar ve tarihsel süreçleri göz önüne alarak, 200 yıllık verilerin olduğu 44 ülkenin bulunduğu en geniş veri tabanından birini incelemişlerdir. Doğrudan toplam kamu borcuna (iç ve dış) odaklanarak, borcun GSYH'nın % 90'ın altında olduğunda, kamu borçları ile milli gelir arasında zayıf bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Fakat bu eşik aşıldığı takdirde ekonomik büyümenin azalmaya başlayacağını belirtmişlerdir. Dış borçlar (kamu+özel) için özel bir eşik olarak ise, GSYH'nın %60'ı üzerindeki bir dış borcun, yıllık olarak ekonomik büyümeyi %2 civarında azaltacağını bulmuşlardır. Aynı şekilde Caner, Grennes ve Koehler-Geib (2010), GSYH'nın %77'sinden

fazlasının ek borç olduğunu belirterek, kamu borcunun ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Fakat ortalama seviyelerdeki bir borcun, yatırımları artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırdığını bulmuşlardır.

Cecchetti, Mohanty ve Zampolli (2011), 1980-2010 dönemi çerçevesinde 18 OECD ülkesi üzerinde yaptıkları çalışmalarında, GSYH'nın %85'inden fazla bir kamu borcunun, ekonomik büyüme için olumsuz bir oran olduğunu belirtmişlerdir. Presbitero (2012), gelişmekte olan ülkeler için farklı bir davranış biçimine rastlamıştır. GSYH'nın %90'ı eşiğine kadarki kamu borcunun, ekonomik büyümeyi düşüreceğini; fakat bu orandan daha fazlasının büyüme üzerinde bir etkisi olmadığını tespit etmişlerdir. Bu doğrusal olmayan etki, yazar tarafından ülkeye özgü yapısal faktörler tarafından açıklanmıştır. Yüksek borç seviyesi, sağlam makroekonomik politikalar ile kendine güvenen ve istikrarlı bir kurumsal çerçeveye ilişkilendirilmiştir. Baum, Checherita-Westphal ve Rother (2013), 1990-2010 dönemi için, 12 Euro bölgesi ülkesine dinamik bir eşik değer modeli uygulamışlardır. Çalışmada borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki kısa süreli etkisi ölçülmüştür. Buna göre %67'nin altındaki borçlanma düzeyi pozitif; %95'in üzerindeki borçlanma düzeyi ise ekonomik faaliyetler üzerinde negatif etki meydana getirmektedir.

Bal ve Rath (2014), 1980-2010 döneminde Hindistan'da otoregresif dağılmış gecikme modelini ve hata düzeltme modelini uygulayarak, kamu borcunun kısa ve uzun vadede ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Panizza ve Presbitero (2014), farklı bir metodoloji uygulayarak (enstrümental yaklaşım), 13 yılı kapsayan 20 OECD üyesi ülke üzerinde yaptıkları çalışmada, borçlanma ve ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edememişlerdir. Benzer bir çerçevede, Puente-Ajovín ve Sanso-Navarro (2015), 1980-2009 dönemi için 16 OECD ülkesinde bir Bootstrap Panel Granger nedensellik testi kullanarak, kamu borçlarının reel GSYH büyümesine neden olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Tersine, finansal olmayan özel kesim borçlarının ise reel ekonomik performansı olumlu etkilediği belirtilmiştir.

Gómez-Puig and Sosvilla-Rivero (2015), 1980-2013 yılları için, merkez ve çevre olmak üzere 11 AB ülkesi için yaptıkları çalışmada, kamu borçları ile ekonomik büyüme arasında negatif bir nedensellik ilişkisi olmadığını ölçmüşlerdir. Bununla birlikte, 2007 veya 2009 yılları arasındaki dönemin sonuna kadar, %56 ile %103 aralığında bir borç eşliğinin üzerinde ters bir Granger nedensellik ilişkisi bulmuşlardır. Çalışmada kamu borçlanmasında meydana gelen bir artışın ekonomik büyümeyi azaltacağı savunulmuştur.

5.2. Veri, Değişkenler ve Yöntem

Türkiye için kamu borçları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sınamak adına zaman serisi teknikleri kullanılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak, serilere ait durağanlık (birim kök) sınaması yapılmıştır. Söz konusu sınama Dickey ve Fuller (1979, 1981) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi ile yapılmıştır. ADF Birim kök testi, otokorelasyonu göz önünde bulunduracak şekilde birtakım modeller çerçevesinde yapılmıştır. Bunlar sırasıyla; trendin ve sabitin olmadığı, sadece sabitin olduğu ve hem trend hem de sabitin olduğu modellerdir.

Tahmin edilen modellerde, β_1 katsayısının sıfıra eşit kabul edildiği boş hipotezin ($\beta_1=0$) reddedildiği seviyede, serinin durağan olduğu kabul edilir. Eğer boş hipotez kabul edilirse, seri durağan hale gelene dek serinin farkı alınır. Durağanlık analizi sonucu ele alınan seri kendi düzeyinde, fark veya farklar düzeyinde durağan çıkabilir. Serinin kendi düzeyinde durağan çıkması halinde, ele alınan serinin kendi düzeyinde bütünleşik olduğu kabul edilir. Fakat her seri kendi düzeyinde durağan olmayabilir. Bu sebeple test edilmeye çalışılan seri, birinci fark alındığında durağan duruma geliyorsa, birinci dereceden durağan olduğu kabul edilir. Yani Dickey Fuller birim kök testleri, seri birim köke sahipse ve bu fark alarak ortadan kaldırılabiliyorsa analize uygundur (Songur ve Yüksel, 2011: 373-374).

Granger nedensellik testi iki değişken arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığını, varsa da yönünü test etmek için kullanılır. Granger nedenselliği şöyle tanımlamıştır : “Y’nin varsayımı, X’in geçmiş değerleri kullanıldığında, kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y’nin Granger nedenidir”. Tanımlamanın doğru olması durumunda nedensellik ilişkisi $X \rightarrow Y$ biçiminde gösterilir (Taş, 2013: 79).

Çalışmada analiz yapılırken değişkenleri ifade edebilmek adına her biri için kısaltmalar oluşturulmuştur. Bu değişkenler ve her biri için oluşturulmuş kısaltmalar şu şekildedir:

Gsyh	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (% Değişim)
Dbs	: Dış Borç Stoku (% Değişim)
İbs	: İç Borç Stoku (% Değişim)
Kkdb	: Kamu Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)
Kudb	: Kamu Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)
Okdb	: Özel Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)
Oudb	: Özel Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)
Tkdb	: TCMB Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)
Tudb	: TCMB Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)

Söz konusu değişkenlerin verileri çeşitli kaynaklardan elde edilmiştir. Kamu borçlanmasıyla ilgili verilerin tümü Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi’nden elde edilmiştir. 1990-2000 dönemine ait çeyreklik GSYH verileri Türkiye İstatistik Kurumu Dönemsel Hesaplar İstatistiksel Tablolarından; 2001-2016 dönemine ait

çeyreklik GSYH verileri ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden elde edilmiştir.

Analizde yer alan önemli bir konu da, iki farklı zaman serisi oluşturarak iki farklı analiz yapılmasıdır. Veriler 1990-2016 döneminde tek bir zaman serisi olarak kullanılmak yerine, 1990Q1-2000Q4 dönemi ve 2001Q1-2016Q4 dönemi olarak ayrılmıştır. Bunun üç temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi, 2001 yılında yaşanan iktisadi krizin yarattığı yapısal kırılma ekonometrik analizin sonuçlarını olumsuz etkileyebilecektir. Bu nedenle 2001 öncesi dönem ayrı ve 2001 sonrası dönem ayrı analiz edilmiştir. İkincisi, 2001 yılından itibaren Merkez Bankası Kanunu'ndaki düzenlemeyle Hazine Müsteşarlığının Merkez Bankası'ndan kısa vadeli nakit avans alımı engellenmiştir. Kamu borçlanma yapısındaki bu köklü değişimin, bir diğer ifadeyle yapısal kırılmanın ekonometrik sonuçları etkilememesi tercih edilmiştir. Üçüncüsü ise, GSYH verilerinin çeyreklik dönemler itibarıyla 1990-2016 döneminde tek bir veri kaynağından elde edilememesidir. Bunda milli gelir hesaplama yöntemlerinin değişmesinin önemli bir rolü vardır. Bu değişiklik nedeniyle GSYH verisi 1990Q1-2000Q4 dönemi için 1987 fiyatları ile, 2001Q1-2016Q4 dönemi için 1998 fiyatları ile analize dahil edilmiştir. Bu nedenle veri setlerinin ve hesaplamaların sağlıklı olması açısından, iki ayrı döneme ait veri setleri ile iki ayrı ekonometrik analiz yapılmıştır.

4.3. Bulgular

Zaman serileri kullanılan analizlerde serilerin durağanlıkları oldukça önemlidir. Dolayısıyla Türkiye'nin 1990:1-2000:4 ve 2001:1-2016:4 dönemleri için, kamu borçlanması ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test ederken kullanılacak serilerin de durağanlık analizi yapılmalıdır. Bu bağlamda serilerin durağanlığını ölçmek adına ADF birim kök testi uygulanmıştır. Tablo 1 ve Tablo 2'de ADF birim kök testi sonuçları, hem düzey hem de birinci derece fark seviyesinde verilmiştir.

Tablo 1: ADF Birim Kök Testi (1990:1-2000:4)

Değişkenler	Düzy			Birinci Fark		
	ADF-Test İstatistiği	Kritik Değer	Gecikme Uzunluğu	ADF-Test İstatistiği	Kritik Değer	Gecikme Uzunluğu
Gsyh	-1.703	-2.937	3	-29.871	-2.937	2
Dbs	-5.918	-2.931	1	-	-	-
Kkdb	-6.861	-2.931	1	-	-	-
Kudbs	-6.154	-2.931	1	-	-	-
Okdb	-4.614	-2.931	1	-	-	-
Oudbs	-4.188	-2.931	1	-	-	-
Tkdb	-5.116	-2.931	1	-	-	-
Tudbs	-4.738	-2.931	1	-	-	-
İbs	-5.947	-2.931	1	-	-	-

Not: Kritik değer %5 anlamlılık düzeyine göre alınmıştır. Düzeyde durağan çıkan değişkenlerin farkı alınmamıştır. Gecikme uzunlukları Schwartz Bilgi Kriteri'ne göre belirlenmiştir.

Tablo 2: ADF Birim Kök Testi (2001:1-2016:4)

Değişkenler	Düzy			Birinci Fark		
	ADF-Test İstatistiği	Kritik Değer	Gecikme Uzunluğu	ADF-Test İstatistiği	Kritik Değer	Gecikme Uzunluğu
Gsyh	-2.231	-1.946	3	-	-	-
Dbs	-6.227	-2.908	1	-	-	-
Kkdbs	-7.271	-2.909	1	-	-	-
Kudbs	-7.762	-2.908	1	-	-	-
Okdbs	-5.122	-2.908	1	-	-	-
Oudbs	-2.233	-1.946	1	-	-	-
Tkdbs	-2.929	-1.946	1	-	-	-
Tudbs	-4.957	-2.908	1	-	-	-
İbs	-20.944	-2.909	1	-	-	-

Not: Kritik değer %5 anlamlılık düzeyine göre alınmıştır. Düzyde durağan çıkan değişkenlerin farkı alınmamıştır. Gecikme uzunlukları Schwartz Bilgi Kriteri'ne göre belirlenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre 1990Q1-2000Q4 dönemi için GSYH değişkeni hariç tüm değişkenler düzyde durağan I(0) çıkmıştır. GSYH değişkeni birinci dereceden farkı alındığında durağan hale geldiği I(1) için Granger Nedensellik analizinde birinci dereceden farkı alınarak analize dahil edilmiştir. 2001Q1-2016Q4 döneminde ise tüm değişkenler düzyde durağan I(0) çıkmıştır.

Granger nedensellik analizleri gecikme uzunluğuna duyarlıdır. Bu sebeple gecikme uzunluklarının belirlenmesi önemlidir. Bu çerçevede, gecikme uzunlukları Hannan-Quinn, Akaike ve Schwartz bilgi kriterleri dikkate alınarak belirlenmiştir.

Tablo 3: Granger Nedensellik Sonuçları 1990:1-2000:4

Hipotez	F-İstatistiği	Gecikme	Karar
gsyh $\nrightarrow$ dbs	1.014 (0.399)	3	Kabul
dbs $\nrightarrow$ gsyh	2.213 (0.105)	3	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ İbs	2.684 (0.063)*	3	Red
İbs $\nrightarrow$ gsyh	0.434 (0.730)	3	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ kkdbs	1.131 (0.351)	3	Kabul
kkdbs $\nrightarrow$ gsyh	2.293 (0.096)*	3	Red
gsyh $\nrightarrow$ kudbs	0.202 (0.894)	3	Kabul
kudbs $\nrightarrow$ gsyh	0.538 (0.660)	3	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ okdbs	2.304 (0.095)*	3	Red
okdbs $\nrightarrow$ gsyh	1.629 (0.202)	3	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ oudbs	3.424 (0.028)**	3	Red
oudbs $\nrightarrow$ gsyh	1.480 (0.238)	3	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ tkdbs	1.352 (0.276)	7	Kabul
tkdbs $\nrightarrow$ gsyh	0.638 (0.720)	7	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ tudbs	1.216 (0.319)	3	Kabul
tudbs $\nrightarrow$ gsyh	1.790 (0.168)	3	Kabul

Not: *,** ve *** sırasıyla; %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini açıklamak adına, Tablo 3 ve Tablo 4'teki sonuçları birlikte yorumlamak daha anlamlı olacaktır.

Tablo 4: Granger Nedensellik Sonuçları 2001:1-2016:4

Hipotez	F-İstatistiği	Gecikme	Karar
gsyh $\nrightarrow$ db	1.343 (0.263)	5	Kabul
db $\nrightarrow$ gsyh	4.986 (0.000)***	5	Red
gsyh $\nrightarrow$ ib	3.678 (0.005)***	6	Red
ib $\nrightarrow$ gsyh	2.719 (0.024)**	6	Red
gsyh $\nrightarrow$ kkdb	1.335 (0.270)	4	Kabul
kkdb $\nrightarrow$ gsyh	2.040 (0.103)	4	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ kudb	5.436 (0.001)***	4	Red
kudb $\nrightarrow$ gsyh	0.884 (0.480)	4	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ okdb	2.107 (0.094)*	4	Red
okdb $\nrightarrow$ gsyh	1.837 (0.136)	4	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ oudb	0.891 (0.476)	4	Kabul
oudb $\nrightarrow$ gsyh	1.893 (0.126)	4	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ tkdb	1.064 (0.384)	4	Kabul
tkdb $\nrightarrow$ gsyh	0.873 (0.486)	4	Kabul
gsyh $\nrightarrow$ tudb	0.276 (0.892)	4	Kabul
tudb $\nrightarrow$ gsyh	0.419 (0.795)	4	Kabul

Not: *, ** ve *** sırasıyla; %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

1990:1-2000:4 döneminde hem “GSYH, DBS’nin Granger Nedeni Değildir”, hem de “DBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezleri kabul edilmektedir. Yani bu dönemde, hem gayrisafi yurt içi hasıla, dış borç stokunun Granger nedeni değildir; hem de dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir. 2001:1-2016:4 döneminde ise “GSYH, DBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi kabul edilmekte iken; “DBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Yani bu dönemde gayrisafi yurt içi hasıla, dış borç stokunun Granger nedeni değildir. Fakat dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedenidir.

1990:1-2000:4 döneminde “GSYH, İBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi %10 anlamlılık düzeyinde reddedilirken; “İBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi kabul edilmektedir. Yani bu dönemde gayri safi yurt içi hasıla, iç borç stokunun Granger nedenidir. Fakat iç borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir. 2001:1-2016:4 döneminde ise “GSYH, İBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmekte iken “İBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Dolayısıyla bu dönemde hem gayri safi yurt içi hasıla, iç borç stokunun Granger nedenidir; hem de iç borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedenidir. Yani bu değişkenler arasında iki yönlü nedensellik vardır.

1990:1-2000:4 döneminde “GSYH, KKDBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi kabul edilmekte; “KKDBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi %10 anlamlılık

düzeyinde reddedilmektedir. Yani bu dönemde gayri safi yurt içi hasıla, kamu kısa vadeli dış borç stokunun Granger nedeni değildir. Fakat kamu kısa vadeli dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedenidir. 2001:1-2016:4 döneminde hem “GSYH, KKDBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi, hem de “KKDBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi kabul edilmektedir. Yani bu dönemde hem gayri safi yurt içi hasıla, kamu kısa vadeli dış borç stokunun; hem de kamu kısa vadeli dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir.

1990:1-2000:4 döneminde hem “GSYH, KUDBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi, hem de “KUBDS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi kabul edilmektedir. Yani bu dönemde hem gayri safi yurt içi hasıla, kamu uzun vadeli dış borç stokunun; hem de kamu uzun vadeli dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir. 2001:1-2016:4 döneminde ise “GSYH, KUDBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmekte iken; “KUBDS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu dönemde gayri safi yurt içi hasıla, kamu kısa vadeli dış borç stokunun Granger nedenidir. Fakat kamu kısa vadeli dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir.

1990:1-2000:4 döneminde “GSYH, OKDBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi %10 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. “OKDBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi ise kabul edilmektedir. Yani bu dönemde gayri safi yurt içi hasıla, özel kısa vadeli dış borç stokunun Granger nedenidir. Lakin özel kısa vadeli dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir. 2001:1-2016:4 döneminde ise hem “GSYH, OKDBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi, hem de “OKDBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi kabul edilmektedir. Yani bu dönemde hem gayri safi yurt içi hasıla, özel kısa vadeli dış borç stokunun; hem de özel kısa vadeli dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir.

1990:1-2000:4 döneminde “GSYH, OUDBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. “OUDBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi ise kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu dönemde gayri safi yurt içi hasıla, özel uzun vadeli dış borç stokunun Granger nedenidir. Fakat özel uzun vadeli dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir. 2001:1-2016:4 döneminde ise hem “GSYH, OUDBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi, hem de “OUDBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi kabul edilmektedir. Yani bu dönemde hem gayri safi yurt içi hasıla, özel uzun vadeli dış borç stokunun; hem de özel uzun vadeli dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir.

1990:1-2000:4 ve 2001:1-2016:4 dönemlerinde hem “GSYH, TKDBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi, hem de “TKDBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi

kabul edilmektedir. Yani her iki dönemde de hem gayri safi yurt içi hasıla, TCMB kısa vadeli dış borç stokunun; hem de TCMB kısa vadeli dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir.

1990:1-2000:4 ve 2001:1-2016:4 dönemlerinde hem “GSYH, TUDBS’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi, hem de “TUDBS, GSYH’nin Granger Nedeni Değildir” yokluk hipotezi kabul edilmektedir. Yani her iki dönemde de hem gayri safi yurt içi hasıla, TCMB uzun vadeli dış borç stokunun; hem de TCMB uzun vadeli dış borç stoku, gayri safi yurt içi hasılanın Granger nedeni değildir.

Genel olarak analiz sonuçlarına bakılacak olursa, hem iç borç stoku hem de dış borç stokunun sadece 2001 sonrasında GSYH’yi etkilediği görülmektedir. GSYH ise her iki dönemde de iç borç stokunun nedenidir. 2001 öncesinde kamunun uzun vadeli dış borç stoku GSYH’nin nedeni iken, 2001 sonrasında kamunun uzun vadeli dış borç stoku GSYH’nin nedenidir. GSYH, 2001 öncesinde hem özel sektörün kısa vadeli dış borç stokunu, hem de özel sektörün uzun vadeli dış borç stokunu etkileyebilirken; 2001 sonrasında sadece özel sektörün kısa vadeli dış borç stokunu etkileyebilmektedir.

Görüldüğü üzere, özel sektör dış borçlanmasının ekonomik büyümeyi etkileyecek hiçbir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle, gerek kısa vadede gerekse uzun vadede özel sektör dış borçlanması hiçbir şekilde ekonomik büyümenin nedeni değildir. Ancak kamu dış borçlanması, farklı vade yapılarında da olsa, her iki analiz döneminde ekonomik büyümenin nedeni olabilmiştir. Bu durum hem kamu sektörünün önemini vurgulamakta, hem de Post Keynesyen bakış açısının kamu borçlanmasına dayalı analizlerini doğrulamaktadır.

6. SONUÇ

Büyük depresyon öncesinde maliye politikası, iktisatçılar tarafından bir reçete olarak görülüyor, kamu harcamaları da denk bütçe yaklaşımı çerçevesinde değerlendiriliyordu. Depresyon sonrasında devam eden ekonomik yıkım ile birlikte iktisatçı ve politikacılar, geçici bir süre için de olsa denk bütçe yaklaşımını bir kenara bırakmışlardır. Kapitalizmi bu dar boğazdan kurtarmanın çözümünün de, devlet müdahalesine başvurarak toplam talebin uyarılması olduğunu düşünmüşlerdir. Bu dönemde özellikle Keynes tarafından denk bütçe yaklaşımının prensipleri sorgulanmıştır. Bütçe açığına dair görüşler Keynesyen bir devrim olarak nitelendirilmiştir.

Keynesyen yaklaşımın maliye politikasına dair varsayımlarını savunan iktisatçılara göre, yatırım harcamalarına yönelmiş bütçe açıkları ekonomik büyümeyi artıracak ve işsizliği azaltacaktır. Böylece maliye politikası, Keynes'in kamusal düzeydeki yatırım fikriyle birleştirilmekte, ekonomi içerisinde sınırlı bir kamu müdahalesini savunan tutarlı bir politika halini almaktadır. Dolayısıyla da iktisadi tartışmalar Keynesyen politikalardan, maliye politikasına doğru yön değiştirmiştir.

Temel odak noktası Keynesyen politikaları yorumlamak olan Abba P. Lerner, fonksiyonel maliye adı altında, maliye ve para politikalarını bir takım spesifik kurallara bağlamıştır. Lerner, Keynes tarafından ortaya atılan; kapitalist ekonomilerin devamlı işsizlik yarattığı ve bununla mücadele için bütçe açığı vermenin gerekli olduğu fikrini daha ileri taşımıştır. Fonksiyonel maliye politika önerileri sunmaktan da öte, kamu maliyesi için bir rehber niteliğinde, sonuç odaklı genel bir çerçevedir. Fiyat istikrarı, tam istihdam, yüksek refah seviyesi gibi unsurlar başlıca makroekonomik hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için ise devlete aktif bir rol biçilmiştir.

Fonksiyonel maliyede, işsizlik ile mücadele etmek ve paranın değerini korumak adına maliye politikası ekonomide direksiyon başındadır. Makroekonomik hedefleri ulaşmak için devletin başlıca sorumluluğu toplam harcamaları, tam istihdam üretim düzeyine eşitlemektir. İşsizlik söz konusu olduğunda toplam harcamaları artırıp satın alma gücü yaratacak; enflasyon söz konusu olduğunda ise toplam harcama düzeyini azaltıp vergileri artırarak satın alma gücünü düşürecektir.

Fonksiyonel maliyeye göre bütçe dengliği bir sonuç değildir. Bütçe açıkları, devletin tam istihdamı sağlamak için ihtiyaç dâhilinde başvurabileceği bir araçtır. Zira devlet harcadığından daha çok vergi geliri elde edebilir veya topladığı vergiden daha fazla miktarda harcama yapabilir. Vergi uygulamaları ve kamu borcu devleti fonlama operasyonları değildir. Devlet daha fazla finansmana ihtiyacı olduğundan değil; fiyat istikrarı ve tam istihdamı sağlamak için bu maliye politikası araçlarına başvurur.

Maliye politikasının temel araçları olan vergileme, borçlanma, kamu harcamaları, borç servisi, yeni para basılması ve paranın piyasadan çekilmesi bütçe üzerindeki etkilerine göre değerlendirilmez. Bunun yerine ekonomi üzerindeki etki ve sonuçlarına göre değerlendirilir. Bu sebeple Lerner, fonksiyonel maliyeyi, mali uygulamaların ve tedbirlerin ekonomi içerisindeki işleyiş şekline ve fonksiyonlarına göre değerlendirilmesi gerektiğini ilke olarak benimsemiştir. Fonksiyonel maliye bir politika olmaktan ziyade; tüm politikaları kendi bünyesinde toplamış genel bir çerçevedir.

Fonksiyonel maliyede devletin para ve maliye politikalarını yürütebilme yetisi paranın bir devlet varlığı olmasına bağlıdır. Para devlet tarafından yaratılır. Devletin yaptığı harcamalar, söz konusu paranın halka arz edilmesini; vergilere getirilen ödeme zorunluluğu ise bu paranın halk tarafından talebini sağlamaktadır. Bu sebeple de devlet tarafından yaratılan para; vergiye dayalı para şeklinde nitelendirilmektedir. Bu paranın temeli Chartal paraya dayanmaktadır. Devlet bu para ile borç verebilir veya piyasadan borçlanabilir. Yine gerektiğinde vergileri aracı olarak kullanarak, bu parayı piyasadan çekebilir. Para aracılığıyla yapılan tüm bu mali işlemler, tam istihdamı ve fiyat istikrarını sağlamak için devletin sahip olduğu enstrümanlardır.

Chartalism maliye ve para politikalarının ekonomi içerisinde rolündeki değişimlere dikkat çekmektedir. Para politikası merkez bankası vasıtasıyla kısa süreli faiz oranlarının belirlenmesinden sorumludur. Maliye politikası ise tam istihdamı sağlamak adına paranın ne miktarda ihraç edileceğini ve piyasadaki değerini belirlemektir. Lerner'e göre ekonomi işsizlik sorunu yaşıyorsa bu malların ve kaynakların kıtlığından değil; istihdam alanları ve paranın kıtlığından kaynaklanmaktadır. Mal ve hizmetleri artırmak için harcanan paranın eksikliği, daha çok mal ve hizmet üretimi için gerekli kaynakların kullanılmasına engel olmaktadır. Bütçe açıklarını kullanarak para arzında meydana gelen artış, özel sektöre doğru bir teşvik yaratarak istihdam alanı yaratılmasını sağlayacaktır.

1930 sonrasındaki kapitalizmin altın çağı olarak adlandırılan dönemde devletler, maliye ve para politikalarını emek seviyesi artışını mümkün kılacak kamu harcamalarını oluşturmak için kullanmışlardır. Maliye ve para politikaları bütçe açığında ve özel sektör harcamalarında oluşan dalgalanmalara karşı ekonomiyi dengeye getirmek için kullanılmıştır. Bu dönem yüksek miktardaki istihdam oranları ve sürdürülebilir büyüme oranlarının meydana geldiği bir dönem olmuştur. Sermaye birikiminde yaşanan artış, reel ücretleri ve beraberinde de verimlilik artışını mümkün kılmıştır. Lakin 1974 yılından sonra meydana gelen petrol krizi sonucu artan fiyatlar ve işsizlik, maliye politikasının sonucu olarak görülmüş ve bu yıllardan sonra fonksiyonel maliye önemini kaybetmiştir. Petrol şokundan sonra ücretlerin enflasyonist olduğu fikriyle enflasyon ile mücadele, tam istihdam hedefi ile yer değiştirmiştir. 1980 sonrasındaki dönemin yeni makroekonomik hedefi enflasyon ile mücadele olmuştur.

Makroekonomi politikalarında yaşanan bu değişim global ekonomi üzerinde de etkili olmuştur. Tam istihdam hedefinden vazgeçilip, maliye politikasıyla arasındaki bağların koparılması sonucu maliye politikaları birtakım hedeflerin odağı olmuştur. Bu eleştirilerin temelinde, yüksek miktardaki devlet borçları ve bunların ödemeler dengesi üzerindeki bozucu etkisi ile enflasyona neden olması vardır. İhtiyari maliye politikalarının etkilerinin geçici olduğu savunulmaktadır. Bu politikaların kalıcı olarak yüksek kamu borcuna neden olduğu fikriyle, Parasalcı yaklaşım ile doğal işsizlik oranı teorisi ve Yeni Ekonomik Uzlaşî ön plana çıkmıştır.

1980 sonrasında doğal işsizlik oranı ve yeni uzlaşî modelleri çerçevesinde, azalan enflasyonu istihdam ve büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratacağı fikri savunulmuş ve işsizlik yapısal bir problem olarak nitelendirilerek emek piyasasının esnetilmesi sağlanmıştır. Para politikası ile reel ekonomi arasındaki bağ parasal aktarım mekanizmaları yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Yeni uzlaşî modellerinde para politikası, üretim ve enflasyonun performansını faiz oranları aracılığıyla etkilemektedir. Kısa vadeli nominal faiz oranında sağlanan değişiklik ile merkez bankası kısa dönemli reel faiz oranını kontrol altına almaktadır. Böylelikle toplam talebin bileşenlerinden olan tüketim ve yatırımı, dolayısıyla da toplam hasılayı etkilemektedir. Para politikasının asli görevi, uzun vadede enflasyonu istenen düzeye getirmek; kısa vadede ise istihdam ve gelir denge seviyesinde bir ekonomik yapı oluşturmaktır.

Yeni uzlaşî modelleri tarafından, maliye politikasının ekonomideki rolü denk bütçe ile sınırlandırılmıştır. Çünkü maliye politikası kalıcı bütçe açıkları ile dışlama etkisine neden olması ve gelecek nesiller üzerindeki vergi yükünü artırması; ayrıca para politikasına göre maliyetinin yüksek olması nedeniyle eleştirilmektedir. Fakat devleti olabildiğince ekonominin dışına iten bu politikalar, kriz meydana geldiğinde devlet müdahalesini gerekli görmektedir. Çünkü finansal krizler, yapıları gereği parasal aktarım mekanizmasını zedelemektedir. Yakın tarihlerde meydana gelen krizlerde ülkelerde gözlenen deneyimler, para politikasının faiz oranı aracılığıyla krizlerin etkilerini hafifletmede yetersiz olduğunu göstermiştir. Yaşanan modern likidite tuzağı, maliye politikasını tekrar gündeme getirmiştir.

1980 sonrasında esnek iş gücü piyasasının beklenen şekilde çözüm getirememiş olması ve işsizliğin kronikleşen bir sorun haline gelmesi; mal ve hizmet üretiminin azalması, emek verimliliği ile emek kesiminin çalışma kabiliyetinin azalması; ayrıca yoksulluk, sosyal statü kaybı, dışlanma, suçluluk, boşanma, fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları gibi yıkıcı maliyetleri beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla da sağlanmak istenen tam istihdamın maliyeti, işsizliğin maliyetinden daha yüksek bir hale gelmiştir.

Fonksiyonel maliye anlayışına dayalı Post Keynesyen yaklaşım, işsizlik ve fiyat istikrarı problemlerine, gündemdeki uygulamalardan farklı çözümler sunmaktadır. Yaklaşım, maliye politikası ile tam istihdam arasındaki koparılan bağı tekrar inşa edip, tam istihdamı sağlamada devlet müdahalesini zorunlu kılmaktadır. Lakin yaklaşım devlet müdahalesinin nasıl olması

gerektiği konusunda kendi içinde iki görüşe ayrılmaktadır. M. Sawyer ve P. Arestis gibi kimi Post Keynesyenler, istihdam artışının toplam talebin artışı ile sağlanabileceğini savunmaktadır. R. Wray ve Minsky gibileri ise tam istihdamı sağlamak için devletin işveren rolü ile müdahalesini gerekli görmektedir. Devletin toplam talebi artırarak istihdamı ve büyümeyi artırabileceğini savunan ilk görüş, tam istihdamı gerçekleştiremeyebilir fikriyle eleştirilmektedir. Toplam harcamaların artması şeklinde istihdam artışı sağlansa bile, tam istihdama ulaşılamadan enflasyonist baskılar meydana gelebilir. Ayrıca tıpkı yeni uzlaşma modellerindeki para politikası aktarım mekanizmasında olduğu gibi, toplam talep aktarım mekanizması da, istihdamı dolaylı yollardan sağlamaya çalışmaktadır. Karlardan ücretlere ve büyümeden de istihdam artışına doğru süregelen aktarım mekanizması, emek ve sermaye arasında gelir dağılımı adaletsizliğine neden olmaktadır. Minsky, yoksulluğun temelinde bir istihdam sorunu olduğu fikrine dayanarak; tam istihdam düzeyinin gelir dağılımı basamağının en altında kalan ücretlerin artışını sağlayacak, doğrudan bir iş yaratımı programı ile mümkün olduğunu savunmaktadır.

Fonksiyonel maliyenin geçirdiği tarihsel dönüşüm ve maliye politikasının yitirdiği önemini yeniden kazanması dışında; çalışmanın ampirik kısmı kamu borçlanması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bir maliye politikası aracı olarak kamu borçlanması, fonksiyonel maliye anlayışının temel araçlarından biridir. Çünkü fonksiyonel maliyeye göre devlet, tam istihdamı sağlamak, sürdürülebilir büyümeyi yakalamak ve daha yüksek bir refah seviyesi gerçekleştirebilmek için dilerse kamu borçlanması yoluna başvurabilir. Hatta Lerner, kamu borçlanması seviyesinin ne kadar olacağı konusunda bir sınırlandırma olmaması gerektiğini savunmaktadır. Kamu borçlanması ne kadar artarsa artsın bu ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemeyecektir.

Toplam talep ve toplam hasıla uyum içinde olduğu sürece kamu borcunda meydana gelen artışın önemi yoktur çünkü uzun vadede bütçe denkliliği otomatik sağlanacaktır. Faiz ödemelerin toplumsal bir refah kaybı yaratmadığı müddetçe, borçlar için ödenen faizin miktarı da önemsizdir. Enflasyonla mücadele gibi bir durum söz konusu olmadıkça ne borçlanmaya ne de para basmaya sınırlandırma getirilmemelidir. Borçlanma yoluyla tam istihdamın garanti edilmesi, bir durgunluk söz konusu bile olsa özel yatırımları yurt içinde tutacaktır. Borç seviyesi ile birlikte özel sektör yatırımlarının artması, hiçbir vergi oranını artırmadan vergi gelirini artıracaktır çünkü özel yatırımcıların yatırım ile birlikte gelirleri ve servetleri artacaktır. Kamu borçlanmasında yaşanan artış yurt içi tasarrufları uyaracağından, tam istihdam düzeyinde bir toplam harcama dengesi mümkün olmaktadır. Bu durumda bütçe açığı ihtiyacı ortadan kalkmakta, bütçe dengelendiğinden kamu borcuna olan ihtiyaç da azalmaktadır.

Sözünü ettiğimiz bu varsayımın Türkiye özelinde geçerliliğini test edebilmek adına 1990-2016 yıllarını kapsayan nedensellik analizinde, fonksiyonel maliyenin öngörülleri doğrulanır niteliktedir.

Yapılan nedensellik analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre; 2001 yılı öncesinde hem iç hem de dış borç stokunun GSYH üzerinde bir etkisi yoktur. Fakat GSYH, 2001 öncesinde ve sonrasında iç borç stokunun nedenidir. 2001 öncesinde uzun vadeli kamu dış borç stoku GSYH'nın nedeni değil iken; 2001 sonrasında GSYH'nın nedenidir. 2001 öncesinde GSYH, hem kısa hem de uzun vadeli özel dış borç stokunu etkileyebilirken; 2001 sonrasında özel sektörün sadece kısa vadeli dış borç stokunu etkilemektedir.

1990-2000 dönemindeki bulgulara baktığımızda iç ve dış borçlanmanın hem kamu hem de özel sektör bazında GSYH üzerinde bir etkisi olmadığını görebiliyoruz. Bunun nedeni şüphesiz o dönemin ekonomik yapısıdır. Söz konusu dönemde ekonomide devalüasyon riskinin olması, kronik bir hale gelen bütçe açıkları ve cari işlemler açığının yaşanması ve kamu borç ödemelerinin yapılamaması gibi riskler ciddi faktörlerdir. Bu dönemde sermaye giriş çıkışında yaşanan dalgalanmalar orta ve uzun vadede sermaye kaçışına neden olmuştur. Sermaye kaçışı ile birlikte yatırımların azalması milli gelir üzerinde ciddi bir olumsuz etki meydana getirmiştir. Özellikle 1990, 1992, 1993, 1996 ve 1997 yılları bu durumun yoğun yaşandığı yıllardır. Alınan borçların verimli alanlara yönlendirilip milli geliri artırıcı bir şekilde değerlendirilmemesi; aksine daha çok röfinansman amaçlı borçlanılması 1990'lı yılların sonlarına gelindiğinde negatif bir büyüme trendi ile karşılaşılmasına neden olmuştur. Zira yüksek miktarda kamu borcu, tam istihdamın sağlanamaması ve yatırıma dönüşmemesi nedeniyle ülke ekonomisi üzerinde bir yük haline gelmeye başlamıştır.

2001 yılına dek kurtarıcı mahiyetinde bir işlem olan Merkez Bankasından kısa vadeli avans kullanımı iç borçlanma miktarını artıran en önemli nedenlerdendi. 2001 yılında Merkez Bankasından kısa vadeli avans kullanımının tamamen sona ermesi enflasyonu engellemek için hayata geçirilen en önemli eylemlerden sayılabilir. Ayrıca Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında özelleştirme geliri elde edilmesinin hedeflenmesi, kamu harcamalarının kısılması ve vergi tabanlarının genişletilmesi kamu borçlarının ödenmesinde yeni yollar aranması anlamına gelmekteydi. Kamu borçlarının ödenmesinde meydana gelen bu olumlu hava ve elbette özel sektör yatırımlarının desteklenmesi milli gelir üzerinde olumlu etkiler meydana getirmeye başlamıştır. 2003 yılına dek ülkede yaşanan siyasi belirsizlikler ve ardından 2003 yılında tek partili hayata geçilmesi ülkedeki ekonomik istikrar beklentisini artırmıştır. Uygulanmaya başlanan neo liberal politikalar özel sektör lehine sonuçlar doğurmuş, kamu kesiminin ekonomideki hacmi azalmaya başlamıştır. Özel sektörün büyüme eğiliminde olması, yıllar içerisinde başta altyapı ve inşaat olmak üzere birçok sektörün yatırım yapabilir hale gelmesi sonucunu doğurmuştur. Dış borçların ödenebilmesi ve cari açığın azaltılmasıyla yabancı sermaye akımları hız kazanmış ve zaman içerisinde milli gelir artmaya başlayıp, ekonomik büyüme sürdürülebilir hale gelmeye başlamıştır. Zaman içerisinde alınan kamu dış borçlarının

daha çok alt yapı yatırımları ve program proje kredileri olduğu hesaba katıldığında, söz konusu sektörlerde meydana gelen ilerlemenin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği düşünülebilir.

Bulgular sonucunda görüldüğü üzere, özel sektör dış borçlanmasının ekonomik büyümeyi etkileyecek hiçbir nedensellik ilişkisi yoktur. Yani, gerek kısa gerekse uzun vadede özel sektör dış borçlanması hiçbir şekilde ekonomik büyümeyi etkilememektedir. Ancak kamu dış borçlanması, farklı vade yapılarında bile, hem 2001 öncesi hem de sonrasında ekonomik büyümenin nedeni olabilmektedir. Bu durum hem kamu sektörünün önemini vurgulamakta; hem de fonksiyonel maliyenin ve ona dayalı Post Keynesyen bakış açısının kamu borçlanmasına dayalı analizlerini doğrulamaktadır.

KAYNAKLAR

- [1].Abbas, S. M. A., ve Christensen, J. E. (2010). The role of domestic debt markets in economic growth: an empirical investigation for low-income countries and emerging markets. *IMF Staff Papers*, 57, 209-255.
- [2].Abu Bakar, N., ve Salahuddin, H. (2008). Empirical evaluation on external debt of Malaysia. *International Business & Economics Research Journal*, 7 (2), 95-108.
- [3].Akdoğan, A. (2007). *Kamu maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- [4].Aksu, L. (2013). *Türkiye’de iktisadi büyümenin kaynakları*. Yayımlanmamış doktora tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- [5].Akujuobi, L. (2007). Debt and economic development in Nigeria. *Journal of Research in National Development*, 5 (2).
- [6].Akyüz, Y. (2009). *Sermaye bölüşüm büyüme*. Ankara: Eflatun Yayınevi.
- [7].Allshop, C., ve Vines, D. (2005). The macroeconomic role of fiscal policy. *Oxford Review of Economic Policy*, 21 (4), 485-508.
- [8].Arestis, P. (2006). New monetary policy and Keynes. *Intervention European Journal of Economics and Economic Policies*, 3 (2), 1-17.
- [9].Arestis, P. (2009). New consensus macroeconomics and Keynesian critique. *Macroeconomic Policies on Shaky Foundations-Whither Mainstream Economics*, 1-15.
- [10].Arestis, P., ve Sawyer, M. (1997). Reasserting the role of Keynesian policies for the new millennium. *Levy Economics Institute, Working Paper*, 207, 1-24.
- [11].Arestis, P., ve Sawyer, M. (2003a). Reinventing fiscal policy. *Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper*, 381.
- [12].Arestis, P., ve Sawyer, M. (2003b). The case for fiscal policy. *Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper*, 382.
- [13].Arestis, P., ve Sawyer, M. (2004). On fiscal policy and budget deficits. *Journal of Economics*, 1(2), 61-74.
- [14].Arisoy, I. (2013). Kaldor yasası çerçevesinde Türkiye’de sanayi sektörü ve iktisadi büyüme ilişkisinin sınanması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8 (1), 143-162.
- [15].Bal, D. P., ve Rath, B. N. (2014). Public debt and economic growth in India: a reassessment. *Economic Analysis and Policy*, 44, 292-300.
- [16].Baum, A., Checherita-Westphal, C., ve Rother, P. (2013). Debt and growth: new evidence for the euro area. *Journal of International Money and Finance*, 32, 809-821.
- [17].Bell, S. (1999). Functional finance: what, why, and how?. *Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper*, No. 287, 1-15.
- [18].Bell, S. (2001). The Role of the state and the hierarchy of Money. *Cambridge Journal of Economics*, 25, 149-163.
- [19].Berber, M. (2006). *İktisadi büyüme ve kalkınma*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- [20].Bocutoğlu, E. (2012). *Makro iktisat: teoriler ve politikalar*. Ankara: Murathan Yayınevi.
- [21].Bocutoğlu, E., ve Ekinci, A. (2009). Genel teori, küresel krizler ve yeniden maliye politikası. *Maliye Dergisi*, 156, 66-82.
- [22].Caner, M., Grennes, T. ve Koehler-Geib, F. (2010). finding the tipping point-when sovereign debt turns bad. *Policy Research Working Paper 5391, The World Bank, Washington, DC*.
- [23].Cecchetti, S., Mohanty, M., ve Zampolli, F. (2011). Achieving growth amid fiscal imbalances: the real effects of debt. *In Economic Symposium Conference Proceedings*, 145-196. Federal Reserve Bank of Kansas City.
- [24].Cin, M. F. (2012). *Post- keynezyen iktisat*. Ankara: Efil Yayınevi.
- [25].Cunningham, S. R., ve Vilasuso, J. (1994). Is Keynesian demand management policy still viable?. *Journal of Post Keynesian Economics*, 17(2), 187-210.
- [26].Çevik, F. S., ve Bal, O. (2010). Post keynesgil okul: oluşumu ve temel özellikleri. *Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi, Prof. Dr. Alaaddin Yavaşca Özel sayı*, 31- 39.

- [27].Çiçek, H., Gözegir, S., ve Çevik, E. (2010). Bir maliye politikası aracı olarak borçlanma ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (1990-2009). *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11 (1), 141-156.
- [28].Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.
- [29].Doğru, Y. (2004). *Büyüme politikalarının teorik temelleri ve Türkiye’de büyüme politikalarının değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- [30].Dornbusch, R., Fischer, S., ve Startz, R. (2007). *Makroiktisat*. (Çev. S. Ak). Ankara: Gazi Kitabevi.
- [31].Eğilmez, M. (2009). *Küresel finans krizi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [32].Eğilmez, M. (2012). Likidite Tuzağı. *Kendime Yazılar*. 8 Nisan 2017 tarihinde <http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/likidite-tuzag.html> adresinden alınmıştır.
- [33].Eker, A., ve Meriç, M. (2005). *Devlet borçları (kamu kredisi)*. Ankara.
- [34].Engle, R. F. ve Granger, C. W. J. (1987). Co-Integration and error correction: representation, estimation, and testing. *Econometrica*, 5 (2), 251-276.
- [35].Erdem, M. (2012). *Devlet borçları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- [36].Fazzari, S. M. (1994-1995). Why doubt the effectiveness of Keynesian fiscal policy?. *Journal of Post Keynesian Economics*, 17 (2), 231-248.
- [37].Fontana, G. (2009). Whither new consensus makroekonomics? The role of government and fiscal policy in modern macroeconomics. *Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper*, 563, 1-24.
- [38].Forstater, M. (1999). Functional finance and full employment: lessons from Lerner for today. *Journal of Economic Issues*, 33 (2), 475-482.
- [39].Forstater, M. (2003). Toward a new instrumental macroeconomics: Abba Lerner and Adolph Lowe on economic method, theory, history and policy. *Reinventing Functional Finance, der. Nell E. Ve Forstater M.*, 52-65 ,Edward Elgar.
- [40].Friedman, M. (1948). A monetary and fiscal framework for economic stability. *The American Economic Review*, 38 (3), 245-264.
- [41].Frish, H. (1980) *Theories of enflation*. Cambridge.
- [42].Fry, M. J. (1997). *Emancipating the banking system and developing markets for government debt*. England: Psychology Press.
- [43].Geiger, I. T. (1990). Debt and economic development in Latin America. *Journal of Developing Areas*, 24 (2), 181-194.
- [44].Gómez-Puig, M., ve Sosvilla-Rivero, S. (2015). The causal relationship between public debt and economic growth in EMU countries. *Journal of Policy Modeling*, 37, 974– 989.
- [45].Goodfriend, M. (2007). How the World achieved consensus on monetary policy. *National Bureau of Economic Research, Working Paper*, 13580, 1-42.
- [46].Goodfriend, M., ve King, R. G. (1997). The new neoclassical synthesis and the role of monetary policy. FED of Richmond and University of Virginia, 231-282.
- [47].Göker, Z., ve Dane, K. (2013). Tam istihdamın sağlanmasında maliye politikasının rolü ve Post-Keynesyen çözüm önerileri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 26, 103-119.
- [48].Hemming, R., Kell, M., ve Mahfouz, S. (2002). The effectiveness of fiscal policy in stimulating economic activity – a review of the literature. *IMF Working Paper*, 2, 208, 1-38.
- [49].İnce, M. (1996). *Devlet borçlanması (kamu kredisi)*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- [50].İpek, E., ve Yaşar, B. K. (2008). Türkiye’de ekonomik büyüme ve dış borç ilişkisi. Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Gelişmekte Olan Piyasalar Uluslararası Sempozyumu, Balıkesir.
- [51].Kaboub, F. (2007). Employment guarantee programs: a survey of theories and policy experiences. *Levy Economics Institute, Working Paper*, 498, 1-23.
- [52].Kadmos G. ve O'hara P. (2000). The taxes-drive-money and employer of last resort approach to government policy. *Journal of Economic and Social Policy*, 5, 1-18.
- [53].Kaldor, N. (1957). A model of economic growth. *The Economic Journal*, 67 (268), 591-624.

- [54].Kamalak, M. (1980). *Kamu borçlanması ve Türkiye'nin dış kamu borçları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- [55].Karagöl, E. (2002). External debt and economic growth relationship using the simultaneous Equations. Metu VI. International Economics Research Conference, 11-14th, Ankara.
- [56].Karagöl, E. (2006). The relationship between external debt, defence expenditures and GNP revisited: The case of Turkey. *Defence and Peace Economics*, 17 (1), 47-57.
- [57].Karaosmanoğlu, A. (1955). Fonksiyonel maliye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 10 (3), 39-54.
- [58].Keçeli, S. (2007). *Kaldor'un büyüme modeli çerçevesinde sanayileşmenin rolü: Türkiye imalat sanayii üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- [59].Kibritçioglu, A. (1998). İktisadi büyümenin belirleyicileri ve yeni büyüme modellerinde beşeri sermayenin yeri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 53 (1), 207-230.
- [60].Knapp, G. F. (1924). The state theory of money. *History of Economic Thought Books*.
- [61].Konak, A. (2005). *Türkiye'de dış borç yönetimi ve kamu iç borçlanmasının sürdürülebilirliği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
- [62].Krugman, P. (2000). The return of depression economics. *W.W.Norton & Company, New York*, 79-85.
- [63].Krugman, P. (2005). Is fiscal policy poised for a comeback?. *Oxford Review of Economic Policy*, 21 (4), 515-523.
- [64].Lerner, A. (1943). Functional finance and the federal debt. *Social research*, 10 (1), 38-51. 2 Ocak 2017 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/40981939> adresinden alınmıştır.
- [65].Lerner, A. (1947). Money as a creature of the state. *The American Economic Review*, 37 (2), 312-317.
- [66].Llerena, P., ve Lorentz, A. (2004). Alternative theories on economic growth and the co-evolution of macro-dynamics and technological change: a survey. *LEM Working Paper Series*, 2003/7, 1-31.
- [67].Mehrling, P. (2003). Functional finance, past and present. *Reinventing Functional Finance, der. Nell E. Ve Forstater M.*, 83-91 ,Edward Elgar.
- [68].Meriç, M. (2013). *Devlet borçları*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- [69].Minsky, H. P. (1965). The role of employment policy, in poverty in America. ed. Margaret S. Gordon, San Francisco, Chandler Publishing Company, 175-200.
- [70].Minsky, H. P. (1968). Effects of shifts of aggregate demand upon income distribution. *American Journal of Agricultural Economics*, 50 (2), 328-339.
- [71].Minsky, H. P. (1973). The strategy of economic policy and income distribution. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 409, 92-101.
- [72].Mitchell, W., ve Muysken, J. (2008). Full employment abandoned: shifting sands and policy failures. *Centre of Full Employment and Equity, Working Paper*, 8 (1), 1-18.
- [73].Musgrave, R. A. (2003). Functional finance and fiscal functions. *Reinventing Functional Finance, der. Nell E. Ve Forstater M.*, 123-128 , Edward Elgar.
- [74].Oskay, C. S. (2004). *Kamu finansman aracı olarak iç borçlar ve Türkiye ekonomisi üzerine etkileri (1980-2000)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [75].Öz, S. D. (2014). *Fonksiyonel maliyenin dün ve Post Keynesyen bakış açısıyla bugün*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- [76].Özel, H. A. (2012). Ekonomik büyümenin teorik temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (1), 63-72.
- [77].Palley, T. (2007). Seeking full employment again. Challenging the Wall Street Paradigm, 50, 6, 14-50.
- [78].Panizza, U., ve Presbitero, A. F. (2014). Public debt and economic growth: is there a causal effect?. *Journal of Macroeconomics*, 41, 21-41.
- [79].Presbitero, A. F. (2005). The debt-growth nexus: a dynamic panel data estimation. *Rivista Italiana Degli Economisti*, 11 (3), 417-462.
- [80].Presbitero, A. F. (2012). Total public debt and growth in developing countries. *The European Journal of Development Research*, 24, 606-626.

- [81].Puente-Ajovín, M., ve Sanso-Navarro, M. (2015). Granger causality between debt and growth: evidence from OECD countries. *International Review of Economics & Finance*, 35, 66-77.
- [82].Qureshi, M. N., ve Ali, K. (2010). Public debt burden and economic growth: evidence from Pakistan. *International Research Journal of Finance and Economics*, 53, 100-108.
- [83].Reinhart, C. M., ve Rogoff, K. S. (2010). Growth in a time of debt. *American Economic Review*, 100, 573-578.
- [84].Reinhart, C. M., ve Rogoff, K. S. (2011). From financial crash to debt crisis. *American Economic Review*, 101, 1676-1706.
- [85].Schclarek, A. (2004). Debt and economic growth in developing industrial countries. *Lund University Department of Economics Working Paper*, 34.
- [86].Scitovsky, T. (1984). Lerner's contribution to economics. *Journal of Economic Literature*, 22 (4), 1547-1571. 7 Şubat 2017 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/2725381> adresinden alınmıştır.
- [87].Songur, M. (2012). *Gelişmekte olan ülkelerde Thirwall yasası: ekonometrik bir uygulama*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- [88].Soylu, H. (2009). Global krize karşı politika önlemleri ve Türkiye. *Maliye Dergisi*, 157, 251-266.
- [89].Strauss-Khan, D. (2011). Global challenges, global solutions. *An Address at George Washington University, Washington, April, 4*. 9 Nisan 2017 tarihinde <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp040411> adresinden alınmıştır.
- [90].Şener, O. (2011). Fonksiyonel maliye politikası. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 3-15.
- [91].Taş, İ. (2013). Büyümenin dinamiği üzerine bir nedensellik analizi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 69-86.
- [92].Tcherneva, P. R. (2006). Chartalism and the tax-driven approach to Money. *In a Handbook of Alternative Monetary Economics, der. Philip Arestis & Malcolm Sawyer*, 69-84, Elgar Publishing.
- [93].Tcherneva, P. R. (2008a). Keynes's approach to full employment: aggregate or targeted demand?. *Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper*, 542, 1-24.
- [94].Tcherneva, P. R. (2008b). The return of fiscal policy: can the new developments in the new consensus be reconciled with the Post-Keynesian view?. *Levy Economics Institute, Working Paper*, 539, 1-49.
- [95].Tcherneva, P. R. (2011). Fiscal policy: why aggregate demand management fails and what to do about it. *Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper*, 650, 1-13.
- [96].Tcherneva, P. R. (2013). Reorienting fiscal policy: a critical assessment of fiscal fine-tuning. *Levy Economics Institute, Working Paper*, 772, 1-27.
- [97].Tekgül, Y. B., ve Cin, M. F. (2013). Post-Keynesyen talep yönelimli büyüme modelleri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20 (32), 317-338.
- [98].Tokucu, E., ve Sarıdoğan, E. (2010). Kriz ve maliye politikalarının geri dönüşü çerçevesinde fonksiyonel maliye: bir literatür taraması. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 29 (2), 77-98.
- [99].Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2017). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. 21 Haziran 2017 tarihinde <http://evds.tcmb.gov.tr/fame/webfactory/evdpw/yeni/cbt2.html> adresinden alınmıştır.
- [100].Türk Dil Kurumu. (2017). Genel Türkçe Sözlük. 2 Mart 2017 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5964b52979d607.97742450 adresinden alınmıştır.
- [101].Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). Dönemsel Hesaplar İstatistiksel Tabloları. 20 Haziran 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1105 adresinden alınmıştır.
- [102].Ulusoy, A., ve Küçükale, Y. (1996). Türkiye'de dış borçların iktisadi büyüme ve enflasyon üzerine etkisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 7 (21).
- [103].Ulusoy, A. (2007). *Maliye politikası*. Trabzon: Üçyol Kitabevi.
- [104].Ulusoy, A. (2014). *Devlet borçlanması*. Trabzon: Aksakal Kitabevi.
- [105].UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development). (2010). Trade and development report. *United Nations Publication*. 13 Nisan 2017 tarihinde http://unctad.org/en/docs/trdr2010_en.pdf adresinden alınmıştır.

- [106].Üstünel, B. (1990). *Makro ekonomi: modern ekonomilerde para, istihdam ve milli gelir teorisi, iktisadi büyüme ve kalkınma, gelişme politikası ve planlama, dış ticaret ve dış ödemeler*. Ankara: Mısır Matbaacılık.
- [107].Woodford, M. (1999). Revolution and evolution in twentieth-century macroeconomics. *Princeton University*, 1-32.
- [108].Wray, R. (1997). Government as employer of last resort: full employment without inflation. *Levy Economics Institute, Working Paper*, 213, 1-53.
- [109].Wray, R. (1998). Understanding modern money. *Cheltenham: Edward Elgar*, 11.
- [110].Wray, R. (2007). Minsky's approach to employment policy and poverty: employer of last resort and the war on poverty. *Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper*, 515, 1-18.
- [111].Wray, R. (2009). The social and economic importance of full employment. *Levy Economics Institute, Working Paper*, 560, 1-13.
- [112].Yıldırım, E., Çakmaklı, S., ve Özkan, Ö. (2011). Eskiden yenide neo-klasik sentez: bir literatür taraması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (4), 153-184.
- [113].Yıldırım, Y. E. (2008). *Türkiye ekonomisinde kamu borçlanması 1989-2006*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [114].Yüksel, C., ve Songur, M. (2011). Kamu harcamalarının bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ampirik bir analiz (1980-2010). *Maliye Dergisi*, 161, 365-380.
- [115].Zengin, D. (2016). *Türkiye'de dış borç ve ekonomik büyüme: 1980 öncesi ve sonrası*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

EKLER**VERİ SETİ****Veri Seti 1: 1990Q1-2000Q4 Dönemi Verileri**

	Dış Borç Stoku (% Değişim)	Kamu Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	TCMB Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	Özel Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	Kamu Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	TCMB Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	Özel Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	İç Borç Stoku (% Değişim)	GSYH (% Değişim)
1990Q1	2,60755	0	1,25156	18,35827	0,86599	-0,58338	0,76832	9,76413	-9,29774
1990Q2	3,61328	0	2,34858	12,04305	2,77432	-0,31487	5,9824	6,3089	35,41673
1990Q3	8,21052	0	1,57005	24,31773	5,2285	5,62814	13,11566	2,5059	54,90087
1990Q4	3,68985	0	1,66468	6,02158	3,57087	1,76702	3,96282	13,99817	-11,2156
1991Q1	-5,7139	0	-29,5906	-0,78658	-3,68222	-19,3936	0,28235	13,7702	-16,7976
1991Q2	-1,964	0	-14,4518	-3,14795	-1,09228	-5,50124	3,28484	4,32504	32,84133
1991Q3	3,71349	0	4,66019	-2,64837	4,25646	6,20726	13,17583	12,01608	66,41914
1991Q4	6,78469	0	3,33952	2,37418	5,92276	9,9224	14,37174	28,44609	-9,83428
1992Q1	-3,8025	14,94662	-5,9246	-3,70818	-3,8744	-7,40463	3,8259	8,73681	-7,49278
1992Q2	7,74853	-4,64396	8,77863	16,9719	6,28065	3,34144	9,90534	11,28574	25,54628
1992Q3	7,49357	39,28571	6,84211	14,34853	5,5655	7,51844	6,05967	15,1639	59,98129
1992Q4	-1,9265	-6,75991	-6,07553	9,61268	-4,42431	-10,1022	7,36659	42,73686	-6,24293
1993Q1	3,27161	0,75	7,86713	-1,08658	4,00266	3,88113	8,42788	19,75277	-9,2878
1993Q2	5,06511	-2,72953	2,59319	16,16642	1,61514	-0,65656	15,62033	8,36479	34,14234
1993Q3	7,96986	-59,949	8,84676	16,5376	4,31726	8,30842	18,31502	19,11851	62,61184
1993Q4	2,72129	-58,5987	-3,19303	13,35378	-0,49532	-3,73384	6,31943	19,01608	-8,30886
1994Q1	0,4595	-86,1539	9,44528	-15,0217	5,26342	7,93842	6,38917	17,06777	-15,9616
1994Q2	-1,399	11,11111	6,71233	-18,1481	2,00202	7,10291	5,68346	11,87844	54,04431
1994Q3	-0,5297	680	5,77664	-9,69206	-0,67071	10,56136	2,87934	20,9291	64,82831
1994Q4	-1,1083	-53,8462	0,48544	-7,36719	-1,18938	5,66773	1,62891	41,22464	-1,7255
1995Q1	8,35165	-86,1111	14,61353	16,91369	5,85062	13,18583	4,12356	18,60277	-3,62323
1995Q2	2,21915	0	3,05585	8,42655	-0,26051	5,24237	2,7288	16,77398	34,01023
1995Q3	-0,4849	0	0,92025	8,26074	-4,65592	3,20826	0	7,51142	57,07921
1995Q4	0,29316	0	0,6079	0,63528	-0,54073	1,59971	2,39749	14,35367	-10,9137
1996Q1	0,23305	0	0,40282	3,59122	-0,7712	-0,07157	-0,11973	40,06129	-5,32315
1996Q2	3,33793	0	-1,70512	15,73566	0,22447	-1,21755	3,6894	14,54877	35,39731
1996Q3	0,45128	0	3,57143	-4,48722	-0,25046	4,12362	12,66538	25,22446	65,50838
1996Q4	0,35181	0	-3,05419	-1,4578	-2,96475	-0,80077	21,27466	15,16288	-2,7376
1997Q1	-3,6785	0	-6,80894	-9,65316	-4,08041	-4,5977	8,1602	21,79683	-12,5437
1997Q2	4,25755	0	-2,29008	9,13657	1,5719	-1,2692	12,57714	9,4918	38,96173
1997Q3	2,9171	580	0,78125	2,94396	-0,14556	1,20168	12,37647	23,40427	67,12058
1997Q4	2,92714	0	-1,55039	1,64115	-0,60612	0,11046	16,28306	21,24897	-4,16829
1998Q1	1,65371	-6,37255	-0,7874	3,00639	-0,23158	-0,19309	6,07386	17,44338	-7,80857
1998Q2	5,40985	-15,7068	1,36054	8,91384	0,14958	1,55689	16,18114	13,68831	28,95979
1998Q3	5,8845	-6,8323	4,58613	6,17045	1,36743	9,02576	12,53236	18,56902	56,18245

1998Q4	0,67078	968	-3,20856	-7,60243	0,95013	0,51585	1,22699	16,74226	-9,63368
1999Q1	-1,4904	-3,99501	-7,40331	0,13686	-1,58291	-6,66336	0,4335	22,6607	-22,6942
1999Q2	-1,3654	3,38101	-7,1599	-1,08244	-1,53421	-5,39198	0,49449	19,20235	36,35628
1999Q3	4,02162	-10,566	-3,85604	7,42788	3,65119	-0,16873	5,13323	17,95468	56,90366
1999Q4	5,89317	11,18143	-8,28877	6,25579	6,54407	-3,09859	8,50785	14,43841	-8,92517
2000Q1	1,57967	-11,7015	-0,87464	6,99622	3,04049	-3,50775	-2,03604	16,40042	-9,77126
2000Q2	4,51065	7,80802	0,44118	0,67424	6,36482	4,01687	4,75746	13,91527	30,08819
2000Q3	1,12809	-8,10631	-8,49195	7,81194	-0,03004	-2,3074	-0,24933	3,37321	46,19484
2000Q4	7,1266	77,94649	4,48	5,00709	2,20415	32,7898	4,42421	15,92723	-10,4715

Veri Seti 2: 2001Q1-2016Q4 Dönemi Verileri

	Dış Borç Stoku (% Değişim)	Kamu Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	TCMB Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	Özel Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	Kamu Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	TCMB Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	Özel Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (% Değişim)	İç Borç Stoku (% Değişim)	GSYH (% Değişim)
2001Q1	-1,3963	4,10402	-6,89127	-9,24286	-2,00962	6,31093	2,47572	39,62196	-8,61684
2001Q2	-2,1976	-55,5425	-4,44079	-10,7048	-3,90451	23,85019	-0,85758	77,63933	28,34993
2001Q3	4,71952	16,06673	8,77797	-11,0621	6,13933	24,81348	0,93568	17,08903	22,1235
2001Q4	-5,1614	-22,9198	18,98734	-19,4007	-3,12008	6,86985	-8,3664	15,49492	3,93485
2002Q1	0,26939	1,76644	26,99468	-10,4429	20,36868	-26,0477	-5,9425	-1,52117	-5,28138
2002Q2	8,30743	-1,25362	25,34031	5,68529	7,17632	9,91863	10,73626	5,42934	20,91459
2002Q3	1,28729	-18,0664	25,31328	-6,8958	3,92032	0,9279	-0,30047	10,61278	21,6772
2002Q4	3,72395	9,0584	10,33333	7,44532	2,91344	5,09788	2,36894	6,82794	3,28221
2003Q1	1,03086	20	7,06949	9,77335	0,39769	1,48909	-2,99534	8,46614	-8,30759
2003Q2	3,13433	-0,45537	13,43115	0,23672	3,95954	3,45262	2,0962	7,82001	15,6204
2003Q3	2,72732	13,44922	24,57711	13,63815	1,78313	-2,56974	1,13028	1,96368	16,76671
2003Q4	3,92001	8,14516	14,21725	8,59551	2,83943	3,35335	2,99405	8,77114	0,31122
2004Q1	0,44256	2,16257	0,8042	9,87136	-1,36397	-6,96788	3,89925	4,795	-9,29929
2004Q2	1,76519	-1,67883	0,65904	10,33432	0,88542	-6,24063	3,40477	2,65633	16,31222
2004Q3	3,90415	1,55902	3,85941	13,22078	3,22287	-5,14255	4,14208	4,04204	16,21575
2004Q4	5,2479	34,50292	9,05773	4,86445	3,4136	1,81461	9,71052	3,17669	0,89569
2005Q1	-0,5076	7,33696	-5,38485	4,72005	-0,59869	-10,1197	0,60016	3,56645	-12,5626
2005Q2	1,47262	-12,5063	-7,55627	8,92996	-3,74595	-12,6834	13,77513	0,9936	14,7681
2005Q3	2,32532	18,22917	-0,69565	10,83339	-2,47462	-5,96217	6,467	3,58094	14,30142
2005Q4	2,56983	4,40529	-3,22242	-0,62515	-0,88693	-5,33084	12,90487	0,6476	0,40256
2006Q1	8,60801	-19,0811	-0,36193	8,65424	1,15703	0,81346	22,16218	0,64466	-13,2589
2006Q2	3,27211	-32,9664	0,7628	4,35853	-2,91307	1,8253	10,91327	1,1061	19,82511
2006Q3	2,93451	22,7312	-6,38068	-1,68252	2,86924	-0,52316	6,27492	0,71622	12,40827
2006Q4	5,50894	23,23944	-1,3092	1,6243	1,24239	1,43078	12,15272	0,23957	0,42911
2007Q1	2,93855	11,31429	-2,65314	-14,0685	2,4099	0,1525	11,80192	4,87295	-13,0189
2007Q2	4,8051	-12,8337	-2,64529	7,29815	-1,15073	-0,60906	9,89117	-3,79412	12,11661
2007Q3	5,32724	1,17786	-4,03458	-0,55438	2,54325	1,86136	10,08923	1,79491	11,66398

2007Q4	5,74196	25,90221	-2,1021	9,50535	-1,56287	1,6619	9,65125	-1,14685	1,50958
2008Q1	5,97434	7,99815	3,28659	6,21495	1,14627	5,28146	8,81571	4,37405	-9,54345
2008Q2	8,34699	-25,9846	-3,56385	19,2594	5,39623	-2,12183	8,51088	-2,05555	14,46901
2008Q3	1,6898	81,55003	-12,8905	6,41397	-0,34045	-11,2842	1,68067	2,0551	7,71333
2008Q4	-3,7827	3,47244	-5,35354	-9,14842	-0,96286	-1,35124	-3,67065	3,17749	-3,75916
2009Q1	-5,4867	-15,8867	-8,16435	-11,7873	-2,04832	-7,88222	-4,71776	6,3599	-18,3158
2009Q2	0,97979	6,51537	4,47414	-0,67936	2,53032	4,55881	0,19132	3,20539	14,18426
2009Q3	1,13934	16,7354	0,50056	1,49326	6,36661	-0,12774	-2,11838	6,28301	12,6939
2009Q4	-0,8594	5,91699	-2,37963	3,50024	-0,36778	-2,81378	-2,53315	2,92383	1,11605
2010Q1	-0,549	30,54475	-6,23583	8,76304	0,59563	-6,13265	-4,72133	3,23446	-12,5882
2010Q2	-0,6602	19,33149	-9,67352	12,10026	-1,38822	-9,80465	-4,9749	0,72309	15,97142
2010Q3	6,89325	24,92417	7,96519	11,4636	6,54935	8,51813	4,01899	1,34565	14,38552
2010Q4	2,78348	-38,7318	-3,71978	20,44101	0,41673	-4,39267	-1,10734	1,46125	1,13814
2011Q1	3,37706	16,01399	3,86349	-2,30428	4,59331	3,84539	5,40638	2,0006	-9,84927
2011Q2	3,89694	16,49588	-1,05394	9,38289	0,98518	-1,10609	2,89021	0,78567	15,69932
2011Q3	-0,5121	31,3039	-13,5965	2,35161	-2,18219	-12,8088	-1,33011	1,09386	13,58115
2011Q4	-2,5536	-7,88126	-10,1523	-6,11921	-0,41993	-9,70441	-0,93933	0,56808	1,00434
2012Q1	4,25514	52,33138	0,32284	3,67238	3,79644	-0,16059	2,57017	1,73772	-13,6286
2012Q2	1,93239	19,55443	-9,33226	8,36755	-0,58402	-10,975	-0,61452	0,67408	14,67926
2012Q3	1,5484	-23,5672	-4,96894	5,35122	2,3176	-11,3968	1,84877	2,63656	11,15905
2012Q4	3,59334	13,09158	-3,26797	1,51795	0,9182	-5,06667	6,60512	-0,29222	1,18372
2013Q1	3,85693	14,11232	-5,40541	14,02945	-0,97222	-6,52677	0,3806	1,62272	-10,2175
2013Q2	4,465	22,09875	-1,73469	7,42164	1,09145	-3,97737	3,36701	0,76693	14,44047
2013Q3	1,58363	7,95735	-6,02285	-0,94077	2,26892	-12,6657	2,92487	3,06184	11,26156
2013Q4	4,18427	6,0159	-7,9558	4,65778	3,30266	-7,23019	4,63837	-1,2108	-0,03637
2014Q1	-0,2229	1,35189	-8,52341	-4,37807	1,05349	-6,83935	1,99379	1,48679	-8,10774
2014Q2	3,63466	1,771	-13,2546	5,25076	2,03973	-11,5122	4,22167	-0,14218	7,95133
2014Q3	-1,1804	4,26786	-36,9138	-0,54809	-1,2544	-30,3473	-1,37882	-0,05017	12,61924
2014Q4	0,89198	-5,64065	-17,9856	1,25229	-0,28563	-15,2355	2,41108	1,57666	1,60291
2015Q1	-2,399	1,67357	-15,2047	-3,30813	-4,519	-15,0327	-0,77408	2,05858	-10,7958
2015Q2	3,07795	-6,83182	-6,89655	-1,15047	3,68078	-6,15385	6,70375	1,66631	13,13324
2015Q3	0,36729	-9,27086	-22,963	-5,23139	0,87716	-21,3115	4,64699	1,84526	12,3464
2015Q4	-2,4024	-5,24259	-15,3846	-15,1191	-1,14333	-14,3601	4,2594	0,44488	2,17449
2016Q1	3,519	20,68041	-1,70455	1,26213	2,39528	-1,73762	3,85191	1,84239	-13,0946
2016Q2	2,19007	-6,11083	-9,24855	2,17101	3,21906	-10,6985	2,48838	1,12344	12,7813
2016Q3	-1,2316	3,63945	-16,5605	-5,40756	-0,31964	-17,5248	-0,16815	2,16433	4,6
2016Q4	-2,3257	-4,72317	-16,0305	-4,3567	-0,88015	-14,6459	-1,95725	1,20182	10,93119

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Ayşegül GÜVEN

Doğum Tarihi : 08.03.1989

E-mail: guvenaysgl@hotmail.com

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İktisat	Mersin Üniversitesi	2006-2014
Yüksek Lisans	Maliye	Mersin Üniversitesi	2015-2017

ESERLER (Makaleler ve Bildiriler)

1. Kargı, V., ve Güven, A. (2017). [Küreselleşme Sürecinde Kayıt Dışı Ekonomi](#). *Vergi Raporu Dergisi*, 209, 29-51.
2. Oskay, C. S., ve Güven, A. (2016). Türkiye’de Bütçede Doğruluk İlkesinin Geçerliliği. *International Congress of Management Economy and Policy / Istanbul, 26-27th November 2016*.